PENSJONS KONTORET

PENSJONSVEILEDER 2008

Innkjøp og vurdering av kommunal tjenestepensjonsordning

Pensjonkontoret
Postboks 1466 Vika
0116 Oslo
Besøksadresse: Haakon VII's gate 9
E-post: post@pensjonskontoret.no
Telefon: 24 13 26 00
www.pensjonskontoret.no

Design og foto: Cornelia Henne Braathen

FORORD

Årets utgave av innkjøpsveilederen – *"Pensjonsveileder – innkjøp og vurdering av kommunal tjenestepensjonsordning 2008"* – har fortsatt hovedfokus på innkjøpsprosessen omkring kommunal tjenestepensjonsordning innen KS' tariffområde.

Nytt av året er nærmere beskrivelse av pensjonskasser og pensjonskasse-løsning, herunder momenter til tildelingskriterier for slik løsning. Dette omtales i kapittel 6 (6.2) samt i et nytt kapittel (kapittel 10). Som følge av dette er innledningen til kapittel 9 noe omskrevet.

Det foregår fortsatt en drøfting mellom tariffpartene hvorvidt Hovedtariffavtalen setter beskrankninger for full implementering av lovens nye muligheter i forhold til blant annet garantert grunnlagsrente og fritt investeringsvalg ("særskilt investeringsvalg"). Slik det nå ser ut, kan det foreligge uenigheter mellom tariffpartene som kommunen/virksomheten må være klar over kan innebære en risiko om en går inn på slike løsninger. Tariffpartene har så langt ikke lagt begrensninger i livselskapenes varslede produktløsninger fra 2008. Det kan imidlertid ikke utelukkes at det på et senere tidspunkt vil settes begrensninger for produktløsninger innen KS' tariffområde.

For øvrig er alle bokens kapitler gjennomgått, oppdatert og ajourført i forhold til ny lovgivning og andre endrede forhold fra i fjor, i tillegg til at det er gjort en del redigeringsmessige endringer.

Aktuar Pål Lillevold har bistått revisjonsarbeidet innenfor kapittel 9, samt i utarbeidelsen av kapittel 10.

Årets utgave av pensjonsveileder med tilhørende konkurransegrunnlag ble formelt godkjent av Pensjonskontorets styre 17.04.2008.

Oslo, mai 2008
Pensjonskontoret

INNHOLD

FORKORTELSER		**7**
1	**GENERELL INNLEDNING**	**8**
1.1	INNLEDNING	9
1.1.1	Endrede rammebetingelser	9
1.1.2	Pensjonskontoret	10
1.2	ANSKAFFELSESREGLENE	10
1.2.1	Generelt om anskaffelsesregelverket	11
1.2.2	Forholdet til nye anskaffelsesregler	11
1.2.3	Offentlige innkjøp	11
1.3	KONKURRANSEGRUNNLAG	12
1.3.1	Generelt	12
1.3.2	Pensjonskontorets konkurransegrunnlag	13
1.4	PENSJONSVEILEDER	13
1.5	OPPSUMMERING	14
1.6	HVORDAN DOKUMENTENE SKAL BRUKES	14
1.7	PLAN FOR DEN VIDERE FREMSTILLING	15
2	**FLYTTEBESTEMMELSENE I HOVEDTARIFFAVTALEN**	**16**
2.1	INNLEDNING	17
2.2	OPPSIGELSE AV PENSJONSAVTALE	17
2.3	VEDTAK OM FLYTTING	18
2.4	TILLITSVALGTES DRØFTINGSRETT	19
2.5	ENERGIAVTALEN	19
3	**VURDERING AV PENSJONSFORHOLD I FORKANT AV OG UNDER ANBUDSPROSESSEN**	**20**
3.1	INNLEDNING	21

3.2 ANBEFALINGER NÅR KOMMUNENS/VIRKSOMHETENS PENSJONSFORHOLD SKAL VURDERES 22
3.3 NEDSETTELSE AV PENSJONSUTVALG 23
3.4 KOMMUNESTYRETS BEHANDLING 23
3.4.1 Hovedtariffavtalen pkt. 2.1.8, sjette ledd 24
3.5 BISTAND FRA PENSJONSKONTORET 24
3.6 BRUK AV FORSIKRINGSRÅDGIVERE/-MEGLERE 24
3.7 FLYTTING – VIKTIGE MOMENTER 25
3.7.1 Oversikt over alle prosesser og flyttekostnader 25
3.7.2 Informasjon til ansatte og pensjonister 25
3.7.3 Håndtering av oppspart kapital 25

4 ANSKAFFELSESPROSESSEN 26

4.1 INNLEDNING 27
4.2 GRUNNLEGGENDE PRINSIPPER 27
4.3 AVGJØRELSER I KOFA 28
4.4 SKJEMATISK OVERSIKT OVER ANSKAFFELSESPROSESSEN 29
4.5 PLANLEGGING 29
4.6 BESLUTNING OM ANBUDSPROSESS 30
4.7 UTARBEIDELSE AV KONKURRANSEGRUNNLAG 30
4.7.1 Innledning 30
4.7.2 Hva konkurransegrunnlaget skal inneholde 31
4.7.3 Forhandlingsforbudet ved åpen anbudskonkurranse 31
4.7.4 Åpen anbudskonkurranse 32
4.7.5 Konkurranse med forhandling 32
4.7.6 Konkurransepreget dialog 32
4.7.7 Hvilken ytelse som skal anskaffes 33
4.7.8 Eksempel på oppbygning av et konkurransegrunnlag 33
4.8 KUNNGJØRING 34
4.8.1 Innledning 34
4.8.2 Fremgangsmåten ved kunngjøringer 34
4.8.3 Forbud mot annen offentliggjøring før kunngjøringen sendes TED-databasen 34
4.8.4 Tilbudsfrister 35
4.9 EVALUERING AV TILBUD OG VALG AV LEVERANDØR 36
4.9.1 Innledning 36
4.9.2 Hovedtildelingskriterier 36
4.9.3 Begrunnelse for valg av leverandør 37
4.9.4 KOFA 37
4.9.5 Vekting av tildelingskriteriene 37
4.10 KONTRAKTSINNGÅELSE 38
4.11 ANSKAFFELSESPROTOKOLL 38
4.11.1 Innledning 38
4.11.2 Anskaffelsesprotokollens innhold 39
4.11.3 Vesentlige forhold og viktige beslutninger 39

5 PENSJONSKONTORET 40

5.1 INNLEDNING 41
5.2 BAKGRUNN 41
5.3 PENSJONSKONTORETS STYRE OG SEKRETARIAT 42
5.3.1 Styrets sammensetning 42
5.3.2 Styrets oppgaver 43
5.3.3 Sekretariatets oppgaver 43
5.4 TILSYN MED HOVEDTARIFFAVTALENS PENSJONSBESTEMMELSER 43

INNHOLD

5.4.1	Bestemmelse om ankeadgang	44
5.5	TILSYN MED ANBUDS-PROSESSENE	44
5.5.1	Generelt	44
5.5.2	Pensjonskontorets rolle i anbudsprosessene	45
6	**PENSJONSINNRETNINGENE**	**46**
6.1	LIVSFORSIKRINGS-SELSKAPENE	47
6.1.1	Innledning	47
6.1.2	Premieutjevningsfellesskap	47
6.1.3	Godkjennelse av leverandørenes pensjonsprodukter	48
6.1.4	Bransjeavtale – flytting av pensjonsmidler	49
6.1.5	Gjensidig selskap vs. aksjeselskap	49
6.1.6	Kontroll av leverandørenes regelpraktisering	49
6.1.7	Leverandørmøter	50
6.2	PENSJONSKASSENE	50
6.2.1	Innledning	50
6.2.2	Pensjonskasser	51
6.2.3	Kommunale/fylkeskommunale pensjonskasser	51
6.2.4	Interkommunale pensjonskasser	52
6.2.5	Konsesjon og vedtekter	52
6.2.6	Styret og daglig leder	53
6.2.7	Revisor og ansvarshavende aktuar	53
6.2.8	Gjenforsikring	54
6.2.9	Etablering av pensjonskasser relatert til reglene om offentlige anskaffelser	54
6.2.10	De Selvstendige Kommunale Pensjonskasser (DSKP)	55
6.2.11	Pensjonskontorets tilsynsmyndighet	55

7 FORSIKRINGSRÅDGIVERE/ -MEGLERE 56

7.1 INNLEDNING 57
7.2 LOV OM FORSIKRINGS-FORMIDLING 57
7.2.1 God meglerskikk og meglers opplysningsplikt 58
7.2.2 Anskaffelsesforskriften § 3-8 58
7.3 BRANSJENORM FRA FNH 59
7.4 LOVFORSLAG OM FORBUD MOT MEGLERPROVISJON 59
7.4.1 Provisjonssystemet for forsikringsmeglere 59
7.4.2 Finansdepartementets lovforslag 60
7.4.3 Ikrafttredelse 61

8 FORSIKRINGSLOVEN 62

8.1 VIRKNINGEN AV FORSIKRINGS-LOVENS ENDREDE REGLER 63
8.1.1 Pris- og overskuddsmodell for tjenestepensjonsordninger 64
8.1.2 Inndeling av kapitalforvaltningen i porteføljer 66
8.1.3 Tilleggsavsetninger og kurs-reguleringsfond 67
8.2 HOVEDTARIFFAVTALEN I LYS AV NY LOVGIVNING 68
8.3 LIVSELSKAPENES NYE PRODUKTLØSNINGER 69
8.3.1 Kommunale tjenestepensjons-ordninger 69

9 FORSIKRET LØSNING – RETTLEDNING TIL TILDELINGS-KRITERIENE I PENSJONS-KONTORETS KONKURRANSE-GRUNNLAG 70

9.1 FORSIKRINGSTEKNISK DEL (PERSONRISIKO) 75
9.1.1 Premieutjevningsfellesskap 75
9.1.2 Pensjonskostnad 79
9.1.3 Forsikringsbart/ ikke-forsikringsbart 84
9.1.4 Likviditet 87
9.1.5 Kapitalbinding 89
9.1.6 Administrasjon av oppdrags-givers pensjonsordning 91
9.1.7 Service og rådgivning 94
9.2 KAPITALFORVALTNING – KOLLEKTIVPORTEFØLJER 95
9.2.1 Prinsipper og bakgrunns-informasjon 96
9.2.2 Kapitalforvaltningspremie for portefølje (1 – n) 97
9.2.3 Avkastning/risikoforhold for portefølje (1 – n) 98
9.2.4 Samfunnsansvar for portefølje (1 – n) 102
9.2.5 Service og rådgivning 103
9.2.6 Tilbyders forvaltningskompe-tanse, soliditet og risikostyring 104
9.2.7 Tilbyders selskapsform og egenkapitalbetjening (kun for gjensidige selskap) 106
9.3 KAPITALFORVALTNING – SÆRSKILT INVESTERINGS-VALG ("SI") 107
9.3.1 Overordnede prinsipper – særskilt investeringsvalg 108
9.3.2 SI Kapitalforvaltningspremie for portefølje (1 – n) 109
9.3.3 SI Rentegaranti, bufferkapital, avkastning/risiko for porte-følje (1 – n) 110
9.3.4 SI Samfunnsansvar for portefølje (1 – n) 112
9.3.5 SI Rapportering og rådgivning 113
9.3.6 SI Tilbyders forvaltnings-kompetanse, soliditet og risikostyring 114

INNHOLD OG FORKORTELSER

9.3.7 SI Tilbyders selskapsform og egenkapitalbetjening (kun for gjensidige selskap) 117
9.4 ANNET 118
9.4.1 HMS og lån til ansatte 118

10 PENSJONSKASSELØSNING – MOMENTER TIL TILDELINGS-KRITERIER 120

10.1 ADMINISTRASJON 123
10.1.1 Ajourhold av medlemsregistre 123
10.1.2 Beregning og utbetaling av pensjoner 123
10.1.3 Regnskapsføring og regnskaps-rapportering 123
10.1.4 Gjenforsikring 124
10.1.5 Ansvarshavende aktuar 124
10.2 KAPITALFORVALTNING 124
10.2.1 Strategi 124
10.2.2 Rutiner 125
10.2.3 Rapportering 125
10.2.4 Analyser og stresstesting 125

DEFINISJONER 126

STIKKORDREGISTER 131

Forkortelser

AFP:	Avtalefestet pensjonsordning som gir ansatte rett til alderspensjon fra valgfritt tidspunkt etter fylte 62 år og til 67 år. Ordningen er under endring.
BNP:	Brutto nasjonalprodukt
DSKP:	De selvstendige kommunale pensjonskasser. Interesseorganisasjon for kommunale pensjonskasser.
FAL:	Forsikringsavtaleloven. Lov av 16. juni 1989 nr. 69
FOA:	Forskrift om offentlige anskaffelser, gitt av Fornyings- og administrasjonsdepartementet 4. april 2006 nr. 402
G:	Folketrygdens grunnbeløp. Fra 1. mai 2007 på kr 66 812.
HTA:	Hovedtariffavtalen innen KS- tariffområde. Denne kan lastes ned fra pensjonskontoret.no eller bestilles fra kommuneforlaget.no.
KLP:	Kommunal Landspensjonskasse - Pensjonsleverandør – organisert som et gjensidig selskap mellom de kommuner som har sine forsikringer hos dem.
KOFA:	Klagenemnda for offentlige anskaffelser
KS:	Kommunesektorens interesse- og arbeidsgiverorganisasjon. Forhandler for kommunene som arbeidsgiver i tariffoppgjør innen KS'-tariffområde.
LO Kommune:	Landsorganisasjonen i Norge, seksjon kommune. Forhandlingssammenslutning innen KS'-tariffområde.
LOA:	Lov om offentlige anskaffelser av 16. juli 1999 nr. 69
NPF:	Norske Pensjonskassers Forening. Interesseorganisasjon for private pensjonskasser.
SI:	Særskilt Investeringsvalg
TA:	Tilleggsavsetningene
TPO:	Tjenestepensjonsordning
YS-K:	Yrkesorganisasjonenes sentralforbund, seksjon kommune. Forhandlingssammenslutning innen KS'-tariffområde.

1. GENERELL INNLEDNING

GENERELL INNLEDNING

- Pensjonskontoret ble etablert som et felles organ for ivaretakelse av tariffpartene i kommunalsektor sine interesser i pensjonsspørsmål.
- Klagenemnda for offentlige anskaffelser (KOFA) fattet 30.04.2007 to avgjørelser på området for kommunal tjenestepensjon. Klagenemnda slo her fast at lov og forskrift om offentlige anskaffelser kom til anvendelse.
- Pensjonsveilederen er en veileder til konkurransegrunnlaget og en brukerhåndbok ved innkjøp av tjenestepensjonsordninger.
- Pensjonskontoret har utarbeidet forslag til konkurransegrunnlag ved innkjøp av kommunale tjenestepensjonsordninger.
- Pensjonsveileder med tilhørende konkurransegrunnlag og referanseplan er tilgjengelig på Pensjonskontorets nettsted: *www.pensjonskontoret.no*

1.1 INNLEDNING

Arbeidsretten avsa 08.10.2002 dom i den såkalte KLP-saken.

Arbeidsrettens dom innebar at 11 kommuner som hadde skiftet pensjonsleverandør 01.01.1999, enten måtte flytte tilbake til KLP eller det måtte etableres en politisk løsning som ga de private livselskapene adgang til fortsatt å levere kommunale tjenestepensjonsordninger.

Arbeidsretten tolket den daværende tariffavtales bestemmelse om kjønns- og aldersnøytralitet slik at det bare var KLP som oppfylte vilkårene. Arbeidsrettens forståelse innebar at tariffpartene ikke hadde avtalt *reell* flytterett, men bare en *teoretisk* fremtidig flytterett.

Denne dommen førte, ved siden av det politiske ønsket om fri konkurranse på det kommunale tjenestepensjonsmarkedet, til senere endringer i forsikringsvirksomhetsloven og Hovedtariffavtalen innen KS' tariffområde (HTA).

1.1.1 ENDREDE RAMMEBETINGELSER

Fra 01.01.2004 ble det innført nye regler for kommunale pensjonsordninger i forsikringsvirksomhetsloven kapittel 8 b. Samtidig ble det i forsikringsvirksomhetsloven kapittel 8 c tatt inn bestemmelser om flytting av pensjonsordninger, som erstattet bestemmelsene i en tidligere flytteforskrift.

Ved hovedtariffoppgjøret i 2004 ble "Vedtekter for Tjenestepensjonsordning (TPO) tatt inn som vedlegg i HTA, samtidig som vilkårene ble gjort leverandørnøytrale.

I november 2004 ble så Overføringsavtalen endret til å omfatte alle pensjonsleverandører som forvalter offentlige tjenestepensjonsordninger, noe som medførte at livselskapene og de kommunale pensjonskassene ble likestilt.

Disse endringene innebar samlet sett en helt ny markedssituasjon for kommunal tjenestepensjonsordning, ved at det var rettslig adgang for andre aktører å opptre i konkurranse med KLP.

Dette var noe av bakgrunnen for at partene ved hovedtariffoppgjøret 2004 ble enige om å opprette sitt eget pensjonskontor, som et kompetanse- og rådgivningsapparat. Pensjonskontoret ble etablert som et felles organ for ivaretakelse av partenes interesser i pensjonsspørsmål, og består av et sekretariat og et partsammensatt styre. Det avløste det tidligere partssamarbeidet i form av Styret for AFP, Pensjonsutvalget og Pensjonsutredningsutvalget.

1.1.2 PENSJONSKONTORET

Pensjonskontorets styre består av de organisasjoner på arbeidsgiver- og arbeidstakersiden som er parter i Hovedtariffavtalen innen KS-området, representert ved KS og forhandlingssammenslutningene: LO Kommune, Unio, YS-K og Akademierne-K.

Det vises til mer detaljert beskrivelse av Pensjonskontorets rolle og oppgaver i kapittel 5.

1.2 ANSKAFFELSESREGLENE

KS' B-rundskriv nr 9/2005 av 09.06.2005 omhandler innkjøp av tjenestepensjoner i forhold til reglene om offentlige anskaffelser. Her anbefales det å følge innkjøpsreglene også i forhold til pensjon. De som ønsker å skifte leverandør av tjenestepensjoner må følge reglene for offentlige anskaffelser, noe som innebærer at det som hovedregel må skje en utlysning av anbudskonkurranse.

Dette standpunkt ble stadfestet av Klagenemnda for offentlige anskaffelser (KOFA) i to avgjørelser fattet 30.04.2007. For nærmere omtale av KOFAs avgjørelser med konklusjoner og begrunnelse vises til kapittel 4.2 og 4.3.

1.2.1 GENERELT OM ANSKAFFELSESREGELVERKET

Lov om offentlige anskaffelser (LOA) ble v edtatt 16.07.1999. I medhold av § 11 er det bl.a. gitt en forskrift om offentlige anskaffelser (FOA) av 15.06.2001. Anskaffelsesloven og anskaffelsesforskriften trådte i kraft 01.06.2001.

Både anskaffelsesloven og anskaffelsesforskriften bygger på EUs direktiver om offentlige anskaffelser. Norge er forpliktet til å følge dette regelverket gjennom EØS-avtalen.

Regelverket om offentlige anskaffelser bygger i hovedsak på noen få grunnleggende prinsipper. Disse prinsippene følger av LOA § 5. Sentralt er her kravene til likebehandling, forutberegnelighet, gjennomsiktighet og etterprøvbarhet. Dessuten skal en anskaffelse så langt det er mulig være basert på konkurranse, jf. LOA § 5(2).

Videre er formålsbestemmelsen i LOA § 1 viktig, der det står at: *"Loven og tilhørende forskrifter skal bidra til økt verdiskapning i samfunnet ved å sikre mest mulig effektiv ressursbruk ved offentlige anskaffelser basert på forretningsmessighet og likebehandling".* Her understrekes hovedformålet med regelverket, nemlig mest mulig effektive anskaffelser for det offentlige.

Formålsbestemmelsen i § 1, sammen med de grunnleggende kravene i § 5, vil være retningsgivende ved tolkningen av de øvrige bestemmelsene i anskaffelsesloven og anskaffelsesforskriften.

1.2.2 FORHOLDET TIL NYE ANSKAFFELSESREGLER

Ny forskrift om offentlige anskaffelser ble vedtatt 7. april 2006. Ikrafttredelsen for denne forskriften var 1. januar 2007.

Det nye regelverket er lagt til grunn i denne veileder og i Pensjonskontorets konkurransegrunnlag for tjenestepensjon innen KS' tariffområde med tilhørende referanseplan. De nye reglene om vekting av tildelingskriteriene omtales i kapittel 4.9.5.

1.2.3 OFFENTLIGE INNKJØP

Tidligere undersøkelser har vist at 30-50 prosent av budsjettene i offentlig sektor går med til innkjøp. Dette følger av et veiledningshefte med informasjon og praktiske råd til hjelp underveis i innkjøpsprosessen kalt *"Beste praksis – offentlige anskaffelser"* utgitt av Nærings- og handelsdepartementet, mars 2004.

Det opplyses videre at det offentlige årlig kjøper varer, tjenester, bygg og anlegg for omtrent 220 mrd. kr, dvs. ca. 14,5 prosent av bruttonasjonalprodukt (BNP). En effektiv konkurranse om disse kontraktene bidrar til at det offentlige får mer igjen for pengene, og legger til rette for at små og mellomstore bedrifter kan kjempe om offentlige oppdrag på lik linje med de større aktørene på markedet.

Andre undersøkelser viser at regulering av offentlige innkjøp og økt konkurranse om leveranser har gitt bedre priser og leveringskvalitet for innkjøperne. Anskaffelsesreglene bidrar dermed til økt verdiskapning i samfunnet og sikrer en mest mulig effektiv ressursbruk.

I tillegg medfører praktisering av anskaffelsesreglene ryddigere innkjøpsprosesser som motvirker korrupsjon, smøring og kameraderi.

1.3 KONKURRANSEGRUNNLAG

1.3.1 GENERELT

Et sentralt dokument i innkjøps- og anskaffelsesprosessen er konkurransegrunnlaget. Det følger av FOA § 17-1(1) at det skal utarbeides et konkurransegrunnlag. Dette gjelder ved innkjøp over terskelverdiene (1,7 millioner kroner, FOA § 2-2).

Konkurransegrunnlaget eller anbudsgrunnlaget er det dokument som ligger til grunn for konkurransen, og utgjør til syvende og sist selve beslutningsgrunnlaget for oppdragsgiver.

Det skal inneholde opplysninger om hvilken ytelse som skal anskaffes og hvordan konkurransen skal gjennomføres.

Her skal reglene for konkurransen gjøres kjent, og opplysninger som har betydning for tilbyderne angis. Konkurransegrunnlaget skal også beskrive hva som skal anskaffes. I tillegg skal det opplyses hvilken anskaffelsesprosedyre som er valgt, endelig frist for

mottak av tilbud (dag og klokkeslett) påført adresse tilbudene skal sendes, vedståelsesfrist og den relative vektingen av tildelingskriteriene i henhold til FOA § 22-2.

Det vises til detaljert beskrivelse og gjennomgang av konkurransegrunnlaget nedenfor under kapitlet *"Anskaffelsesprosessen"* (kapittel 4).

1.3.2 PENSJONSKONTORETS KONKURRANSEGRUNNLAG

Pensjonskontoret har utarbeidet forslag til konkurransegrunnlag til benyttelse ved innkjøp av kommunale tjenestepensjonsordninger, som ligger tilgjengelig på Pensjonskontorets nettsted, *www.pensjonskontoret.no.*

Her oppstilles aktuelle tildelingskriterier, dvs. de forhold som skal vektlegges. Under hvert tildelingskriterium blir tilbyder bedt om gi opplysninger om en rekke forhold, både av økonomisk og ikke-økonomisk art. Tilbyders avgitte opplysninger i utfylt konkurransegrunnlag med vedlegg utgjør samlet det komplette tilbud. For ordens skyld bes tilbyder å bekrefte dette, og også lage en komplett vedleggsoversikt i tilbudet.

Det er lagt stor vekt på at opplysningene i konkurransegrunnlaget presenteres på en oversiktlig og ryddig måte. Tallene og opplysningene fremkommer i rubrikker og tabeller med tilhørende forklaringer og veiledninger. (Det vil bl.a. forklares for oppdragsgiver hvilke tall som skal sammenliknes og på hvilken måte man skal sammenlikne).

Første versjon av et felles konkurransegrunnlag ble utformet i 2006. Et slikt felles konkurransegrunnlag hadde man tidligere ikke hatt i markedet for kommunale tjenestepensjonsordninger. Den enkelte oppdragsgiver utarbeidet tidligere konkurransegrunnlag selv, gjerne ved hjelp av forsikringsrådgiver. Konkurransegrunnlagene var av varierende kvalitet, og man opplevde at tilbyder ikke besvarte alle spørsmål i ønsket form.

1.4 PENSJONSVEILEDER

Pensjonsveilederen er en veileder til konkurransegrunnlaget og en brukerhåndbok ved innkjøp av kommunale tjenestepensjonsordninger.

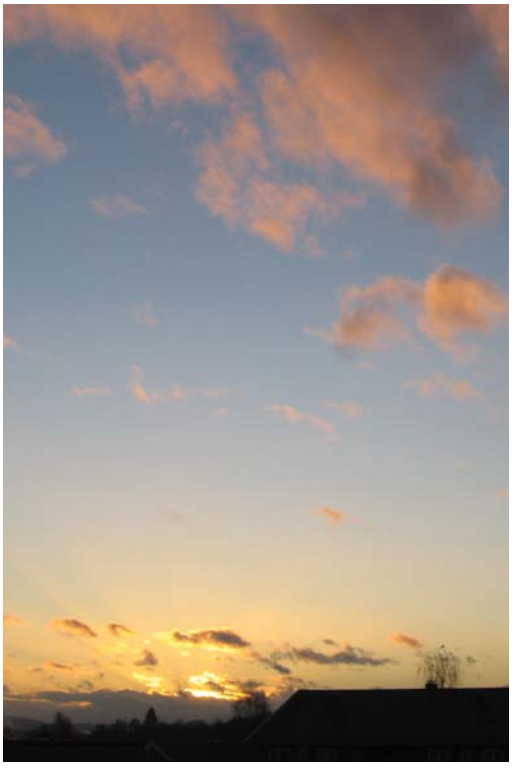

Pensjonsveilederen vil bl.a. forklare den prosess som må følges i forhold til skifte av pensjonsleverandør. Den gir en veiledning i forhold til gangen i en flyttesak, dvs. de formelle bestemmelser som må følges i forhold til opphør og flytting av pensjonsavtale.

Pensjonsveilederen gir videre oversikt over de aktuelle tildelingskriterier, og en veiledning om hvordan det enkelte tildelingskriterium skal vurderes, og er i så henseende et hjelpemiddel til bruk ved *evalueringen* av de tilbud som mottas etter gjennomført prosess.

1.5 OPPSUMMERING

Ved å benytte Pensjonskontorets konkurransegrunnlag oppnår man å:

- Få sammenliknbare tallstørrelser (gjennom mest mulig "spisset" spørsmålsstilling)
- Objektivisere, strukturere, standardisere og profesjonalisere innkjøpsprosessen (gjennom å følge anskaffelsesbestemmelsene)
- Avdekke eventuelle avvik av vesentlig betydning hos én eller flere tilbydere

Konkurransegrunnlaget med tilhørende pensjonsveileder vil totalt sett gi oppdragsgiver bedre mulighet til å foreta en selvstendig vurdering av de mottatte tilbud, og samlet sett i større grad enn tidligere å fatte avgjørelser som kan begrunnes i kvalitetsforskjeller i tilbyders pensjonsprodukt og tjenester.

1.6 HVORDAN DOKUMENTENE SKAL BRUKES

Pensjonsveilederen og konkurransegrunnlaget utgjør til sammen et enhetlig innkjøpsdokument. Formålet er at *begge* dokumenter skal fungere som en brukerhåndbok og et praktisk arbeidsverktøy for de pensjonsansvarlige i den enkelte kommune, fylkeskommune eller virksomhet (i det videre omtalt som *"kommunen/virksomheten"* eller *"oppdragsgiver"*).

Pensjonsleverandør omtales i det følgende som *"leverandør"* eller *"tilbyder"*. *"Pensjonsinnretning"* brukes som fellesbetegnelse på

alle leverandører av tjenestepensjon innen KS' tariffområde (livselskap og pensjonskasser).

For at konkurransegrunnlaget skal kunne benyttes direkte mot tilbyderne, er detteutarbeidet som et selvstendig dokument.

1.7 PLAN FOR DEN VIDERE FREMSTILLING

Oppbygning og innhold av pensjonsveilederen er som følger:

Først gis en beskrivelse av de bestemmelser i Hovedtariffavtalen innen KS' tariffområde (HTA) som må følges i forhold til opphør og flytting av pensjonsavtale (kapittel 2).

Deretter redegjøres for den prosess som må følges når en kommune skal vurdere sin pensjonsleveranse med tanke på mulig skifte av pensjonsleverandør (kapittel 4), samt den planlegging og det forarbeid man bør foreta i forkant av eventuell anbudsprosess (kapittel 3).

Dernest gis en nærmere beskrivelse av Pensjonskontoret – bakgrunnen for opprettelsen av kontoret, kontorets sammensetning og en redegjørelse av kontorets rolle og oppgaver, med særlig vekt på anbudsprosessen (kapittel 5).

Videre gis en beskrivelse av pensjonsinnretningene (kapittel 6), og en fremstilling av forsikringsmeglers-/rådgivers rolle og oppgaver, samt hvilke lover og regler de er underlagt (kapittel 7).

Til slutt følger informasjon om endret forsikringslov (kapittel 8) og en rettledning til de enkelte tildelingskriterier i Pensjonskontorets konkurransegrunnlag (kapittel 9). Rettledningen gir utfyllende informasjon om hvert enkelt tildelingskriterium (de enkelte delene av tilbudet) og en veiledning om hvordan de enkelte tildelingskriterier skal vurderes. Avslutningsvis følger et kapittel om pensjonskasseløsning med momenter til tildelingskriterier (kapittel 10).

2. FLYTTE-BESTEMMELSENE I HOVEDTARIFF-AVTALEN

FLYTTEBESTEMMELSENE I HOVEDTARIFFAVTALEN

- Bestemmelsene om opphør og flytting av pensjonsavtale står i HTA pkt. 2.1.8 og TPO-vedtektene § 14-1.
- Kommunen har tre måneders frist for å si opp avtalen med sin pensjonsleverandør. Siste frist for oppsigelse er 30. september det enkelte kalenderår.
- Endelig vedtak om flytting må skje innen 1. desember det enkelte år.
- Det er kommunestyret som selv må foreta den endelige beslutning om flytting eller ikke.
- En kommune som skal ut på anbud med sin pensjonsavtale plikter å holde et drøftingsmøte med de tillitsvalgte etter HTA pkt. 2.1.8.

2.1 INNLEDNING

De tariffmessige bestemmelsene vedrørende kommunal tjenestepensjon er nedfelt i Hovedtariffavtalen innen KS-området (HTA) kapittel 2 og dennes vedlegg 4 - *"Vedtekter for avtalefestet pensjon"* (AFP) og vedlegg 5 – *"Vedtekter for Tjenestepensjonsordning* (TPO).

Bestemmelsene vedrørende opphør og flytting av pensjonsavtale følger av HTA pkt. 2.1.8 og TPO-vedtektene § 14-1.

2.2 OPPSIGELSE AV PENSJONSAVTALE

Kommunen er gitt en frist for oppsigelse av avtalen med sin nåværende leverandør av kommunal tjenestepensjonsordning i TPO-vedtektene § 14-1.

Den enkelte forsikringstaker kan si opp avtalen om tilslutning til fellesordningen med *tre måneders frist* til opphør ved kalenderårets slutt, jf. TPO-vedtektene § 14-1, bokstav a, første pkt.

Siste frist for oppsigelse av avtalen iht. HTA blir altså *30. september* det enkelte kalenderår.

I forsikringsloven[1] kapittel 11 er det tatt inn bestemmelser som gjelder flytting mellom

[1] Forsikringsloven (lov av 10. juni 2005 nr 44) erstatter den tidligere forsikringsvirksomhetsloven. I medhold av overgangsregler til forsikringsloven gitt i forskrift av 30.06.2006 nr. 868, ble lovens kap. 7 og 9 med tilhørende forskrifter gitt ikrafttredelse 1. januar 2008.

pensjonsinnretninger. Disse bestemmelsene vil også omfatte kommunale pensjonsordninger i medhold av forsikringsloven kapittel 10. (Dette følger av forsikringsloven § 11-1, bokstav c). Det gjøres en henvisning til disse bestemmelsene i TPO-vedtektene § 14-1, bokstav b.

Som hovedregel gjelder et skriftlighetskrav for oppsigelsen. Etter forsikringsloven § 11-5(1) er kravet om skriftlighet likevel ikke til hinder for at oppsigelsen kan oversendes elektronisk. Forutsetningen er at det benyttes en metode som autentiserer avsender og sikre meldingens innhold, jf. § 11-5(1), tredje pkt.

2.3 VEDTAK OM FLYTTING

Det er også gitt en bestemmelse om frist for når endelig vedtak om flytting skal skje.

Endelig vedtak om flytting skal skje senest innen *1. desember* det enkelte år, jf. TPO-vedtektene § 14-1, bokstav a, annet pkt.

Det følger av HTA pkt. 2.1.8 at det er kommunestyret/fylkestinget /styret som skal avgjøre spørsmålet om skifte av pensjonseverandør. Det er etter gjeldende hovedtariffavtale ikke noe krav om at det skal gis skriftlig begrunnelse for vedtaket. Imidlertid er det en klar begrunnelsesplikt etter anskaffelsesreglene, jf. FOA § 22-3.

Det er kommunestyret selv som må foreta den endelige beslutning om flytting eller ikke, en myndighet som ikke kan delegeres til formannskapet ei heller til kommunens administrasjon. De alminnelige bestemmelsene i kommuneloven om delegasjon av vedtaksmyndighet til formannskapet, kan *ikke* gjøres gjeldende innenfor dette spesielle område av tariffavtalen.

Pensjonskontorets konkurransegrunnlag er som tidligere nevnt utarbeidet for benyttelse ved innkjøp av kommunale tjenestepensjonsordninger. Valg av pensjonsleverandør skal skje på grunnlag av de valgte tildelingskriterier. I forhold til vektlegging av disse har de et visst handlingsrom.

For å unngå eventuell uoverensstemmelse mellom politikere og administrasjon, og for å unngå at det foretas rene politiske leverandørvalg, vil det være klokt at kommunestyret/fylkestinget/styret deltar i utvelgelsen/vektingen av tildelingskriteriene. Med andre ord involveres på et mye tidligere tidspunkt i prosessen enn det som har vært vanlig praksis.

Det vises i den forbindelse til KS' B-rundskriv 9/2005 som påpeker at kommunestyret/fylkestinget/styret bør delta i utformingen av tildelingskriteriene for at deres vedtak skal ha reelt innhold.

2.4 TILLITSVALGTES DRØFTINGSRETT

Etter HTA pkt. 2.1.8, første avsnitt skal det ved skifte av pensjonsleverandør finne sted en drøfting med de tillitsvalgte.

Drøftingsplikten inntrer tidligst mulig, og senest før oppsigelse er vedtatt, og levert dagens leverandør av kommunal tjenestepensjonsordning, jf. HTA pkt. 2.1.8, annet avsnitt.

Disse bestemmelsene betyr at det skal være drøftingsmøte med tillitsvalgte med underskrevet protokoll før oppsigelse. Forutsetningen om at drøftingsplikten inntrer *"tidligst mulig"* innebærer at de tillitsvalgte bør tas med på et svært tidlig stadium (planleggingsstadiet) i anskaffelsesprosessen.

Den nærmere avgrensning og presisering av ordene *"drøfting"* og *"drøftingsplikt"* følger av Hovedavtalen (HA). En eventuell innføring av nye bestemmelser om drøftingsplikt eller en endring av disse bestemmelsene i HA, vil kunne få betydning for tolkningen og fastsettelsen av de nærmere innhold av drøftingsretten etter HTA pkt. 2.1.8.

Det bemerkes at reglene om drøftingsplikt også gjelder der det besluttes *ikke* å skifte pensjonsleverandør. Det skyldes at anskaffelsesreglene i stor grad medfører en bundet prosess, der fastsettelse av tildelingskriterier og vekting av disse langt på vei bestemmer valget av pensjonsleverandør.

2.5 ENERGIAVTALEN

Det bemerkes at ovenfor nevnte bestemmelser om oppsigelsesfrist og vedtak om flytting *ikke* er nedfelt i Hovedtariffavtalen for energiverk og datterselskap med selvstendig medlemskap i KS Bedrift (Energiavtalen).

Her må to-måneders fristen i forsikringsloven § 11-5(1) legges til grunn.

Lovbestemmelsen lyder som følger:
"Kontrakt om pensjonsordning kan sies opp med en frist på to måneder".

I tillegg gjøres oppmerksom på den vesensforskjell som er mellom Energiavtalen og Hovedtariffavtalen innen KS' tariffområde (HTA), ved at Energiavtalen ikke inneholder bestemmelser om kjønns- og aldersnøytrale premier, jf. avtalens pkt. 12.1.8.

3. VURDERING AV PENSJONSFORHOLD I FORKANT AV OG UNDER ANBUDSPROSESSEN

VURDERING AV PENSJONSFORHOLD I FORKANT AV OG UNDER ANBUDSPROSESSEN

- En kommune som vurderer å gå ut på anbud med sitt pensjonsforhold bør være tidlig ute, da det er en rekke forhold som skal vurderes og besluttes i en anbudsprosess.
- Det er kommunestyret som skal fatte det endelige vedtaket i forhold til flytting av en pensjonsavtale.
- Områder kommunen bør gjøre seg kjent med er: oversikt over alle prosesser og flyttekostnader, informasjon som skal gis ansatte og pensjonister og håndtering av oppspart kapital.
- Pensjonskontoret kan ikke opptre som en rådgiver for kommunen, men bidra med generell informasjon og veiledning om regelverk og praktiske forhold omkring en anbudsprosess.
- Flertallet av kommunene har de siste årene benyttet seg av ekstern rådgiver. Hvorvidt kommunen skal benytte seg av rådgiver er en avgjørelse kommunens pensjonsutvalg må ta stilling til.

3.1 INNLEDNING

Klagenemnda for offentlige anskaffelser (KOFA) fattet 30.04.2007 to avgjørelser der det ble slått fast at lov og forskrift om offentlige anskaffelser kom til anvendelse for anskaffelse av kommunal tjenestepensjon. For nærmere omtale av KOFAs avgjørelser, se kapittel 4.2 og 4.3.

Standpunkt i KS' B-rundskriv 9/2005 er dermed stadfestet. Pensjonskontoret legger i denne pensjonsveileder til grunn at anbudsreglene i lov om offentlige anskaffelser med tilhørende forskrift skal benyttes ved innkjøp av kommunal tjenestepensjon innen KS' tariffområde.

Ved å følge anskaffelsesregelverket objektiviseres innkjøpsprosessen. Anbudsreglene kan føre til at man blir "tvunget" til å flytte sin pensjonsavtale uten at man subjektivt sett ønsker det, ut i fra kravet om å velge *"det økonomisk mest fordelaktige tilbud"* i forskrift om offentlige anskaffelser (FOA) § 22-2(2).

En kommune/virksomhet som ønsker å bli nærmere kjent med forhold tilknyttet sin pensjonsordning, kan imidlertid gjøre dette uten å måtte gå ut i en anbudsprosess. Vurderingsarbeid og kompetanseheving rundt pensjonsordningen må derfor ses på som en separat prosess løsrevet fra selve anbudsprosessen.

Flere av tildelingskriteriene listet opp i kapittel 9 er hovedtemaer som bør kunne danne grunnlag for områder kommunen/virksomheten bør gjøre seg kjent med og holde seg løpende orientert om. Her bør nåværende

pensjonsleverandør fremskaffe underlag og informasjon.

3.2 ANBEFALINGER NÅR KOMMUNENS/ VIRKSOMHETENS PENSJONSFORHOLD SKAL VURDERES

En tendens i de senere års anbudsprosesser har vært at man går ut på anbud på et svært sent tidspunkt på høsten – enkelte ganger medio oktober.

En konsekvens er at det blir knapp tid til vurdering av innkomne tilbud før innstilling til formannskap og kommunestyre skal utarbeides. Dessuten reduseres muligheten til å forhandle om betingelsene og rette opp evt. feil før endelig vedtak om flytting skal fattes i kommunestyret – 01.12. Det er i denne sammenheng viktig å være oppmerksom på fristen for fristillelse fra nåværende pensjonsleverandør – 30.09.

Det anbefales derfor at man er tidlig ute og bruker god tid når det gjelder vurdering av pensjonsforhold som senere evt. vil munne ut i en anbudsutlysning.

Nedenfor følger beskrivelse av en del momenter som er særlig viktig å være seg bevisst når man skal vurdere pensjonsforholdene i sin kommune/virksomhet.

Det understrekes at beskrivelsen i det følgende er anbefalinger fra Pensjonskontorets side, som ikke må oppfattes som rettslig forpliktende.

- Nedsettelse av pensjonsutvalg
- Kommunestyrets behandling
- Bistand fra Pensjonskontoret
- Bruk av rådgivere
- Flytting – viktige momenter

3.3 NEDSETTELSE AV PENSJONSUTVALG

Det er hensiktsmessig at man på et tidlig tidspunkt nedsetter et pensjonsutvalg til å jobbe med pensjonsforholdene i kommunen/virksomheten. Et slikt utvalg kan gjerne settes ned et år forut for man evt. har planer om legge pensjonsleveransen ut på anbud.

Pensjonsutvalget bør være bredt sammensatt, med representanter både fra kommunestyret, kommunens administrasjon samt tillitsvalgte. Et pensjonsutvalg kan da eksempelvis bestå av ordfører, rådmann, kommunalsjef, økonomi-, personal- og innkjøpsansvarlig og tillitsvalgte.

3.4 KOMMUNESTYRETS BEHANDLING

Hovedtariffavtalen (HTA) pkt. 2.1.8, sjette ledd sier at det er kommunestyret/fylkestinget/styret som skal fatte *"endelig avgjørelse"* i forhold til flytting av en pensjonsavtale.

Selv om det ikke er påkrevet etter Hovedtariffavtalen, er det en fordel om kommunestyret også fatter beslutning om følgende i forbindelse med en anbudsprosess:

- Vedtak om å gå på anbud
- Fastsettelse av tildelingskriterier
- Vekting av tildelingskriteriene

Viktig i denne sammenheng er det at kommunestyret ikke fraviker sin beslutning i forhold til tildelingskriterier og vekting når det skal fattes endelig vedtak om flytting, men fastholder og bygger sitt vedtak på dette utgangspunkt.

Dermed reduseres muligheten for at kommunestyret kommer til en konklusjon som ikke samsvarer med administrasjonens innstilling og at konklusjonen samtidig mangler tilstrekkelig saklig begrunnelse, jf. FOA §§ 22-2 og 22-3.

Dette var en av problemstillingene og hovedankepunktet i de to sakene som ble klaget inn

for Klagnemnda for Offentlige Anskaffelser (KOFA) høsten 2006 – Sak 2006/161 og Sak 2006/159. For nærmere omtale av KOFAs avgjørelser vises til kapittel 4.2 og 4.3.

3.4.1 HOVEDTARIFFAVTALEN PKT. 2.1.8, SJETTE LEDD

Det bemerkes at HTA pkt. 2.1.8, sjette ledd sammenholdt med TPO-vedtektene § 14-1, bokstav a, krever at det er kommunestyret selv som må foreta den endelige beslutning om flytting eller ikke, en myndighet som ikke kan delegeres til formannskapet ei heller til kommunens administrasjon.

De alminnelige bestemmelsene i kommuneloven om delegasjon av vedtaksmyndighet til formannskapet, kan *ikke* gjøres gjeldende innenfor dette spesielle område av tariffavtalen.

3.5 BISTAND FRA PENSJONSKONTORET

En av oppgavene til Pensjonskontoret er å føre tilsyn med leverandørenes praktisering av gjeldende pensjonsbestemmelser nedfelt i Hovedtariffavtalen innen KS-området. Dermed understrekes samtidig Pensjonskontorets nøytrale rolle overfor leverandørene.

Pensjonskontoret vil kunne bidra med generell informasjon og veiledning om regelverk og praktiske forhold i forkant av og under anbudsprosessen. Utarbeidelse av årlige utgaver av innkjøpsveileder m/tilhørende konkurransegrunnlag og referanseplan vil være et bidrag i så måte.

Som følge av Pensjonskontorets tilsynsrolle, vil det ikke være anledning til å opptre som rådgiver for den enkelte kommune, fylkeskommune eller virksomhet i en anbudsprosess, jf. nærmere omtale i kapittel 5.4 og 5.5.

3.6 BRUK AV FORSIKRINGSRÅDGIVERE/-MEGLERE

De siste års anbudsprosesser har vist at de fleste kommuner/virksomheter benytter seg av rådgiver når pensjonsleveransen skal legges ut på anbud. Beslutning om utvelgelse og bruk av ekstern rådgiver vil naturlig være et tema som kommunens pensjonsutvalg vil kunne ta stilling til.

I og med utarbeidelse av Pensjonskontorets innkjøpsveileder og konkurransegrunnlag m/tilhørende referanseplan, vil behovet for rådgiver være noe mindre på det forberedende stadium av anbudsprosessen sammenlignet med tidligere. Det vil nå i første rekke være i evalueringsfasen, dvs. ved sammenligning og vurdering av de innkomne tilbud, behovet for rådgivning vil kunne være til stede.

Tidligere års anbudsprosesser har viste at de aller fleste kommuner/virksomheter benyttet Pensjonskontorets konkurransegrunnlag i sin anbudsutlysning og tilbudsinnhenting. Enkelte kommuner/virksomheter benyttet en nærmere bestemt del av Pensjonskontorets konkurransegrunnlag. Enkelte rådgivere utarbeidet en egen del som et tillegg til Pensjonskontorets konkurransegrunnlag.

Det vises til nærmere beskrivelse i kapittel 7 om forsikringsrådgivere-/meglere.

3.7 FLYTTING – VIKTIGE MOMENTER

Kommunen bør gjøre seg kjent med rammer rundt en eventuell flytting av pensjonsordningen. Av viktige områder nevnes:

- Oversikt over alle
  - Prosesser
  - Flyttekostnader
- Informasjon til ansatte og pensjonister
- Håndtering av oppspart kapital

3.7.1 OVERSIKT OVER ALLE PROSESSER OG FLYTTEKOSTNADER

Fra eksisterende og/eller potensielle pensjonsleverandører bør det innhentes oversikt over alle aktiviteter i en flytteprosess. Det bør

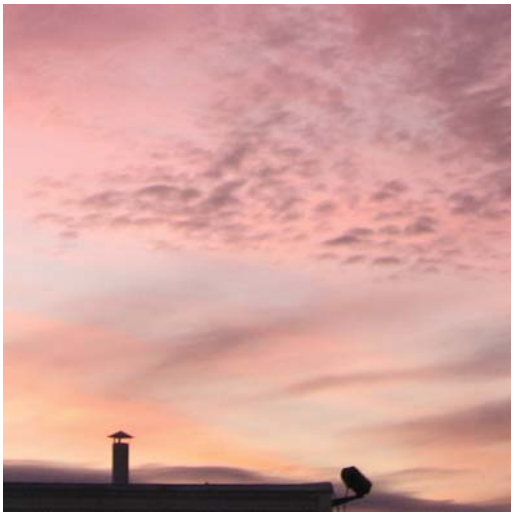

klart fremgå hvilke oppgaver og hvilket ansvar henholdsvis det fraflyttede og tilflyttede livselskap har, i tillegg til kommunen selv.

Eksisterende og/eller potensielle pensjonsleverandører bør kunne redegjøre for de ulike kostnadsarter (direkte og indirekte) som oppstår ved en eventuell flytting, og hvordan belastning finner sted.

3.7.2 INFORMASJON TIL ANSATTE OG PENSJONISTER

Informasjonsomfanget overfor ansatte og pensjonister bør kartlegges. Her bør inngå tidsfrister, krav til innhold og form, samt hvem som er ansvarlig for hver aktivitet.

3.7.3 HÅNDTERING AV OPPSPART KAPITAL

Eksisterende og/eller potensielle pensjonsleverandører bør kunne redegjøre for henholdsvis lovpålagt og valgfri behandling av oppspart kapital ved en eventuell flytting.

4. ANSKAFFELSES-PROSESSEN

ANSKAFFELSESPROSESSEN

- Anskaffelsesloven trådte i kraft 1. juli 2001. Hovedprinsipper i loven er: kravene til likebehandling, forutberegnelighet, gjennomsiktighet og etterprøvbarhet
- Ny forskrift om offentlige anskaffelser trådte i kraft 1. januar 2007.
- Klagenemnda for offentlige anskaffelser (KOFA) fattet 30.04.2007 to avgjørelser på området for kommunal tjenestepensjon. Klagenemnda slo her fast at lov og forskrift om offentlige anskaffelser kom til anvendelse.
- Ulike faser av anskaffelsesprosessen: Planlegging, beslutning om anbudsprosess, utarbeidelse av konkurransegrunnlag, kunngjøring, evaluering av tilbud og valg av leverandør og kontraktsinngåelse.
- Fristen ved åpen anbudskonkurranse ble endret fra 52 til 45 dager, og ved konkurranse med forhandling fra 37 til 30 dager, i ny anskaffelsesforskrift fra 1. januar 2007.

4.1 INNLEDNING

Lov om offentlige anskaffelser (LOA) ble vedtatt 16.07.1999. I medhold av § 11 er det bl.a. gitt en forskrift om offentlige anskaffelser (FOA) av 15.06.2001. Anskaffelsesloven og anskaffelsesforskriften trådte i kraft 01.07.2001. Ny FOA ble vedtatt 7. april 2006 og trådte i kraft 1. januar 2007.

Både anskaffelsesloven og anskaffelsesforskriften bygger på EUs direktiver om offentlige anskaffelser. Norge er forpliktet til å innføre dette regelverket gjennom EØS-avtalen.

4.2 GRUNNLEGGENDE PRINSIPPER

Regelverket om offentlige anskaffelser bygger i hovedsak på noen få grunnleggende prinsipper. Disse prinsippene følger av LOA § 5. Sentralt er her kravene til likebehandling, forutberegnelighet, gjennomsiktighet og etterprøvbarhet. Dessuten skal en anskaffelse så langt det er mulig være basert på konkurranse, jf. LOA § 5(2).

Som vist nedenfor i kapittel 4.2 kom Klagenemnda for offentlige anskaffelser (KOFA) i sine avgjørelser 30.04.2007 frem til at det forelå brudd både på prinsippet om likebehandling og prinsippet om etterprøvbarhet.

Nedenfor gis en oppsummering av konklusjonene i de to KOFA-sakene. I tillegg kommenteres og vises til avgjørelsene i de aktuelle deler av kapittel 4.

Informasjonen som følger retter søkelyset på innkjøp av pensjon og vektlegger de forhold som gjelder på dette spesielle område.

4.3 AVGJØRELSER I KOFA

Klagenemnda for offentlige anskaffelser (KOFA) fattet 30.04.2007 to avgjørelser på området for kommunal tjenestepensjon.

Klagenemnda slo fast at lov om offentlige anskaffelser og forskrift om offentlige anskaffelser kom til anvendelse. KOFA konkluderte mao. med at anskaffelsesreglene skal gjelde også i forhold til innkjøp av tjenestepensjon. Anbudsreglene skal altså gjelde fullt ut her, på samme måte som ved ethvert annet kjøp av varer eller tjenester.

Hovedkonklusjonene i de to sakene kan sammenfattes som følger:

Sak 2006/161:

- Klagenemnda fastslo at lov og forskrift om offentlige anskaffelser kom til anvendelse.
- Nemnda fant at kravene til likebehandling var brutt ved at kun av en av tilbyderne var gitt anledning til å ha møter med innklagede, samt at kravene til etterprøvbarhet var brutt ved at det ikke var ført referat fra møtene.
- Videre fant nemnda at innklagede hadde brutt regelverkets krav til tildelingsevalueringen idet kontrakten ikke var tildelt på basis av en uttømmende evaluering av samtlige tildelingskriterier samt at forhold administrasjonen hadde funnet grunn til å rangere tilbudene på grunnlag av, ikke var vurdert.
- Regelverkets krav til begrunnelse var heller ikke overholdt.

Sak 2006/159:

- Nemnda fastslo at lov og forskrift om offentlige anskaffelser kom til anvendelse.
- Nemnda fant at innklagede hadde brutt lovens krav til etterprøvbarhet og gjennomsiktighet ved at kommunen ikke kunne dokumentere kommunestyrets evaluering av tildelingskriteriene, hvorfor det fravek administrasjonens innstilling, samt hvilke

forhold valgte leverandør hadde uttalt seg om i et formannskapsmøte.

- At det ikke var fremlagt dokumentasjon som viste at tilbyderne var gitt en tilfredsstillende begrunnelse for valget av tilbud og fravikelsen av administrasjonens innstilling, fant nemnda i strid med forskriftens § 3-8.

Klagenemndas avgjørelser er tilgjengelig på *www.kofa.no.*

4.4 SKJEMATISK OVERSIKT OVER ANSKAFFELSESPROSESSEN

Det forutsettes at kontraktens verdi overstiger terskelverdiene (1,7 millioner kroner, jf. FOA § 2-2).

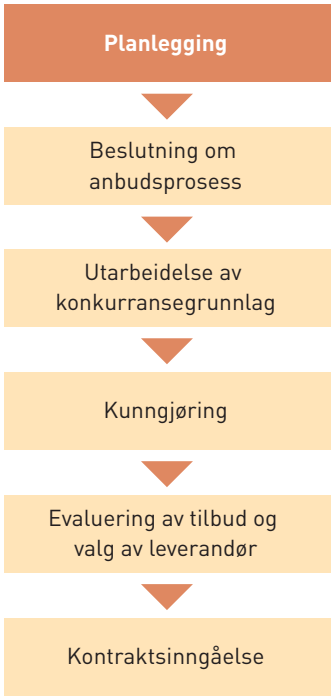

4.5 PLANLEGGING

Som beskrevet i foregående kapittel, er det viktig at oppdragsgiver planlegger og gjør et grundig forarbeid før man bestemmer seg for å legge pensjonsleveransen ut på anbud, ikke minst med tanke på de kostnader som oppstår som følge av en slik prosess.

Kartlegging av kommunens egen pensjonskompetanse, samt behovsvurdering av ekstern bistand bør inngå i denne fasen.

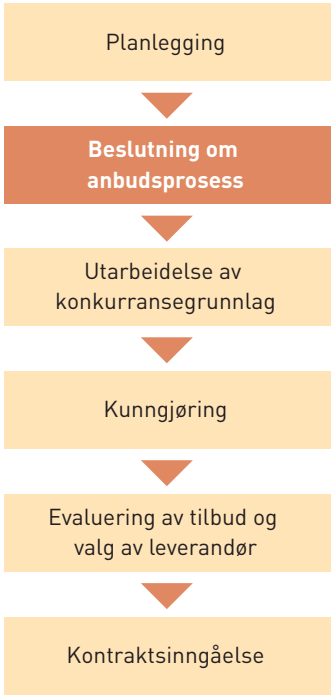

4.6 BESLUTNING OM ANBUDSPROSESS

Av hensyn til tidsfristene i forhold til oppsigelse av pensjonsavtalen – 30.9. (TPO-vedtektene § 14-1, bokstav a i Hovedtariffavtalen), og fristbestemmelsene i anskaffelsesforskriften (jf. punkt 4.8.4), bør beslutning om anbudsprosess skje i løpet juni måned og utlysning i TED-databasen senest slutten av juli måned.

Dette gir følgende forslag til fremdriftsplan:

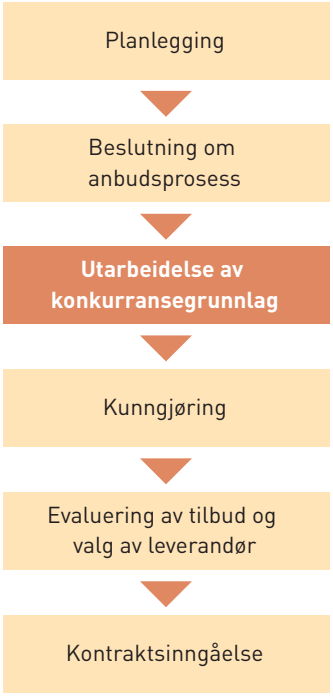

4.7 UTARBEIDELSE AV KONKURRANSEGRUNNLAG

4.7.1 INNLEDNING

Konkurransegrunnlaget er det dokumentet som ligger til grunn for konkurransen. Kravene til konkurransegrunnlaget fremgår av FOA § 17-1.

I en åpen anbudskonkurranse skal konkurransegrunnlaget utleveres til samtlige tilbydere som ønsker å delta i konkurransen. Tilbyderne skal få oversendt konkurransegrunnlaget i samme form og med samme innhold. Dette følger bl.a. av kravet til likebehandling i LOA § 5. Etter FOA § 19-1(5) skal

konkurransegrunnlaget sendes leverandøren senest *seks* dager etter at forespørsel om å delta er mottatt.

Som beskrevet innledningsvis, har Pensjonskontoret utarbeidet et konkurransegrunnlag til bruk ved innkjøp av kommunale tjenestepensjonsordninger. Dette konkurransegrunnlaget tilfredsstiller anskaffelsesforskriftens krav til hva et konkurransegrunnlag skal inneholde (jf. 4.7.2).

4.7.2 HVA KONKURRANSEGRUNNLAGET SKAL INNEHOLDE

Anskaffelsesforskriften regulerer i § 17-1 hvilke opplysninger som skal være med i konkurransegrunnlaget. Konkurransegrunnlaget skal inneholde opplysninger om hvordan konkurransen skal gjennomføres og hvilken ytelse som etterspørres.

Her skal reglene for konkurransen gjøres kjent, og opplysninger som har betydning for tilbyderne, angis. Konkurransegrunnlaget skal også beskrive hva som skal anskaffes. I tillegg skal det opplyses hvilke kriterier som vil bli brukt for kvalifisering av tilbyderne og tildeling av kontrakt.

Ved anbudskonkurranser skal konkurransegrunnlaget være så utfyllende at det ikke er behov for muntlig dialog mellom partene. Konkurransegrunnlaget må være så klart og uttømmende at det sammen med et tilbud og aksept av dette, vil utgjøre en fullstendig avtale.

Det er viktig å huske på at forhandlinger er forbudt når man benytter *åpen anbudskonkurranse*, jf. FOA § 21-1. *Det gjøres oppmerksom på adgangen til å la alle tilbydere presentere sine tilbud, dog uten at det tilkommer ny informasjon eller at avgitt tilbud endres i noen form* (jf. 4.7.3)[2].

4.7.3 FORHANDLINGSFORBUDET VED ÅPEN ANBUDSKONKURRANSE

Det er ved åpen og begrenset anbudskonkurranse ikke tillatt å endre tilbudene eller forsøke å endre tilbudene gjennom forhandlinger, jf. FOA § 21-1(1).

Det er i FOA § 21-1(2) angitt hvilke avklaringer av tilbudene som er tillatt. Oppdragsgiver har adgang til å innhente nærmere opplysninger om leverandørene for å få klarlagt uklarheter og ufullstendigheter i tilbudene.

For øvrig skal oppdragsgiver selv rette opp åpenbare feil dersom det er utvilsomt hvordan feilen skal rettes. Dette følger av FOA § 21-1(3).

[2] Ny forsikringslov gir adgang til å velge egen investeringsstrategi. Tilbyder må da avgi særskilt tilbud i forhold til dette, mens oppdragsgiver ikke trenger å utforme mer enn ett konkurransegrunnlag.

4.7.4 ÅPEN ANBUDSKONKURRANSE

Åpen anbudskonkurranse er en anskaffelsesprosedyre som tillater alle interesserte leverandører å gi tilbud, men som ikke tillater forhandling, jf. FOA § 4-2, bokstav a.

Ved åpen anbudskonkurranse er fristen for å levere tilbud som hovedregel minst 45 dager[3] fra den dag kunngjøringen ble sendt TED-databasen, jf. FOA § 19-1(1).

4.7.5 KONKURRANSE MED FORHANDLING

Konkurranse med forhandling er en anskaffelsesprosedyre hvor oppdragsgiver har adgang til å forhandle med en eller flere leverandører, jf. FOA § 4-2, bokstav d.

Fristen for mottak av forespørsler om å delta i forhandlinger etter § 14-3 skal være minst 30 dager[4] fra den dag kunngjøringen ble sendt TED-databasen, jf. FOA § 19-4(1).

Det understrekes at oppdragsgiver har et selvstendig ansvar for å vurdere om vilkårene for denne konkurranseformen (§§ 14-3, 14-4) er til stede i det enkelte tilfelle.

4.7.6 KONKURRANSEPREGET DIALOG

Konkurransepreget dialog er en anskaffelsesprosedyre hvor oppdragsgiver i en eller flere runder fører en dialog med leverandører om alternative løsninger før det gis konkurrerende tilbud, jf. FOA § 4-2, bokstav c.

Fristen for mottak av forespørsler om å delta i dialogen etter § 14-2 (konkurransepreget dialog) skal minst være 30 dager fra den dag kunngjøringen ble sendt til TED-databasen, jf. FOA § 19-3(1).

Konkurransepreget dialog er en ny innkjøpsprosedyre som ble innført i anskaffelsesforskriften fra 1. januar etter mønster av EUs nye anskaffelsesdirektiv. Prosedyren kan benyttes ved særlig komplekse anskaffelser der det ikke er mulig for oppdragsgiveren å beskrive hva som skal kjøpes.

[3] Fristen ved åpen anbudskonkurranse ble endret fra 52 dager til 45 dager i ny anskaffelsesforskrift fra 1. januar 2007.

[4] Fristen ved konkurranse med forhandling ble endret fra 37 til 30 dager i ny anskaffelsesforskrift fra 1. januar 2007.

Det understrekes at denne konkurranseformen er lite aktuell på området for anskaffelse av kommunal tjenestepensjon.

4.7.7 HVILKEN YTELSE SOM SKAL ANSKAFFES

FOA § 17-1(1), bokstav a fastsetter at det i konkurransegrunnlaget skal angis hvilken ytelse som skal anskaffes. Anskaffelsen beskrives enten ved en behovsspesifikasjon, ved funksjonskrav eller ved detaljerte kravspesifikasjoner.

4.7.8 EKSEMPEL PÅ OPPBYGNING AV ET KONKURRANSEGRUNNLAGS

Et konkurransegrunnlag kan f.eks. ha følgende innhold:

1. Innledning

2. Generelt om anbudet
- Avtalens varighet
- Antall leverandører
- Anbudsinnhold
- Avklaringsmøter
- Anbudsåpning
- Konfidensielt
- Supplerende opplysninger
- Anbudet
- Språk
- Tidsfrister
- Avvisningsgrunner og forkastning
- Statistikk

3. Kravspesifikasjon
- Omfang
- Kravspesifikasjon, produkt
- Kravspesifikasjon, leverandør

4. Kvalifikasjonskrav til leverandør

5. Tildelingskriterier

6. Leverandøropplysninger
- Firmaregistrering
- Skatteattest/kemnerattest
- Beskrivelse av bedriften
- HMS-erklæring
- Lovlig etablert foretak (herunder virksomhetskonsesjoner)

7. Svar på anbud, anbudsfrist o.a.

8. Vedlegg
- Innkjøpsvilkår
- Prisskjemaer
- HMS-skjema

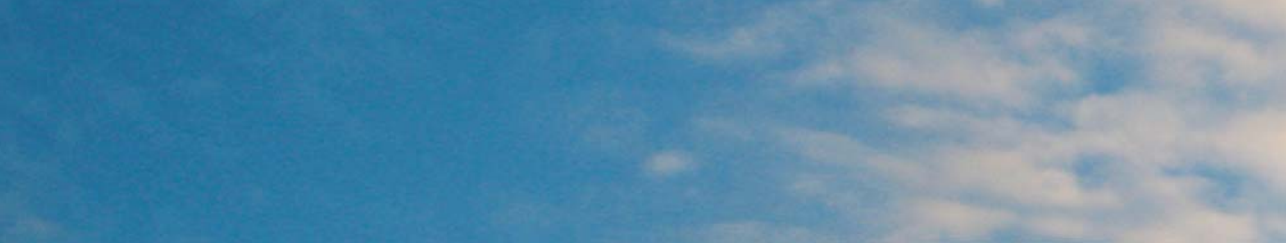

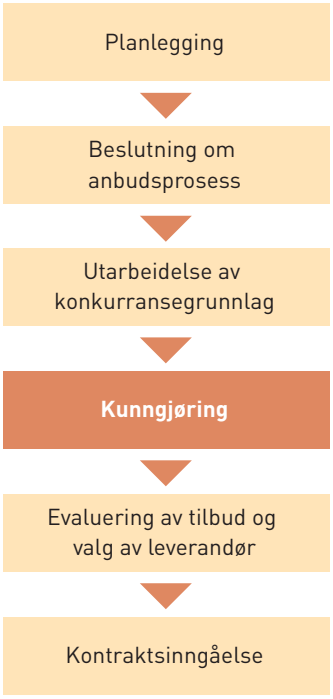

4.8 KUNNGJØRING

4.8.1 INNLEDNING

Kunngjøringsplikten er en av de viktigste forpliktelsene til oppdragsgiver. Hensikten med kunngjøringsplikten er å skape en effektiv konkurranse mellom leverandørene.

4.8.2 FREMGANGSMÅTEN VED KUNNGJØRINGER

Den nærmere fremgangsmåte ved kunngjøringer beskrives i FOA § 18-1.

Kunngjøringen skal skje på standardiserte skjemaer utarbeidet av Fornyings- og administrasjonsdepartementet (FAD). Skjemaene tilfredsstiller de krav som stilles i EU-direktivenes kunngjøringsmodeller.

Doffin (Databasen for Offentlige Innkjøp) er den offisielle databasen for kunngjøringer, jf. FOA § 4-1, bokstav n.

TED-databasen er den europeiske offisielle databasen for kunngjøringer, jf. FOA § 4-1, bokstav m.

Det er bare kunngjøringen i TED-databasen som er rettsgyldig, jf. FOA § 18-1(2). Dersom det ikke er samsvar mellom kunngjøringen i TED-databasen og kunngjøringen i Doffin-databasen, går kunngjøringen i TED-databasen foran.

Kunngjøringen skal sendes operatøren til Doffin for kunngjøring i Doffin, som videresender kunngjøringen til TED-databasen, jf. FOA § 18-1(3). Det avgjørende tidspunkt for beregning av tilbudsfristene i kapittel 19 er *avsendelsesdatoen* til TED-databasen.

4.8.3 FORBUD MOT ANNEN OFFENTLIGGJØRING FØR KUNNGJØRINGEN SENDES TED-DATABASEN

Det er forbud mot annen offentliggjøring før kunngjøringen sendes TED-databasen, jf. FOA § 18-1(4).

4.8.4 TILBUDSFRISTER

Åpen anbudskonkurranse	
Tilbudsfrist 45 dager	
Konkurrransepreget dialog	
Tilbudsfrist 30 dager	
Konkurranse med forhandling	
Tilbudsfrist 30 dager	

Åpen anbudskonkurranse

Ved åpen anbudskonkurranse er fristen for å levere tilbud som hovedregel minst 45 dager fra den dag kunngjøringen ble sendt TED-databasen, jf. FOA § 19-1(1).

Fristen ved åpen anbudskonkurranse ble endret fra 52 dager til 45 dager i ny anskaffelsesforskrift fra 1. januar 2007.

Konkurransepreget dialog

Fristen for mottak av forespørsler om å delta i dialogen etter § 14-2 (konkurransepreget dialog) skal minst være 30 dager fra den dag kunngjøringen ble sendt til TED-databasen, jf. FOA § 19-3(1).

Konkurranse med forhandling

Fristen for mottak av forespørsler om å delta i forhandlinger etter § 14-3 skal være minst 30 dager fra den dag kunngjøringen ble sendt TED-databasen, jf. FOA § 19-4(1).

Fristen ved konkurranse med forhandling ble endret fra 37 til 30 dager i ny anskaffelsesforskrift fra 1. januar 2007.

Generelt om tilbudsfrister

Oppdragsgiver plikter å fastsette frister som ikke er kortere enn de minimumsfristene som gjelder for den konkrete anskaffelsen. Oppdragsgiver kan derimot sette lengre frister enn minimumsfristene.

Når fristen fastsettes skal det spesielt tas hensyn til kontraktens kompleksitet og tiden det tar å utarbeide tilbud, jf. FOA § 19-1(1).

I FOA § 19-1 annet og tredje ledd angis hvilke vilkår som skal være oppfylt for at tilbudsfristen enten kan forlenges eller forkortes.

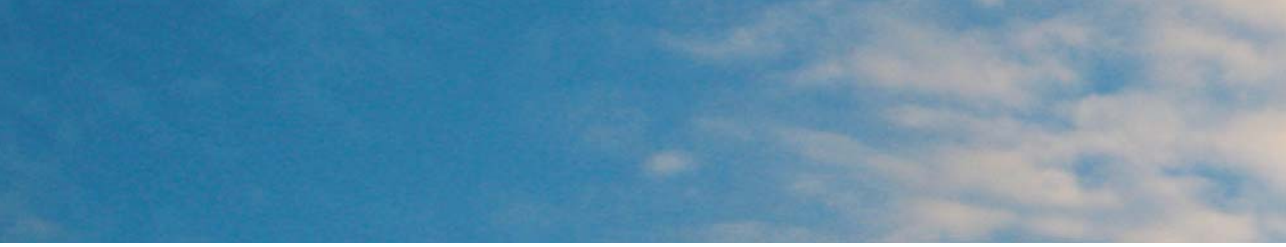

Planlegging

Beslutning om anbudsprosess

Utarbeidelse av konkurransegrunnlag

Kunngjøring

Evaluering av tilbud og valg av leverandør

Kontraktsinngåelse

4.9 EVALUERING AV TILBUD OG VALG AV LEVERANDØR

4.9.1 INNLEDNING

I tildelingsfasen skal tilbudene evalueres og sammenliknes med utgangspunkt i de forhåndsfastsatte tildelingskriterier. FOA § 22-2 fastsetter hvilke tildelingskriterier oppdragsgiver kan benytte.

4.9.2 HOVEDTILDELINGSKRITERIER

Tildelingen skal enten skje på basis av hvilket tilbud som er *det økonomisk mest fordelaktige*, eller utelukkende ut fra hvilket tilbud som har den laveste prisen, jf. FOA § 22-2(1).

Ved tildeling til lavest pris kan det bare legges vekt på den tilbudte prisen. Ved tildeling etter det økonomisk mest fordelaktige tilbudet, skal oppdragsgiver legge vekt på andre

forhold i tillegg til pris. Man skal legge vekt på et bredt sett av tildelingskriterier, og i § 22-2 er det listet opp eksempler på slike kriterier.

I forhold til leveransen kommunal tjenestepensjonsordning skal tildelingen skje på bakgrunn av hvilket tilbud som er det *"økonomisk mest fordelaktige"*[5]. I kapittel 9 listes opp og omtales aktuelle tildelingskriterier.

4.9.3 BEGRUNNELSE FOR VALG AV LEVERANDØR

I FOA § 22-3 slås fast prinsippet om at det skal gis begrunnelse. Fra denne bestemmelsen vises det videre til § 20-16 der det står at begrunnelsen skal være saklig og forsvarlig og i samsvar med angitte tildelingskriterier.

4.9.4 KOFA

Som vist i kapittel 4.3 kom KOFA i sine avgjørelser 30.04.2007 (Sak 2006/161 og Sak 2006/159) frem til at det forelå brudd både på bestemmelsene om at tildelingen skal skje på basis av hvilket tilbud som er det økonomisk mest fordelaktige (§ 22-2) og bestemmelsene om begrunnelse (§ 22-3, jf. § 20-16).

4.9.5 VEKTING AV TILDELINGSKRITERIENE

Bestemmelsen om vekting av tildelingskriteriene ble endret fra 1. januar 2007. Bestemmelsen – FOA § 22-2(2) – lyder som følger:

"Dersom tildelingen av kontrakten skjer på grunnlag av det økonomisk mest fordelaktige tilbud, skal det benyttes kriterier som har tilknytning til kontraktsgjenstanden. Dette kan for eksempel være kvalitet, pris, teknisk verdi, estetiske og funksjonsmessige egenskaper, miljøegenskaper, driftsomkostninger, rentabilitet, kundeservice og teknisk bistand, og tid for levering eller ferdigstillelse. Alle kriterier som vil bli lagt til grunn skal oppgis i kunngjøringen eller konkurransegrunnlaget. Oppdragsgiver skal angi den relative vektingen som gis hvert av kriteriene. Vektingen kan angis innenfor et område med et passende maksimalt utslag".

Det stilles altså krav om at oppdragsgiver i større grad enn tidligere må vise hvordan man har vektet de ulike kriteriene i forhold til hverandre i valg av tilbud.

Denne endringen anses å være en vesentlig bedring av gjennomsiktigheten og forutsigbarheten for tilbyderne. Det vil i langt større grad enn tidligere være mulig å etterprøve om de forutsetninger for valg av tilbyder som blir lagt i starten av prosessen blir fulgt opp i tildelingsomgangen.

Både tildelingskriteriene og vektingen av dem skal være fastsatt på utlysningstidspunktet. Det er tilstrekkelig at man på dette tidspunkt har angitt en prosentvis vekting av hovedtildelingskriteriene, og ikke i forhold til alle undertildelingskriteriene.

Det vises videre til Pensjonskontorets forslag til vektingsmodell, som foreligger som selvstendig dokument.

---

[5] Betegnelsen *"økonomisk mest fordelaktig"* omfatter også ikke-økonomiske elementer som service.

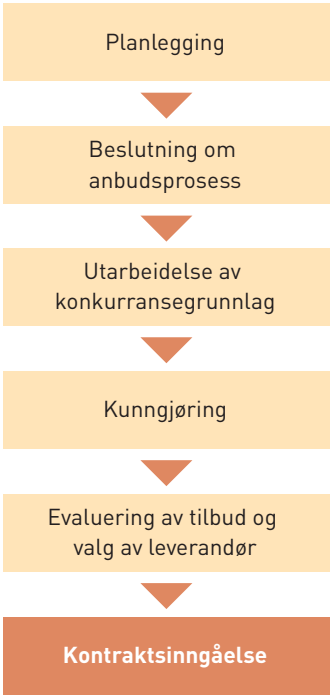

4.10 KONTRAKTSINNGÅELSE

Ved kontraktsinngåelse vil de vanlige avtale- og kontraktsrettslige regler gjelde.

Rettighetene for kommunal tjenestepensjonsordning fremgår av Hovedtariffavtalen innen KS' tariffområde, herunder Vedtekter for avtalefestet pensjon (AFP) og Vedtekter for Tjenestepensjonsordning (TPO).

Det viktigste lovverket på området er forsikringsavtaleloven (FAL) og forsikringsloven med tilhørende forskrifter.

Mellom kommune og pensjonsleverandør eksisterer et avtalesett bestående av tre deler: Forsikringsavtale, forsikringsvilkår og -vedtekter. Vedtektene er sammenfallende med TPO-vedtektene i HTA, slik at det ikke er mulighet for å fravike TPO-vedtektene gjennom forsikringsavtale i det enkelte tilfelle (leverandørnøytrale).

Pensjonskontoret fører tilsyn med den enkelte pensjonsleverandørs avtalesett, og påser at disse er iht. de til enhver tid gjeldende HTA-bestemmelser.

4.11 ANSKAFFELSESPROTOKOLL

4.11.1 INNLEDNING

Oppdragsgiver skal føre protokoll fra konkurransen, som skal beskrive alle vesentlige forhold og viktige beslutninger gjennom hele anskaffelsesprosessen, jf. FOA § 3-2. Protokollen er bygget opp slik at den følger anskaffelsesprosessen, og skal føres fortløpende.

Bak kravet til protokollføring ligger hensynet til gjennomsiktighet og etterprøvbarhet i LOA § 5 og hensynet til leverandørenes rettssikkerhet. Ved å få innsyn i anskaffelsesprotokollen, vil leverandørene kunne etterprøve oppdragsgivers beslutninger.

Anskaffelsesprotokollen gjør det også mulig for nasjonale og internasjonale myndigheter å føre kontroll med at regelverket følges. Det følger av FOA § 3-2 at protokollen minst skal omfatte opplysningene som fremgår av forskriftens vedlegg 3 eller 4. Vedlegg 4 gjelder for anskaffelser som overstiger 500 000 kroner, og denne vil derfor bli omtalt i det følgende.

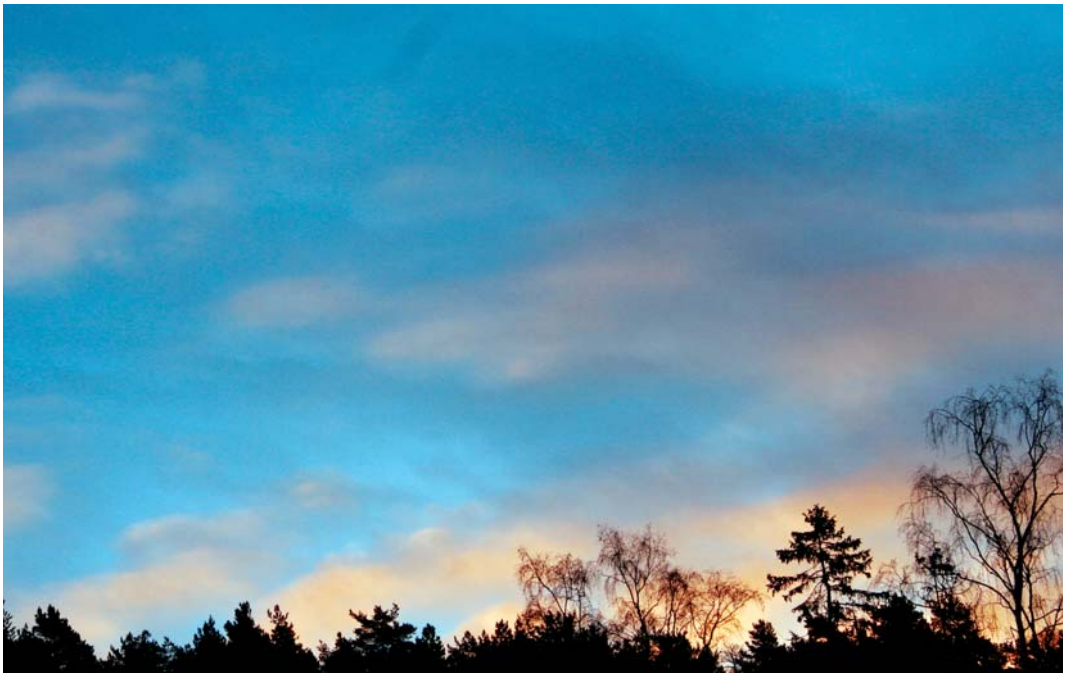

Av fotnote 5 til vedlegg 4 fremgår at oppdragsgiver også kan benytte andre typer protokoller eller ha vedlegg til protokollen, så lenge samtlige punkter besvares i den protokollen som benyttes. Man kan få tilgang til elektronisk utgave av protokollen på Fornyings- og administrasjonsdepartementets (FAD) nettsider.

4.11.2 ANSKAFFELSESPROTOKOLLENS INNHOLD

FOA's vedlegg 4 beskriver hva anskaffelsesprotokollen som minimum skal inneholde, så som oppdragsgivers navn, adresse og en beskrivelse av hva som skal anskaffes. Dersom man benytter seg av anskaffelsesprosedyren konkurranse med forhandling eller hasteprosedyre i medhold av FOA § 19-5, skal begrunnelsen for dette fremgå av protokollen.

Protokollen skal også inneholde en begrunnelse for valg av tilbud med angivelse av tilbudets verdi og relative fordeler og egenskaper i forhold til de øvrige tilbudene.

4.11.3 VESENTLIGE FORHOLD OG VIKTIGE BESLUTNINGER

Øvrige forhold av *"vesentlig art"* kan være referat fra gjennomføringen av tilbudsåpningen. Videre bør samtlige tilbydere, med angivelse av dato og klokkeslett for når tilbudet ble innlevert, oppgis i protokollen. Mangelfull protokollføring vil kunne rettes opp ved annen dokumentasjon.

5. PENSJONS-KONTORET

PENSJONSKONTORET

- Pensjonskontoret ble opprettet av tariffpartene ved hovedtariffoppgjøret 2004. Kontoret ble formelt stiftet 29.09.2004.
- Pensjonskontorets styre er sammensatt av de organisasjoner på arbeidsgiver- og arbeidstakersiden som er parter i Hovedtariffavtalen innen KS-området: KS, LO Kommune, Unio, YS-K og Akademikerne-K.
- En av Pensjonskontorets oppgaver er å føre tilsyn med leverandørenes praktisering av gjeldende pensjonsbestemmelser nedfelt i Hovedtariffavtalen.
- Pensjonskontoret har også til oppgave å føre tilsyn med flyttesaker, dvs. når en kommune/virksomhet vurderer å skifte pensjonsleverandør.
- Pensjonskontorets nettsted: *www.pensjonskontoret.no.*

5.1 INNLEDNING

Pensjonskontoret ble stiftet 29.09.2004 med hjemmel i Vedtekter for Tjenestepensjonsordning (TPO) kap. 16, vedlegg 5 til HTA. Pensjonskontoret er organisert som forening og er registrert i Enhetsregisteret i Brønnøysund.

Pensjonskontorets formål er nedfelt i Pensjonskontorets foreningsvedtekter § 1. Det fremgår her at: *"Foreningen Pensjonskontoret skal fylle de oppgaver og tjene de formål som er nedfelt i Hovedtariffavtalene innen KS' tariffområde, herunder Vedtekter for avtalefestet pensjon (AFP) og Vedtekter for Tjenestepensjonsordning".*

Man kan få tilgang til Pensjonskontorets vedtekter på *www.pensjonskontoret.no*, under menypunktet *"Om Pensjonskontoret".*

Pensjonskontoret består av et styre og et sekretariat. Styrets og sekretariatets oppgaver er nærmere beskrevet nedenfor.

5.2 BAKGRUNN

Fra 01.01.2004 ble det innført nye regler for kommunale pensjonsordninger i forsikringsvirksomhetsloven kap. 8 b. Samtidig ble det i forsikringsvirksomhetsloven kap. 8 c tatt inn bestemmelser om flytting av pensjonsordninger, som erstattet bestemmelsene i en tidligere flytteforskrift.

Ved hovedtariffoppgjøret i 2004 ble Vedtekter for Tjenestepensjonsordning (TPO) tatt inn som vedlegg i HTA, samtidig som vilkårene ble gjort leverandørnøytrale (jf. kapittel 4.10).

I november 2004 ble så Overføringsavtalen endret til å omfatte alle pensjonsleverandører som forvalter offentlige tjenestepensjonsordninger, noe som medførte at livselskapene og de kommunale pensjonskassene ble likestilt. Disse endringene innebar samlet sett helt nye rammebetingelser i markedet for kommunal tjenestepensjonsordning.

For det første så man en utfordring i forhold til utvikling i retning av økende fragmentering av pensjonskollektivene med økende bruk av individuelle tilleggspremier til enkeltkommuner som resultat. I de private selskapene var det tidligere en tendens til opprettelse av små risikofellesskap innenfor offentlig tjenestepensjon. (Dette var årsaken til at man ved hovedtariffoppgjøret 2004 tariffestet krav om ett risikofellesskap for samtlige kommuner, jf. HTA pkt. 2.1.8, tredje ledd).

For det andre gjaldt det å sikre at pensjonsbestemmelsene i HTA ble likt fortolket av pensjonsleverandørene. I den forbindelse ble det uttrykt behov for presiseringer av pensjonsrettighetene i avtaleverket for å sikre at pensjonsleverandørene tolket bestemmelsene og vedtektene slik de var ment.

For det tredje var man opptatt av den enkeltes rettssikkerhet i og med den nye markedssituasjonen. Det ble lagt stor vekt på at det måtte gis korrekt og forståelig informasjon om pensjonsrettighetene til medlemmer og pensjonsmottakere.

Det ble påvist forskjell i antall anker til Trygderetten fra KLP sammenliknet med de private livselskapene, noe som kunne være en indikasjon på manglende informasjon om ankemuligheter til medlemmene og pensjonsmottakerne.

På denne bakgrunn gis en oppsummering i rapport fra ECON Analyse, 2004-073, "Kommunenes pensjonskostnader – virkning av endringer i markedsstruktur", kapittel 7:

KS "ser sin hovedoppgave nå først og fremst som å bygge opp et kompetanse- og rådgivningsapparat til erstatning for den rolle KLP har spilt, slik at kommunene blir i stand til å velge rett pensjonsleverandør. Det er, som de selv uttrykker det, en forutsetning for reell konkurranse i markedet. I denne sammenheng vurderer KS å utarbeide en mal for kommune til bruk ved valg av pensjonsleverandør. På bakgrunn av ovenstående ble partene ved årets tariffoppgjør (2004) enige om å opprette et partssammensatt pensjonskontor".

5.3 PENSJONSKONTORETS STYRE OG SEKRETARIAT

5.3.1 STYRETS SAMMENSETNING

Pensjonskontorets styre består av de organisasjoner på arbeidsgiver- og arbeidstakersiden som er parter i Hovedtariffavtalen innen KS-området, representert ved KS og forhandlingssammenslutningene: LO Kommune, Unio, YS-K og Akademikerne-K.

Det er gitt bestemmelser om stemmetall og hvor mange som møter fra hver organisasjon i TPO-vedtektene § 16-1, første ledd. Styret er vedtaksfør når minst én representant fra KS, LO Kommune, Unio, YS-K og Akademikerne-K er til stede, jf. TPO-vedtektene § 16-1, annet ledd.

Pensjonskontorets egne vedtekter inneholder, foruten formålsbestemmelsen, organisatoriske bestemmelser om styre og sekretariat, om årsmøte og årsmøtets oppgaver samt om vedtektsendring og oppløsning – se for øvrig Pensjonskontorets nettsted, *www.pensjonskontoret.no.*

5.3.2 STYRETS OPPGAVER

Styrets oppgaver følger av TPO-vedtektene § 16-1 og er å:

a. Behandle anker etter vedtektene for AFP og TPO.
b. Foreta justeringer av vedtektene som følge av endringer i lovverk og/eller tilsvarende ordninger i privat og statlig sektor.
c. Utarbeide forslag for tariffpartene til endringer i bestemmelsene som styret finner hensiktsmessig.
d. Følge utviklingen og forvaltningen av reglene, samt de økonomiske konsekvensene av ordningene i KS-området.
e. Vedta opplærings- og andre utviklingstiltak som styret finner hensiktsmessig innen pensjonsområdet.
f. Vedta tilsettinger og virksomhetsplan.
g. Legge fram forslag til regnskap og budsjett.
h. Ha adgang til å avgi uttalelse i flyttesaker herunder også ved opprettelse av egen eller interkommunal pensjonskasse.

5.3.3 SEKRETARIATETS OPPGAVER

Sekretariatets oppgaver følger av TPO-vedtektene § 16-2, og er å

a. Forvalte, informere og overvåke praktiseringen av reglene for AFP og TPO innen KS' tariffområde.
b. Forberede saker til styret for AFP og TPO.
c. Innhente nødvendig informasjon og utredninger, følge utviklingen, herunder vurdere konsekvensene av forslag til regelendringer og regelendringer, samt ha kontakt med ulike aktuelle aktører innen pensjonsområdet.
d. Utarbeide forslag til budsjett og virksomhetsplan.
e. Utarbeide forslag til regnskap i henhold til regnskapslovens bestemmelser.
f. Forberede behandling av flyttesaker, herunder kontrollere at produktene oppfyller tariffavtalens krav, inkludert kravene i forsikringsloven og forsikringsavtaleloven.

5.4 TILSYN MED HOVEDTARIFFAVTALENS PENSJONSBESTEMMELSER

Som det fremgår av TPO-vedtektene § 16-2, bokstav a, vist til ovenfor, er Pensjonskontoret gitt i oppgave å føre tilsyn med pensjonsinnretningenes[6] praktisering av gjeldende pensjonsbestemmelser nedfelt i Hovedtariffavtalen innen KS-området. I dette ligger to forhold:

[6] Med pensjonsinnretning menes alle leverandører av tjenestepensjon innen KS' tariffområde (livselskap og pensjonskasser).

For det første er det både en oppgave og en adgang for Pensjonskontorets styre sammen med tariffpartene å *tolke, presisere og utfylle* gjeldende HTA-bestemmelser om pensjon.

For det andre er det en oppgave for Pensjonskontoret å sørge for at pensjonsbestemmelsene i HTA *praktiseres likt* av pensjonsinnretningene.

Pensjonskontoret har en egen rundskrivserie vedrørende regelfortolkning- og praktisering av AFP- og TPO-vedtektene som er tilgjenglig på *www.pensjonskontoret.no.*

5.4.1 BESTEMMELSE OM ANKEADGANG

Det er gitt en bestemmelse om anke i TPO-vedtektene § 15-1. § 15-1(2) lyder som følger: *"Tvist om forståelsen av disse vedtekter knyttet til enkeltsaker kan avgjøres av styret. Slike enkeltsaker skal sendes via den søknadsbehandlende pensjonsinnretning, som sørger for videresendelse til Pensjonskontoret".*

Etter denne bestemmelsen kan altså enkeltsaker bringes inn for Pensjonskontorets styre der det er tvist om forståelsen av pensjonsvedtektene og –bestemmelsene i HTA. Det vil først og fremst være sakens prinsipielle sider, dvs. den nærmere tolkning og forståelse av enkeltbestemmelser, Pensjonskontorets styre skal ta stilling til.

En full prøvelse av alle sakens faktiske og rettslige sider vil i utgangspunktet ligge utenfor Pensjonskontorets kompetanseområde pr. i dag. Dersom man ønsker en full realitetsbehandling av saken, må den bringes inn for Trygderetten etter nærmere regler i lov om anke til Trygderetten av 16. desember 1966 nr. 9, jf. TPO-vedtektene § 15-1, første ledd.

5.5 TILSYN MED ANBUDSPROSESSENE

5.5.1 GENERELT[7]

Pensjonskontoret er i utgangspunktet en koordinerende instans og en tilrettelegger for å sørge for at anbudsprosessene (HTA – "flytteprosessene") er i samsvar med og følger HTA-bestemmelsene om pensjon.

Pensjonskontorets styre har adgang til å avgi uttalelse i flyttesaker med hjemmel i TPO-vedtektene § 16-1. Videre er sekretariatet gitt i oppgave å forberede behandling av flytte-

[7] Ved tariffrevisjonen pr. 01.05.2002 ble det besluttet å opprette en partssammensatt faggruppe med rådgivende funksjon (HTA 01.05.2002 – 30.04.2004, pkt. 2.1.8). Faggruppen skulle avgi begrunnet uttalelse til tariffpartene om de innhentede tilbud var i samsvar med forsikringsvirksomhetsloven, forsikringsavtaleloven, at alle risiki og ytelser hadde forsikringsmessig dekning i livsforsikringsselskapet, samt om deres produkt oppfylte tariffavtalens øvrige krav.
Faggruppen hadde gjennom denne bestemmelsen en *godkjennelsesadgang og –myndighet* overfor de kommuner som ønsket å skifte pensjonsleverandør.
Denne bestemmelsen ble imidlertid fjernet ved tariffrevisjonen pr. 01.05.2004 (HTA 01.05.2004 – 30.04.2006). Pensjonskontoret har altså ikke den samme formelle godkjennelsesmyndighet i de enkelte flyttesaker som den partssammensatte faggruppen hadde.

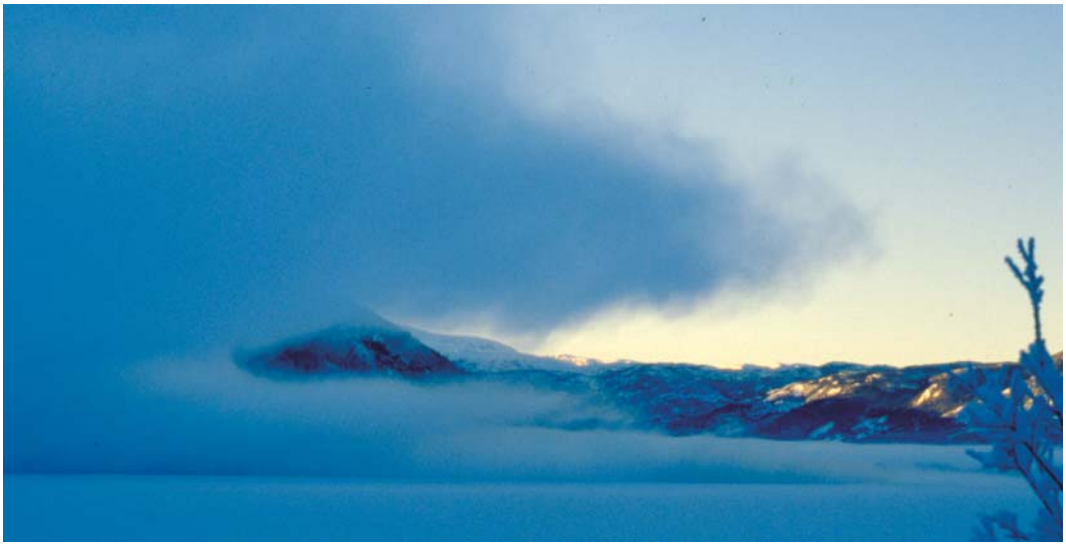

saker, herunder kontrollere at produktene oppfyller tariffavtalens krav, jf. TPO-vedtektene § 16-2(2), bokstav f.

Det er anledning for Pensjonskontoret til å gå inn i enkeltsaker der viktige tariffrettslige spørsmål berøres og der det er tvil om forståelsen av vedtekter/tariffbestemmelsene.

Det vises for øvrig til behandling av flyttebestemmelsene i Hovedtariffavtalen (pkt. 2.1.8 og TPO-vedtektene kapittel 14) i kapittel 2 i dette dokument.

5.5.2 PENSJONSKONTORETS ROLLE I ANBUDSPROSESSENE

Som det fremgår av TPO-vedtektene § 16-2, bokstav f skal altså sekretariatet forberede behandling av flyttesaker, herunder kontrollere at produktene oppfyller tariffavtalens krav, inkludert kravene i forsikringsloven og forsikringsavtaleloven.

Som beskrevet i foregående kapittel, skal Pensjonskontoret overvåke praktiseringen av reglene for AFP og TPO. Pensjonskontoret er altså gitt i oppgave å føre tilsyn med leverandørenes praktisering av gjeldende pensjonsbestemmelser nedfelt i Hovedtariffavtalen innen KS-området. Dermed understrekes samtidig Pensjonskontorets nøytrale rolle overfor leverandørene.

Som følge av dette vil Pensjonskontoret ikke på noen måte ha anledning til å opptre som rådgiver for den enkelte kommune, fylkeskommune eller virksomhet i en anbudsprosess. Pensjonskontoret vil imidlertid kunne bidra med generell informasjon og veiledning om regelverk og praktiske forhold i forkant av og under anbudsprosessen. Utarbeidelse av årlige utgaver av innkjøpsveileder m/tilhørende konkurransegrunnlag og referanseplan er et bidrag i så måte.

6 PENSJONS-INNRETNINGENE

PENSJONSINNRETNINGENE

- Alle leverandører av tjenestepensjon innen KS' tariffområde (livselskap og pensjonskasser).

LIVSFORSIKRINGSSELSKAPENE

- I markedet for kommunal tjenestepensjonsordning er det i dag tre mulige leverandører: KLP Forsikring, Store brand Livsforsikring AS og Vital For sikring ASA.
- Det er Pensjonskontorets styre som godkjenner leverandørenes pensjonsprodukter og avgir blant annet uttalel ser i flyttesaker.

PENSJONSKASSENE

- En pensjonskasse er en selveiende institusjon med virksomhet som er basert på én eller flere kollektive pensjonsordninger som er etablert av foretaket eller kommunen som har opprettet pensjonskassen
- Forsikringsloven gir adgang til etablering av interkommunal pensjonskasse.
- Pensjonskontorets styre fattet 08.09.2006 vedtak om at daglig leder skal være ansatt enten i pensjons kassen eller hos arbeidsgiver.

6.1 LIVSFORSIKRINGSSELSKAPENE

6.1.1 INNLEDNING

Forsikringsloven regulerer hvordan forsikringsvirksomheten skal drives, og påvirker ikke de ansattes (forsikredes) pensjonsrettigheter.

Kommunale pensjonsordninger, herunder forsikret løsning[8], er spesielt omtalt i forsikringslovens kapittel 10.

6.1.2 PREMIEUTJEVNINGSFELLESSKAP

Prinsippet om premieutjevningsfellsskap er nedfelt i Hovedtariffavtalen innen KS-området (HTA) kap. 2, pkt. 2.1.8 samt Vedtekter for Tjenestepensjonsordning (TPO) § 13-2, nr. 1(2). Dette innebærer at avtale med livsforsikringsselskap utformes slik at alle kommunekunder organiseres i et eget kollektiv. Innenfor premieutjevningsfellesskapet skal samlet premie fordeles mellom kommunekundene etter utjevningsbaserte prinsipper.

Premieutjevningsfellesskap innenfor forsikret løsning er hovedsporet innenfor det kommunale tjenestepensjonsmarkedet. Alternativt kan en kommune/fylkeskommune velge å finansiere og sikre sine fremtidige pensjonsforpliktelser gjennom opprettelse av egen pensjonskasse[9].

[8] Forsikret løsning omtales nærmere i kapittel 9.

[9] Av de eksisterende kommunale og fylkeskommunale pensjonskassene er kun to av nyere dato – Fjell kommunale pensjonskasse og Molde kommunale pensjonskasse. Pensjonskasser og pensjonskasseløsning omtales nærmere i kapitlene 6.2 og 10.

6.1.3 GODKJENNELSE AV LEVERANDØRENES PENSJONSPRODUKTER

Etter at det ble innført nye regler i forsikringsvirksomhetsloven (kap. 8 b og 8 c)[10] fra 01.01.2004, og Vedtekter for tjenestepensjonsordning (TPO) ble tatt inn i HTA og gjort leverandørnøytrale fra 01.05.2004, var det lovmessig og tariffmessig adgang for andre aktører å tilby kommunal tjenestepensjonsforsikring i konkurranse med KLP.

Etter TPO-vedtektene § 16-1 er en av styre for Pensjonskontoret sine oppgaver å *"avgi uttalelse i flyttesaker".*

Sekretariatets ved Pensjonskontoret sine oppgaver er i den forbindelse å forberede behandling av flyttesaker, herunder kontrollere at produktene oppfyller tariffavtalens krav, inkludert kravene i forsikringsloven og forsikringsavtaleloven, jf. § 16-2(2), nr. 5 i TPO-vedtektene.

Med hjemmel i ovenfor nevnte bestemmelser avga Pensjonskontorets styre uttalelse høsten 2004. Pensjonsproduktene til Vital, Storebrand og KLP ble i denne uttalelsen godkjent av Pensjonskontorets styre.

Det vises i den forbindelse til Pensjonskontorets uttalelse i flyttesaker av 24.11.2004 på Pensjonskontorets nettsted: *www.pensjonskontoret.no:*

"Etter styrets foreløpige vurderinger synes både KLPs, Storebrands og Vitals pensjonsprodukter å oppfylle bestemmelsene i Hovedtariffavtalen slik styret tolker denne. Styret vil på bakgrunn av de vurderingene som er gjort, påpeke at det er nyanser i hvordan produktene blir praktisert. Disse nyansene vurderes imidlertid ikke å være i strid med tariffavtalen".

I markedet for kommunal tjenestepensjonsordning er det i dag tre mulige leverandører,

[10] Reglene står nå i forsikringsloven kap. 10 og 11 som trådte i kraft 1. juli 2006.

ved siden av de kommunale og fylkeskommunale pensjonskassene, se kapittel 6.2.

- KLP Forsikring
- Storebrand Livsforsikring AS
- Vital Forsikring ASA

I et lengre perspektiv kan det tenkes flere leverandører innenfor dette markedet.

6.1.4 BRANSJEAVTALE – FLYTTING AV PENSJONSMIDLER

Finansnæringens Hovedorganisasjon (FNH) utarbeidet 16.06.2006 revidert *"Bransjeavtale om overføring av kollektiv pensjonsforsikring mellom pensjonsinnretninger".* Avtalen ble gjort gjeldende fra 01.10.2006 for offentlige tjenestepensjonsordninger og fra 01.11.2006 for private ytelsesbaserte pensjonsordninger.

Alle leverandører av kommunale tjenestepensjonsordninger har tilsluttet seg bransjeavtalen. Avtalen regulerer i detalj hvilke bestandsopplysninger som skal være med i den såkalte "flyttefilen".

6.1.5 GJENSIDIG SELSKAP VS. AKSJE SELSKAP

De tre leverandørene er organisert som henholdsvis gjensidig selskap (KLP) og aksjeselskap (Storebrand og Vital).

I kapittel 9 beskrives nærmere betydningen av selskapsform for leveransen av kommunal tjenestepensjonsordning. Det er ulike spørsmål som bør stilles og ulike forhold som bør vektlegges når det gjelder aksjeselskap vs. gjensidig selskap.

6.1.6 KONTROLL AV LEVERANDØRENES REGELPRAKTISERING

Pensjonskontorets sekretariat skal forvalte, informere og overvåke praktiseringen av AFP-vedtektene og TPO-vedtektene, jf. § 16-2(2) nr. 1.

I tillegg skal sekretariatet vurdere konsekvensene av forslag til regelendringer og utarbeide forslag til regelendringer, jf. § 16-2(2), nr. 3.

6.1.7 LEVERANDØRMØTER

I henhold til TPO-vedtektene § 16-4 avholdes jevnlige leverandørmøter mellom Pensjonskontorets sekretariat og den enkelte leverandør. Det har fra høsten 2005 vært avholdt separate møter med hver leverandør.

Alle pensjonsinnretninger som tilbyr TPO skal på skriftlig oppfordring stille statistiske data og relevante opplysninger vederlagsfritt til sekretariatets disposisjon, jf. § 16-4, første pkt.

6.2 PENSJONSKASSENE

6.2.1 INNLEDNING

Pensjonskassene var tidligere underlagt forskrift av 19. februar 1993 om forsikringsvirksomhetslovens anvendelse på pensjonskasser og pensjonsfond (pensjonskasseforskriften).

Reglene i pensjonskasseforskriften ble i hovedsak tatt inn i forsikringsloven kapittel 7. Forsikringsloven som sådan trådte i kraft 1. juli 2006. Det ble i den forbindelse bl.a. gjort unntak for lovens kapittel 7, som først trådte i kraft fra 1. januar 2008[11]

6.2.2 PENSJONSKASSER[12]

I forsikringsloven § 7-1(1) er pensjonskasse definert slik:

"En pensjonskasse er en selveiende institusjon med virksomhet som er basert på én eller flere kollektive pensjonsordninger som er etablert av foretaket eller kommunen som har opprettet pensjonskassen, med mindre

[11] I medhold av overgangsregler til forsikringsloven gitt i forskrift 30.06.2006 nr. 868, ble ikrafttredelse for lovens kap. 7 og 9 med tilhørende forskrifter satt til 1. januar 2008.

[12] Pensjonskasseløsning omtales nærmere i kapittel 10.

noe annet følger av § 7-2. Virksomheten kan også omfatte virksomhet som naturlig henger sammen med slik virksomhet (tilknyttet virksomhet)".

Som kollektiv regnes *kommunale pensjonsordninger* og pensjonsordninger opprettet i samsvar med reglene i foretakspensjonsloven og innskuddspensjonsloven, samt andre kollektive pensjonsordninger, jf. forsikringsloven § 7-1(2).

Kommunale pensjonsordninger beskrives nærmere i forsikringsloven kapittel 10.

6.2.3 KOMMUNALE/FYLKESKOMMUNALE PENSJONSKASSER

Det er for tiden til sammen 22 kommunale/fylkeskommunale pensjonskasser innen KS' sektor[13]. De kommunale/fylkeskommunale pensjonskassene med medlemskap i De Selvstendige Kommunale Pensjonskasser (DSKP) er listet opp nedenfor.

Medlemmene i De Selvstendige Kommunale Pensjonskasser (DSKP)

Akershus fylkeskommunale pensjonskasse	Haugesund kommunale pensjonskasse
Andebu kommunale pensjonskasse	Kristiansand kommunale pensjonskasse
Arendal kommunale pensjonskasse	Molde kommunale pensjonskasse[14]
Bergen kommunale pensjonskasse	Moss kommunale pensjonskasse
Bodø kommunale pensjonskasse	Sandefjord kommunale pensjonskasse
Buskerud fylkeskommunale pensjonskasse	Sandnes kommunale pensjonskasse
Drammen kommunale pensjonskasse	Skagerak Energi Pensjonskasse
Elverum kommunale pensjonskasse	Skien kommunale pensjonskasse
Flekkefjord kommunale pensjonskasse	Stokke kommunale pensjonskasse
Fjell kommunale pensjonskasse	Trondheim kommunale pensjonskasse
Halden kommunale pensjonskasse	Vest-Telemark kraftlags pensjonskasse

[13] I tillegg kommer Oslo kommunes egen Oslo Pensjonsforsikring AS.

[14] Etablert med virkning fra 1. januar 2008

6.2.4 INTERKOMMUNALE PENSJONSKASSER

Det er åpnet adgang til etablering av interkommunal pensjonskasse i medhold av forsikringsloven § 7-2(2). Med interkommunal pensjonskasse menes at to eller flere kommuner avtaler å ha sine pensjonsordninger i samme pensjonskasse.

I Vedtekter for Tjenestepensjonsordning (TPO) § 16-1(4), bokstav h, i Hovedtariffavtalen innen KS-området, er det tatt høyde for de interkommunale pensjonskassene når det gjelder Pensjonskontorets tilsynsmyndighet, og likestilles dermed med de kommunale og fylkeskommunale pensjonskassene.

Det er i tillegg adgang til å opprette *felles* pensjonsordning i en pensjonskasse etter nærmere bestemmelser i forsikringsloven § 7-2(1).

6.2.5 KONSESJON OG VEDTEKTER

En kommunal pensjonskasse etableres i henhold til forsikringslovgivningen ved beslutning i kommunestyret.

En pensjonskasse kan ikke drive virksomhet uten tillatelse fra Kongen, jf. forsikringsloven § 7-3(1).

I forsikringsloven § 7-4 er det videre gitt bestemmelser om vedtekter og deres innhold. En pensjonskasse skal ha vedtekter som minst angir

a) pensjonskassens navn og forretningskontor,
b) pensjonskassens virksomhet,
c) minstekrav til grunnkapital,
d) regler om styre, daglig leder og andre organer,
e) regler om valg av styremedlemmer, styreleder, andre organer og revisor,
f) regler om vedtak vedrørende endring av vedtekter og sammenslutning, deling og avvikling av pensjonskassen,
g) regler om utbytte av grunnkapitalen og andre kapitalinnskudd.

Pensjonskassene skal altså ha vedtekter som tilfredsstiller de minstekrav som stilles i § 7-4. Vedtektene skal godkjennes av Kongen, som forutsettes delegert til Kredittilsynet[15].

Etter at pensjonskassene med virkning fra 2008 ble underlagt forsikringsloven, kan de tidligere standardvedtektene for pensjonskasser ikke lenger benyttes. Forsikringsloven stiller bl.a. krav om at de forsikringsmessige bestemmelsene tas inn i en egen avtale mellom pensjonskassen og foretaket/kommunen, mens dette tidligere var en del av pensjonskassens vedtekter.

Norske Pensjonskassers Forening (NPF) og De Selvstendige Kommunale Pensjonskasser (DSKP) har, blant enkelte andre aktører, utarbeidet forslag til vedtekter, forsikringsavtale og mal for konsesjonssøknad tilpasset de nye lovkravene.

[15] Dette fremgår av Kredittilsynets rundskriv 25/2007 av 30.08.2007.

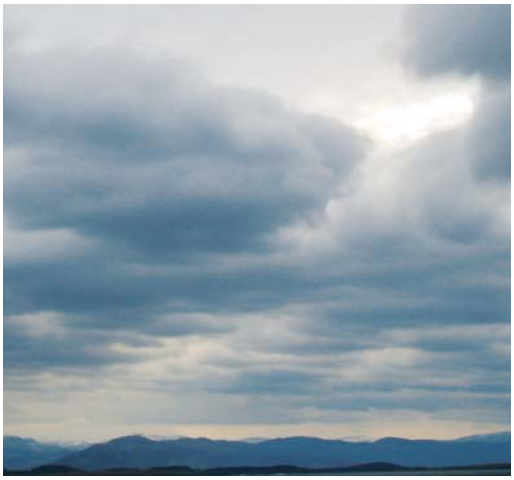

6.2.6 STYRET OG DAGLIG LEDER

Etter forsikringsloven § 7-6(1) skal pensjonskassen ha et styre med minst tre styremedlemmer. Dersom forvaltningskapitalen er på 100 millioner kroner eller mer, skal styret ha minst fem styremedlemmer.
Det følger videre av forsikringsloven § 7-6(2) bestemmelse om daglig leder:

"Pensjonskassen skal ha daglig leder som ikke samtidig er medlem av styret. Daglig leder skal tilsettes av styret".

Bestemmelsen om daglig leder er noe endret fra den tidligere forskrift av 19. februar 1993 om forsikringsvirksomhetslovens anvendelse på pensjonskasser og pensjonsfond (pensjonskasseforskriften) § 6(3) hvor det sto:

"En privat pensjonskasse skal ha daglig leder som utpekes av styret med mindre annet er godkjent av Kredittilsynet".

Når det gjelder daglig leder, har Pensjonskontorets styre 08.09.2006 (sak 43/06) fattet vedtak om at ved opprettelse av kommunale/fylkeskommunale pensjonskasser skal daglig leder være ansatt enten i pensjonskassen eller hos arbeidsgiver[16].

6.2.7 REVISOR OG ANSVARSHAVENDE AKTUAR

Pensjonskassen skal knytte til seg revisor og aktuar til bistand med planlegging, styring og kontroll av pensjonskassens økonomi og finansielle stilling.

Ansvarshavende aktuar er ansvarlig for alle forsikringstekniske beregninger. Aktuartjenesten kan kjøpes av et aktuarkonsulentselskap eller et livsforsikringsselskap.

Revisor skal være uavhengig og kan ikke være medlem av pensjonskassen. Der kommunerevisjonen er organisert internt i kommunen, kan denne følgelig ikke godkjennes som revisor for pensjonskassen.

Etter forsikringsloven § 7-6(4) skal revisor og ansvarshavende aktuar i pensjonskassen møte samtidig i minst to styremøter pr. år.

[16] Det bemerkes i denne sammenheng at de sist etablerte kommunale pensjonskassene har vært av typen "nøkkelferdig pensjonskasse", dvs. at man har eget styre og at alle øvrige tjenester kjøpes, inkludert daglig leder-funksjonen. Øvrige tjenester er bl.a. ansvarshavende aktuar, administrasjon, pensjonsutbetaling, ajourhold av medlemsregister, regnskapsførsel og kapitalforvaltning.

6.2.8 GJENFORSIKRING

Etter forsikringsloven § 7-10(1), jf. § 6-8 er det obligatorisk for alle pensjonskasser å inngå avtale om reassuranse. Minstestandard for reassuransens utforming og omfang er ikke presisert nærmere i bestemmelsene.

I praksis vil det være tale om at man som et minimum etablerer en katastrofedekning, som beskytter pensjonskassen mot økonomisk tap som den kan bli påført hvis et stort antall medlemmer dør eller blir uføre som følge av én og samme hendelse.

6.2.9 ETABLERING AV PENSJONSKASSER RELATERT TIL REGLENE OM OFFENTLIGE ANSKAFFELSER

På bestilling fra Pensjonskontoret avga KS Advokatene 05.12.2007 betenkning vedrørende anskaffelsesrettslige forhold i forbindelse med opprettelse av kommunale/fylkeskommunale/interkommunale pensjonskasser.

To problemstillinger er særlig interessante i denne sammenheng. Nedenfor gjengis hovedinnholdet i oppsummeringen i betenkningen fra KS Advokatene tilknyttet disse to problemstillingene.

1) *Anskaffelsesreglenes anvendelse ved opprettelse av kommunale/fylkeskommunale/interkommunale pensjonskasser*

Med andre ord: "Skjer opprettelse av egen pensjonskasse i en kommune/fylkeskommune i såkalt "egenregi" og skal dermed unntas fra anskaffelsesreglene?"

Til denne problemstillingen uttales det følgende i oppsummeringen fra KS Advokatene:

"Ved produksjon av tjenester står det offentlige overfor et grunnleggende valg mellom å produsere tjenesten selv og å skaffe den annet steds fra. Det er som utgangspunkt ingenting i veien for at en kommune kan produsere en tjeneste selv, såkalt egenregi.

Som utgangspunkt vil produksjon av tjenester utenfor eget rettssubjekt anses som en anskaffelse som derfor må følge anskaffelsesreglene. Utvidet egenregi kan likevel tenkes. Vilkårene for dette følger av EF-domstolens praksis.

Rettssubjektet må være underlagt det tildelende organs kontroll og rettssubjektets omsetning må i det vesentlige skje til den offentlige eier.

Selv om det er knyttet noe tvil til vurderingen, tilsier formålet bak reglene at vilkårene må sies å foreligge når kommunene produserer sine pensjonsytelser i egen pensjonskasse. Dette gjelder også hvis kommunene velger å opprette interkommunale pensjonskasser".

2) *Anskaffelsesreglenes anvendelse i forbindelse med pensjonskassens virke*

I hvilken grad kan pensjonskassen skaffe varer eller tjenester i egenregi og således unntas anskaffelsesreglene?

Om denne problemstillingen uttaler KS Advokatene:

"Hvorvidt pensjonskassene selv må følge anskaffelsesreglene i forbindelse med pensjonskassens virke, må vurderes konkret og for

seg. Spørsmålet er ikke avklart i dette notatet. Hvis dette er tilfellet, må det vurderes om det kan sies å foreligge adgang til utvidet egenregi i forbindelse med opprettelse av pensjonskassene og daglig drift. Dette vil antakelig bare være aktuelt i unntakstilfelle.

Både anskaffelser i forbindelse med opprettelse av kassen og kassens egne anskaffelser vil i så fall være omfattet av anskaffelsesregelverket".

6.2.10 DE SELVSTENDIGE KOMMUNALE PENSJONSKASSER (DSKP)

Interesseorganisasjonen for de kommunale pensjonskassene er De Selvstendige Kommunale Pensjonskasser (DSKP). På tilsvarende måte har de private pensjonskassene sin egen interesseorganisasjon kalt Norske Pensjonskassers Forening (NPF). De to foreninger – *"Pensjonskasseforeningene"* – har nå felles sekretariat med kontor i Finansnæringens Hus i Oslo.

DSKP's hovedoppgaver er knyttet til regelverket for kommunale pensjonsordninger og til virksomhetsregler for pensjonskassene. DSKP er videre høringsinstans for forslag til endringer i lover og forskrifter og arrangerer i tillegg kurser og konferanser for de kommunale pensjonskassene.

6.2.11 PENSJONSKONTORETS TILSYNSMYNDIGHET

Hovedtariffavtalen innen KS-området omfatter alle kommuner og fylkeskommuner, samt alle virksomheter med selvstendig medlemskap i KS-Bedrift. Unntatt er Oslo kommune som utgjør et eget tariffområde og dermed faller utenfor KS' tariffområde.

Etter den ovennevnte rettslige avgrensning vil altså de kommunale pensjonskassene omfattes av Hovedtariffavtalen innen KS-området, og skal dermed følge AFP-vedtektene og TPO-vedtektene i Hovedtariffavtalen. Pensjonskontoret vil følgelig ha samme tilsynsmyndighet overfor de kommunale pensjonskassene som overfor de øvrige pensjonsleverandørene.

7. FORSIKRINGS-RÅDGIVERE/ -MEGLERE

FORSIKRINGSRÅDGIVERE/-MEGLERE

- Majoriteten av kommuner på anbud benytter seg av forsikringsmeglere/-rådgivere i sin anbudsprosess for innkjøp av kommunal tjenestepensjonsordning.
- Lov om forsikringsformidlig trådte i kraft 01.01.2006. Loven gjennomfører i norsk rett EUs direktiv om forsikringsformidling fra 2002.
- Forsikringsrådgivere må opptre på en således måte at det ikke skapes tvil om dets rolle som uavhengig mellomledd.
- FNH har vedtatt en bransjenorm for godtgjørelse av forsikringsmeglere av livsforsikring og pensjonsordninger med virkning fra 1. januar 2008.
- Finansdepartementet la 21.12.2007 frem forslag til forbud mot meglerprovisjon – Ot.prp. nr. 24 (2007-2008), *"Om lov om endringer i innskuddspensjonsloven, forsikringsformidlingsloven, forsikringsloven mv."*

7.1 INNLEDNING

De senere års anbudsprosesser har vist at de aller fleste kommuner/virksomheter seg av forsikringsmeglere/-rådgivere i sin anbudsprosess for innkjøp av kommunal tjenestepensjonsordning.

7.2 LOV OM FORSIKRINGSFORMIDLING

Lov om forsikringsformidling trådte i kraft 01.01.2006. Finansdepartementet har fastsatt en forskrift om forsikringsformidling, som gir utfyllende bestemmelser til loven.

Loven bygger på, og gjennomfører i norsk rett, EUs direktiv om forsikringsformidling fra 2002. Forskrift om forsikringsmegling (meglerforskriften) av 24.11.1995 oppheves.

Loven omfatter både forsikringsagenter, forsikringsmeglere og forsikringsrådgivere, og har altså et større virkeområde enn den tidligere meglerforskriften.

Forsikringsmegling og forsikringsagentvirksomhet defineres i lovens § 1-2, nr. 2 og 4:

"Forsikringsmeglingsvirksomhet består i å gi kunden råd ut i fra en analyse av et så stort antall av de på markedet disponible forsikringsløsninger som mulig, eller virksomhet som består i å presentere kunden for forsikringsløsninger fra et eller flere forsikringsselskaper, uten at det er inngått uttrykkelig avtale med forsikringsselskapene om dette".

Megleren er altså engasjert av oppdragsgiver og skal ivareta oppdragsgivers interesser uavhengig av hvilket forsikringsselskap som tilbyr forsikringen.

Forsikringsagentvirksomhet er forsikringsformidlingsvirksomhet som består i å tilby forsikringsprodukter for, og på vegne av, ett eller flere forsikringsselskap, jf. § 1-2, nr. 4.

7.2.1 GOD MEGLERSKIKK OG MEGLERS OPPLYSNINGSPLIKT

Forsikringsmeglerforetaket skal etter forsikringsformidlingsloven § 5-2 drive virksomheten iht. god meglerskikk.

Forsikringsmeglingsforetaket må ikke opptre på en måte som er egnet til å skape tvil om dets stilling som uavhengig mellomledd. Forsikringsmeglingsforetaket kan ikke gjennom avtaler med forsikringsselskap eller på annen måte innrette seg slik at det kan påvirke forsikringsmeglerforetakets uavhengighet som megler, jf. §§ 5-2(2), 5-2(4).

Forsikringsmegler har opplysningsplikt overfor oppdragsgiver etter nærmere bestemmelser i forskrift fastsatt i departementet.

Det vises ellers til Pensjonskontorets skriv av 23.11.2005 "Orientering om forsikringsrådgivere/-meglere" på Pensjonskontorets nettsted: *www.pensjonskontoret.no*.

7.2.2 ANSKAFFELSESFORSKRIFTEN § 3-8

Det er også viktig å være oppmerksom på regelen om rådgiverhabilitet i anskaffelsesforskriften (FOA) § 3-8.

Oppdragsgiver skal etter denne bestemmelsen ikke søke eller motta råd som kan bli benyttet under utarbeidelsen av spesifikasjoner for en bestemt anskaffelse fra noen som kan ha økonomisk interesse i anskaffelsen når dette skjer på en måte som vil kunne utelukke konkurranse, jf. § 3-8.

Dette er den særlige anskaffelsesrettslige habilitetsregel, og må sees i sammenheng med den generelle habilitetsbestemmelsen i anskaffelsesforskriften § 3-7. Regelen er satt for å ivareta kravet til likebehandling samt for å sikre reell konkurranse, jf. anskaffelsesloven § 5 og anskaffelsesforskriftens § 3-1.

7.3 BRANSJENORM FRA FNH

Finansnæringens Hovedorganisasjon (FNH) har vedtatt en bransjenorm for godtgjørelse av forsikringsmeglere av livsforsikring og pensjonsordninger med virkning fra 1. januar 2008.

Her anbefales at forsikringsselskapene ikke betaler provisjon til forsikringsmeglerne. Bransjenormen bidrar til å tydeliggjøre den rolle megleren har som rådgiver for kunden og understreker at megleren har en uavhengig stilling i forhold til forsikringsselskapet.

I skadeforsikring har man i flere år hatt en bransjenorm for godtgjørelse av forsikringsmeglere.

7.4 LOVFORSLAG OM FORBUD MOT MEGLERPROVISJON

Finansdepartementet la 21.12.2007 frem forslag til endringer i forsikringsloven, forsikringsformidlingsloven, innskuddspensjonsloven, skatteloven, kredittilsynsloven og enkelte andre lover. Lovforslaget fremgår av:

Ot.prp. nr. 24 (2007-2008) – *"Om lov om endringer i innskuddspensjonsloven, forsikringsformidlingsloven, forsikringsloven mv."*

Det foreslås blant annet å innføre et forbud mot provisjoner fra forsikringsselskap og andre forsikringstilbydere til forsikringsmegler. Formålet med et slikt forbud er å bidra til uavhengighet mellom forsikringsselskapene og forsikringsmeglerne for dermed å styrke tilliten til aktørene i forsikringsmarkedet.

Nedenfor gis først en kort beskrivelse av provisjonssystemet for forsikringsmeglere slik det fungerer i dag. Deretter gis en oppsummering av de foreslåtte endringene til Finansdepartementet.

7.4.1 PROVISJONSSYSTEMET FOR FORSIKRINGSMEGLERE

Tradisjonelt har forsikringsmeglere mottatt godtgjørelse i form av provisjoner fra forsikringsselskapene[17].

Når forsikringsmeglere benyttes, vil belastningen på forsikringsselskapets egne ressurser og administrative tjenester reduseres. At forsikringsmegler benyttes, vil følgelig i

[17] KLP inngår ikke slike megleravtaler på pensjon.

varierende grad kunne innebære besparelser for forsikringsselskapet. Det kan f.eks. være i form av at selskapet ikke bruker sitt eget salgsapparat ved salg av forsikringer til kunden.

Når det gjelder skadeforsikring, har provisjonen bestått av en nærmere avtalt prosentsats av premien. I livsforsikring har provisjonen bestått av en prosentsats av de beregningsmessige kostnader som ligger til grunn for premieberegningen.

De fleste skadeforsikringsselskapene i det norske markedet har gått over til nettopremier, eller såkalte meglerassisterte premier (MAP). I slike tilfeller er det kunden som betaler megleren, f.eks. i form av fastpris, timepris eller en fast sats i forhold til premievolum.

7.4.2 FINANSDEPARTEMENTETS LOVFORSLAG

Forsikringsformidlingsloven § 5-2a, annet ledd

"Et forsikringsmeglingsforetak som driver virksomhet her i riket, har ikke adgang til å motta provisjon eller annet vederlag for forsikringsmeglingen fra det forsikringsselskapet som har overtatt den forsikringsavtalen et formidlingsoppdrag gjelder".

Med denne bestemmelsen innføres et lovforbud mot at forsikringsmeglere skal motta provisjon fra forsikringsselskapene.

Forbudet gjelder vederlag "for forsikringsformidlingen", dvs. dersom oppdraget er knyttet til et konkret kundeforhold. Det stenges ikke for at forsikringsmeglere kan utføre oppgaver for et forsikringsselskap, som f.eks. foredragsvirksomhet.

Forsikringsformidlingsloven § 5-2a, første ledd

"Et forsikringsmeglingsforetak som driver virksomhet her i riket, skal påse at provisjon og annet vederlag som skal betales for forsikringsformidlingen, blir avtalt med oppdragsgiveren før oppdrag blir utført. Avtalen skal bekreftes skriftlig dersom oppdragsgiveren krever det, eller forsikringsformidlingen omfatter tjenester knyttet til forsikringsforholdet etter at forsikringsavtalen er inngått".

Bestemmelsen understreker at det er forsikringsmegler og oppdragsgiver, og ikke forsikringsmegler og forsikringsselskapet, som skal avtale hva megleren skal ha i betaling for de tjenestene som skal utføres.

Det fremgår videre at vederlaget skal avtales før oppdraget blir utført. Oppdragsgiver har da mulighet til å velge en annen forsikringsmegler dersom prisen anses å være for høy.

På denne måten unngås uenighet mht. hva som skal betales etter utført oppdrag.

Avtalen skal være skriftlig dersom oppdragsgiveren krever det eller formidlingen omfatter tjenester utover selve kontraktsslutningen. Det siste alternativet er aktuelt der forsikringsmegler skal utføre mange tjenester for kunden i løpet av året.

Unntak

Det er ellers foreslått at forbudet mot provisjon ikke skal gjelde for forsikringsformidling av gjenforsikring og for forsikringsformidling av en del typer av skadeforsikring i næringsvirksomhet.

Intensjonen bak det siste alternativet er å gjøre unntak for forbudet for enkelte forsikringsområder som er av utpreget internasjonal karakter.

Forsikringsloven § 6-9

"Et forsikringsselskap som driver virksomhet her i riket, har ikke adgang til å betale provisjon eller annet vederlag til forsikringsmeglingsforetak i anledning av formidling av forsikringsavtale til selskapet dersom forsikringsmeglingsforetaket ved å motta slik provisjon eller vederlag ville handle i strid med reglene i forsikringsformidlingsloven § 5-2a med tilhørende forskrift.
Kongen kan fastsette nærmere regler til gjennomføring og avgrensning av bestemmelsene i første ledd, herunder regler om forsikringsselskapers adgang til å ha særlige pristariffer for administrative tjenester for forsikringer som kommer til et forsikringsselskap fra forsikringsmeglingsforetak".

Bestemmelsen gjentar og henviser til forbudet mot meglerprovisjon i forsikringsformidlingsloven § 5-2a.

Forbudet rettes både mot forsikringsmegler og forsikringsselskap. Det antas at forbudet blir mer effektivt når det også rettes mot forsikringsselskapene, og det vil være lettere for tilsynsmyndighetene å føre tilsyn.

7.4.3 IKRAFTTREDELSE

Lov om forbud mot meglerprovisjon foreslås å tre i kraft fra den tid Kongen bestemmer.

Kredittilsynet opplyser i pressemelding 19.03.2008 at provisjonsforbudet trer i kraft 1. juli 2008.

8 FORSIKRINGSLOVEN

FORSIKRINGSLOVEN

- Forsikringsloven kapittel 7 og 9 trådte i kraft 1. januar 2008.
- Loven sikrer større forutsigbarhet og gjennomsiktighet i livselskapets produkt- og tjenesteprising, og få et klarere skille mellom forsikringsgivers og kundens midler.
- De nye reglene i forsikringsloven medfører:

  1) Ny prisstruktur
  2) Inndeling av kapitalforvaltningen i porteføljer
  3) Nye retningslinjer for tilleggsavsetninger og kursreguleringsfond

- Pensjonsinnretningenes forvaltningskapital deles inn i selskapsportefølje, kollektivportefølje og egne investeringsvalgporteføljer
- I Pensjonskontorets konkurransegrunnlag er det lagt til grunn at de nye bestemmelsene om rentegaranti og kapitalforvaltning ikke berøres av kravet til utjevning.

8.1 VIRKNINGEN AV FORSIKRINGSLOVENS ENDREDE REGLER

Forsikringsloven med forskrifter ble vedtatt av Stortinget oktober 2004 (kgl. res. juni 2006). Den erstattet forsikringsvirksomhetsloven fra 1988.

Forsikringsloven som sådan trådte i kraft 1. juli 2006. I medhold av overgangsregler ble lovens kap. 7 og 9 med tilhørende forskrifter gitt ikrafttredelse 1. januar 2008[18]. I dette kapitlet tar vi for oss virkningene av de nye reglene i lovens kapittel 9.

Et formål med lovendringene var å skape større forutsigbarhet og gjennomsiktighet i livselskapets produkt- og tjenesteprising, og å få et klarere skille mellom forsikringsgivers (pensjonsinnretningens[19]) og kundens (den enkelte pensjonskontrakts) midler.

Forsikringsgiver kan være livsforsikringsselskap eller pensjonskasse, og for det alt vesentlige gjelder prinsippet om like virksomhetsbetingelser for de to alternativer[20]. Mange av valgmulighetene som det legges opp til vil ventelig være lite aktuelle for en kommunal pensjonskasse, som skal betjene én enkelt kommune og kommunens tilknyttede virksomheter som eneste kunde. Dette

[18] Overgangsreglene til forsikringsloven ble gitt i forskrift av 30.06.2006 nr. 868,

[19] Med pensjonsinnretning menes alle leverandører av tjenestepensjon innen KS' tariffområde (livselskap og pensjonskasser).

[20] Rent lovteknisk følger dette av forsikringsloven § 7-10 som viser til bestemmelsene i lovens kapittel 9.

i motsetning til et livsforsikringsselskap som skal betjene et stort kollektiv av kunder, med ulike profiler, strategier og holdning til risiko for kapitalforvaltningen av sin tjenestepensjonsordning.

En interkommunal pensjonskasse skal betjene flere kommuner som har gått sammen om å opprette pensjonskassen og vil være i en mellomstilling når det gjelder behovet for å legge opp til valgfrihet og individuell betjening for hver enkelt kommune.

Lovens formål om større forutsigbarhet og gjennomsiktlighet konkretiseres ved:

1) Ny prisstruktur
2) Inndeling av kapitalforvaltningen i porteføljer
3) Nye retningslinjer for tilleggsavsetninger og kursreguleringsfond

8.1.1 PRIS- OG OVERSKUDDSMODELL FOR TJENESTEPENSJONSORDNINGER

Hovedprinsippet i modellen er at alt overskudd tildeles kunden, og forsikringsgivers fortjenesteelement bakes inn i den årlige bindende fakturering for:

- Administrasjon
- Personrisiko
- Kapitalforvaltningsrisiko[21]

Det skjer altså en forhåndsprising av ovennevnte 3 elementer, hvor loven[22] fastsetter hvem (kunde/eier) som skal bære "opp- og nedsidene". Det fremgår for øvrig av vedtektene til de kommunale pensjonskassene hvorvidt kommunen alene, eller også tilknyttede virksomheter, skal ha en eierfunksjon som innskyter av egenkapital.

[21] Samlet pris for forvaltningstjenester + rentegarantipremie (dvs. forsikringsgivers risiko for avkastningsresultatet)

[22] Forsikringsloven § 9-3.

Gjeldende overskuddsmodell – kollektivporteføljer

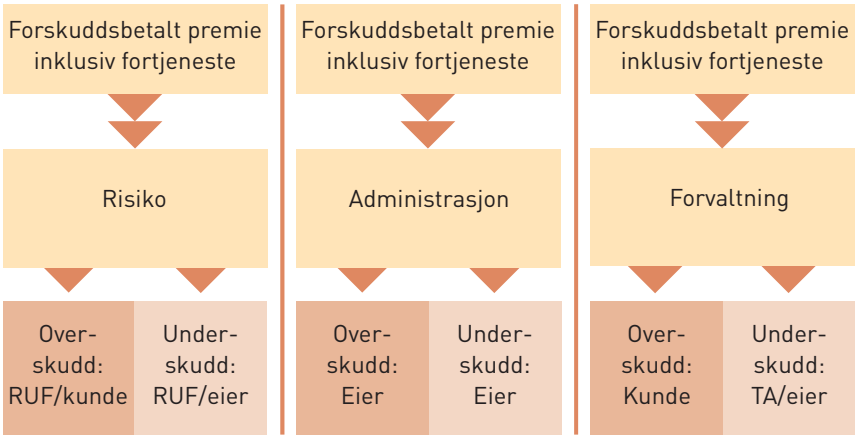

Modellen gjelder både livselskaper og pensjonskasser

RUF = risikoutjevningsfond
TA = tilleggsavsetninger

Til sammenlikning ble resultatet for administrasjon, personrisiko og kapitalforvaltning til og med 2007 konsolidert i ett enkelt totalresultat og fordelt mellom kunde og eier:

Tidligere pris- og overskuddsmodell

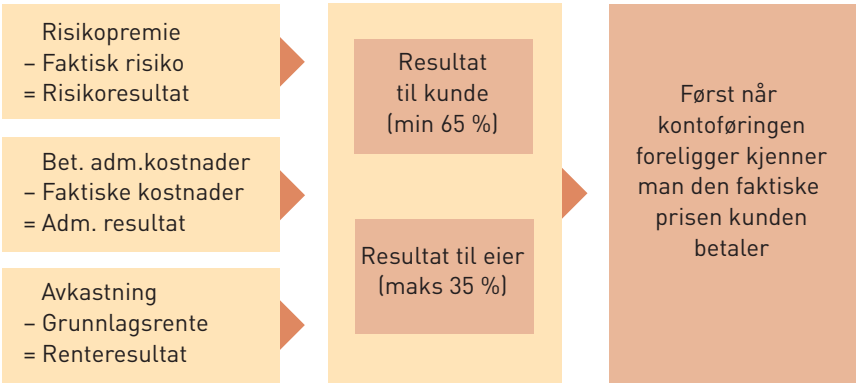

Kilde: Storebrand Livsforsikring AS

Personrisiko

I år med positivt risikoresultat har pensjonsinnretningene anledning til å sette av inntil 50 prosent til et risikoutjevningsfond, og trekke på dette fondet i år med negativt risikoresultat.

Kapitalforvaltningsrisiko

Pensjonsinnretningen bærer risikoen for at oppnådd avkastning på kundemidlene minst tilsvarer pensjonskontraktenes rentegaranti (grunnlagsrente). For pensjonskontrakter i KS' tariffområde er den gjennomsnittlige rentegaranti i livsforsikringsselskapene 3,4 prosent og 3,0 prosent i pensjonskassene. Positivt resultat i kapitalforvaltningen kan

avsettes som tilleggsavsetning tilordnet den enkelte kunde, så lenge avsetningen ikke overstiger 12 prosent av premiereserven. Negativt resultat i kapitalforvaltningen kan belastes avsatt tilleggsavsetning inntil et beløp som tilsvarer hele avkastningsgarantien.

Fra 2008 prises altså en pensjonskontrakts avkastningsgaranti individuelt på forhånd. Prisen (rentegarantipremien) vil altså variere for hver enkelt kunde, avhengig av:

- Pensjonskontrakten
  - Rentegarantinivå og løpetid
  - Buffersituasjon (tilleggsavsetning og kursreguleringsfond)
- Risikoprofil i kapitalforvaltningen (aktivaallokeringen i den porteføljen pensjonskontrakten befinner seg)

8.1.2 INNDELING AV KAPITALFORVALTNINGEN I PORTEFØLJER

Pensjonsinnretningens forvaltningskapital skal deles inn i selskapsportefølje (forsikringsgivers midler), kollektivportefølje(r) og særskilte investeringsvalgsporteføljer (kundemidler), jf. forsikringsloven § 9-7. Eiendelene i de ulike porteføljene skal holdes atskilt.

Selskapsporteføljen

Selskapsporteføljen består av eiendeler som motsvarer pensjonsinnretningens ansvarlige kapital. Denne porteføljen skal sikre selskapet en tilfredsstillende avkastning på egenkapitalen, i tillegg til eventuell fortjeneste ved de ulike pristariffer. Pensjonsinnretningen bestemmer selv hvordan mid-

lene i selskapsporteføljen skal forvaltes, dog innenfor krav om forsvarlighet.

Kollektivporteføljer

Loven gir pensjonsinnretningene mulighet til å etablere flere kollektivporteføljer med ulik risikoprofil. Dersom kunden pr. 01.01.2008 ikke hadde valgt noe annet, ble de plassert i en kollektivportefølje basert på kundens bufferkapitalnivå i 2007. Pensjonskontrakter med et høyere bufferkapitalnivå enn gjennomsnittet kunne velge innplassering i kollektivporteføljer med høyere risikoprofil.

Særskilte investeringsvalgsporteføljer

Pensjonsinnretningen kan etter ny forsikringslovgivning tilby løsninger hvor kundene gis anledning til å velge særskilt investeringsstrategi (aktivaallokering), med valg mellom:

- Ettårig avkastningsgaranti
- Flerårig avkastningsgaranti (maksimert til 5 år)
- Selv bære risikoen for avkastningsgarantien

Livselskapene vil her inngå særskilt avtale med hver kunde, hvor det fastsettes: investeringsstrategi, retningslinjer for endringer av porteføljesammensetning, regler for bufferavsetninger (øvre/nedre grenser), kundens eventuelle risiko ved avkastningsgarantien osv. Prisen for avkastningsgarantien vil være avhengig av den konkrete kontraktsutforming for hver enkelt kunde.

Også kommunale pensjonskasser har i prinsippet adgang til å tilby eget investeringsvalg. I praksis vil dette medføre at beslutninger om investeringsstrategi for egen portefølje flyttes fra pensjonskassens styre til kommunen og øvrige virksomheter som er tilsluttet pensjonskassen, og at kommunen/virksomhetene blir mer direkte eksponert for risikoen ved innfrielse av avkastningsgarantien.

8.1.3 TILLEGGSAVSETNINGER OG KURSREGULERINGSFOND

For å sikre sine forpliktelser kan pensjonsinnretningen ved utgangen av det enkelte år foreta tilleggsavsetninger ut over minstekravet til premiereserve, jf. forsikringsloven § 9-17.

Tilleggsavsetningene (TA) er individualisert, dvs. er tilordnet den enkelte pensjonskontrakt, og utgjør inntil 12 prosent av premiereserven – maksimalt 2 ganger grunnlagsrenten – tilsvarende omtrent 7,5 prosent. Individualiseringen betyr at pensjonsinnretningen ikke kan benytte TA solidarisk mellom alle pensjonskontrakter, hvor kunder med høy TA kan subsidiere kunder med lav TA.

Kursreguleringsfondet utgjør summen av urealiserte gevinster på finansielle omløpsmidler som inngår i kollektivporteføljen, jf. forsikringsloven § 9-20.

Ved flytting gjøres et fradrag i fondet tilsvarende 2 prosent av premiereserven. Alt utover disse 2 prosent følger med kontrakten ved flytting.

8.2 HOVEDTARIFFAVTALEN I LYS AV NY LOVGIVNING

Som ovenfor nevnt gis livselskapene i ny i lovgivning mulighet til å

- Etablere flere kollektivporteføljer (aktiva-allokering)
- Tilby kundene, gjennom såkalt *"særskilt investeringsvalg"*, å velge mellom ulike investeringsstrategier og utforming av rentegaranti.

Premieutjevningsprinsippet, nedfelt i TPO-vedtektene § 13-2 nr. 1, annet ledd, gjelder fortsatt. De felleselementer som hittil har vært gjenstand for premieutjevning skal fra 2008 i størst mulig grad utjevnes.

Det foregår fortsatt en drøfting mellom tariffpartene hvorvidt Hovedtariffavtalen setter

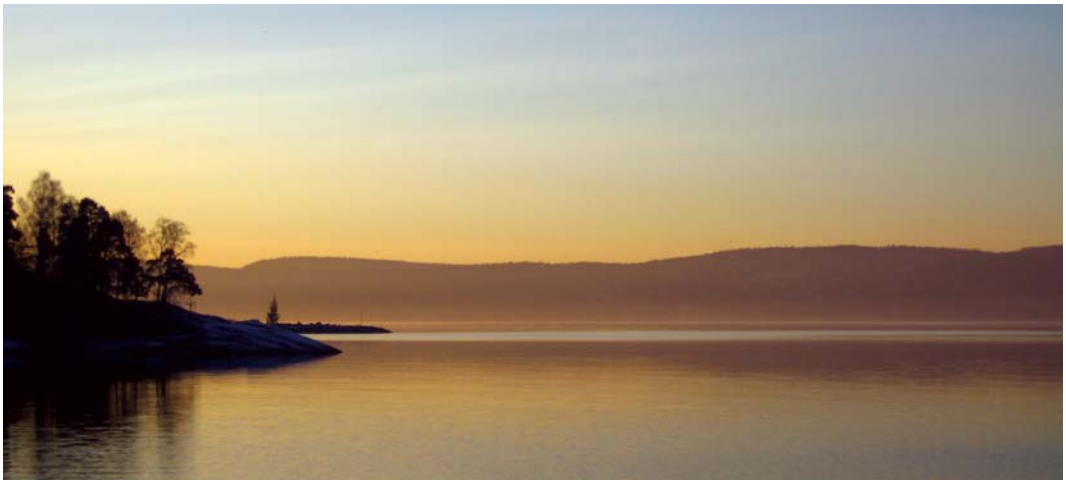

beskrankninger for full implementering av lovens nye muligheter i forhold til blant annet garantert grunnlagsrente og fritt investeringsvalg *("særskilt investeringsvalg")*. Slik det nå ser ut kan det foreligge uenigheter mellom tariffpartene som kan være et usikkerhetsmoment dersom kommunen/virksomheten går inn på slike løsninger.

8.3 LIVSELSKAPENES NYE PRODUKTLØSNINGER

Livselskapene har i all hovedsak utformet de nye produktløsningene, som er varslet/vil bli varslet Kredittilsynet.

Alternativene

- Ettårig grunnlagsrente (avkastningsgaranti)
- Flerårig grunnlagsrente (avkastningsgaranti, maksimert til 5 år)
- Avvikende grunnlagsrente (avkastningsgaranti)

vil utelukkende gjelde for kunder med særskilte investeringsvalgporteføljer.

8.3.1 KOMMUNALE TJENESTEPENSJONSORDNINGER

Premieutjevningsprinsippet skal fortsatt ligge til grunn i de produktløsninger som tilbys fra 2008. De felleselementer som hittil har vært gjenstand for dette skal i ny lovgivning i størst mulig grad utjevnes.

Som tidligere nevnt, foregår det fortsatt en drøfting mellom tariffpartene hvorvidt Hovedtariffavtalen setter beskrankninger for full implementering av lovens nye muligheter i forhold til bl.a. garantert grunnlagsrente og særskilt investeringsvalg.

Tariffpartene har så langt ikke lagt begrensninger i livselskapenes varslede produktløsninger fra 2008. Det kan imidlertid ikke utelukkes at det på et senere tidspunkt vil settes begrensninger for produktløsninger innen KS' tariffområde.

9 FORSIKRET LØSNING[23] – RETTLEDNING TIL TILDELINGSKRITERIENE I PENSJONSKONTORETS KONKURRANSEGRUNNLAG

[23] De ytre rammebetingelser for livsforsikringsselskapene omtales nærmere i kapittel 6.1

Generelt

Pensjon er i hovedsak sparing og bør ses i et langsiktig perspektiv, hvor premien er et anslag for hva som årlig må avsettes for å dekke fremtidige forpliktelser. Den er altså ingen endelig finansiering av alle forpliktelsene i dag – endrede forutsetninger gir endret premie. Ettersom premien er uttrykk for sparing, ikke pris, vil for lave premieprognoser innebære en forskyvning av kostnader/forpliktelser frem i tid, med tilhørende lavere likviditetsbelastning i de nærmeste år.

De pensjonsforpliktelser en kommune har overfor nåværende og fremtidige pensjonister, er fastsatt direkte i Hovedtariffavtalen innen KS' sektor ("HTA"). Videre er pensjonssystemet i offentlig sektor utformet slik at annet omkringliggende regelverk får direkte og indirekte virkning for kommunens pensjonsforpliktelser. Dette gjelder blant annet lov om folketrygd, lov om samordning av pensjons- og trygdeytelser, lov om Statens Pensjonskasse og overføringsavtalen mellom tjenestepensjonsordninger i offentlig sektor.

Avtale med et livsforsikringsselskap innebærer finansiering og delvis forsikringsmessig sikring av de tariffbestemte pensjoner. Avtalen må utformes slik at pensjonsrettighetene som følger av HTA er korrekte og fullstendig ivaretatt.

Pensjonsplanen i kommunal sektor er ytelsesbasert. I dette ligger det at pensjonsytelsene regnes ut på en eksplisitt måte når slike kjennetegn som lønn og avlagt tjenestetid på pensjoneringstidspunktet er kjente. Dette i motsetning til innskuddsbasert pensjon, der det er samlet sparing og akkumulert avkastning over tid som bestemmer hvor stor pensjon som kan sikres.

Kommunens økonomiske forpliktelse ved "varen" ytelsesbasert pensjon kan karakteriseres ved at kommunen har forpliktet seg til fremtidig utbetaling av et beløp som:

- Står i forhold til fremtidig lønnsnivå mv. og derfor er av ukjent størrelse
- Muligens kan forfalle svært langt frem i tid (30-50 år er ikke uvanlig)
- Det er knyttet usikkerhet til om kommer til utbetaling, og eventuelt hvor lenge utbetalingen skal vare

Når produsenten av en vare eller tjeneste har tilfredsstillende kontroll med kostnaden ved å tilvirke varen eller tjenesten, kan den omsettes mot fast pris en gang for alle. For ytelsesbasert pensjon er kostnaden i det lange løp bestemt av på forhånd ukjente pensjonsbeløp som skal utbetales over et ukjent tidsrom. Det er knyttet så stor usikkerhet til kostnaden at det i praksis ikke er mulig å forhåndsprise en slik pensjonsytelse.

Et livsforsikringsselskap kan følgelig ikke overta all risiko knyttet til innfrielse av kommunens fremtidige pensjonsutbetalinger. Livsforsikringsselskapets leveranse er mer begrenset og består i hovedsak av å ivareta *en systematisk plan for forskuddsfinansiering av fremtidige pensjoner.* Samtidig innebærer avtale med livsforsikringsselskap at virkningen av tilfeldige variasjoner mht. levetid, uførehyppighet mv. er forsikret, og at det garanteres en viss minste avkastning på forvaltede pensjonsmidler. For slik forsikringsdekning og avkastningsgaranti betales en fast premie.

Etter dette er det kommunen selv, eller et kollektiv av kommuner, som må dekke sine egne pensjonskostnader i det lange løp.

Premieutjevningsfellesskap

Hovedtariffavtalen innen KS-området (HTA) har egne obligatoriske bestemmelser om hvordan kommunene skal finansiere sine pensjonsforpliktelser. Hovedprinsippet om premieutjevningsfellsskap er nedfelt i HTA kap. 2, pkt. 2.1.8:

"Tjenestepensjonsordningen skal være basert på et finansieringssystem som er kjønnsnøytralt og som ikke virker utstøtende på eldre arbeidstakere. Under henvisning til dette skal premien minst beregnes på grunnlag av et kollektiv som hos den enkelte leverandør utgjøres av samtlige kommunekunder og bedriftskunder eller av fylkeskommunekunder".

Vedtekter for Tjenestepensjonsordning (TPO) § 13-2, nr. 1, annet ledd presiserer dette nærmere:

"Den ordinære årspremie skal utjevnes i den enkelte forsikringsgivers fellesordning, basert på pensjonsgrunnlaget. Engangspremier ved pensjonstilfellets inntreden, skal utjevnes i forsikringsgivers fellesordning i forhold til pensjonsgrunnlaget. Premie for lønns- og G-regulering skal utjevnes i en fellesordning i forhold til premiereserven. Administrasjonstillegget i premien skal utjevnes i en fellesordning i forhold til pensjonsgrunnlaget.

Forsikringsgivers fellesordning for utjevning av alle premieelementene skal utgjøres av samtlige kommunekunder og bedriftskunder eller av fylkeskommunekunder".

Etter disse bestemmelsene skal avtalen med livsforsikringsselskap utformes slik at alle kommunene et selskapet har som kunder organiseres i et eget kollektiv – ett premieutjevningsfellesskap. Innenfor premieutjevningsfellesskapet skal samlet premie fordeles mellom kundekommunene etter utjevningsbaserte prinsipper. Utjevningen skal foregå slik at premien regnet som prosent av arbeidstagernes pensjonsgrunnlag skal være den samme innenfor premieutjevningsfellesskapet. Likevel skal kostnaden knyttet til regulering av pensjoner i takt med utviklingen i lønn og folketrygdens grunnbeløp (G) fordeles med premiereserven som fordelingsnøkkel.

Med dette står den enkelte kommunes premiebetaling ikke i direkte forhold til egne pensjonskostnader. Premien reflekterer i stedet en ideell andel av den gjennomsnittlige pensjonskostnad for de kommuner som inngår i premieutjevningsfellesskapet.

Forsikringsbare/ikke-forsikringsbare ytelser

Som nevnt over er det et generelt forhold i ytelsesbaserte pensjonsordninger at risikoen knyttet til de fremtidige pensjonsutbetalinger ikke kan overdras til et livsforsikringsselskap mot premie som er fastsatt med endelig virkning. Forholdet blir gjort tydelig gjennom flere av pensjonsbestemmelsene i HTA. Som eksempler på faktorer som livsforsikringsselskapene ikke kan eller vil gi forsikringsmessig avdekning for kan nevnes:

- Fremtidige pensjonsytelser for yrkesaktive medlemmer skal stå i forhold til deres lønnskarriere på pensjoneringstidspunktet

- Pensjoner som er under utbetaling og fremtidige pensjoner for tidligere arbeidstakere skal reguleres i takt med utviklingen av G
- Arbeidstaker har noe valgfrihet for når en alderspensjon kan tas ut:
  - 85-årsregelen, som gir rett til å ta ut alderspensjon inntil 3 år før aldersgrensen, hvis sum av alder og tjenestetid er minst 85 år
  - AFP, som gir en alminnelig rett til å ta ut alderspensjon fra valgfritt tidspunkt mellom 62 år og vedkommendes aldersgrense
- Størrelsen av fremtidig folketrygdytelse som det skal samordnes med ("bruttogaranti")

Det forhold at HTA-pensjonene ikke kan forsikres fullt, medfører at livsforsikringsselskapenes leveranse av kommunal tjenestepensjon i henhold til HTA deles i to:

For det første en avtale om kollektiv pensjonsforsikring, der livsforsikringsselskapet påtar seg juridisk ansvar for nærmere bestemte nominelle ytelser. Pensjonsytelsene som forsikres i henhold til denne avtalen skal forutsetningsvis være mest mulig dekkende og omfattende i relasjon til HTA.

For det andre det som mangler på at et livsforsikringsselskaps pensjonsleveranse skal stå fullt ut i overensstemmelse med HTA – gjerne omtalt som ikke-forsikringsbare ytelser. For de ikke-forsikringsbare ytelsene består livsforsikringsselskapets leveranse av administrative og beregningsmessige tjenester, men det skjer ingen sikring eller forhåndsfinansiering av ytelsene. Kommunen eller premieutjevningsfellesskapet har selv det direkte ansvaret for å innfri forpliktelsene knyttet til de ikke-forsikringsbare ytelsene.

Dette skillet mellom forsikringsbare og ikke-forsikringsbare ytelser er også nedfelt i forsikringslovens bestemmelser om hvordan premie for kommunale pensjonsordninger skal beregnes.

Endret forsikringslovgivning

Nye bestemmelser i forsikringsloven trådte i kraft med virkning fra 1. januar 2008. Et hovedprinsipp er at skillet mellom selskapskapital og kundekapital tydeliggjøres og at livsforsikringsselskapenes prising av tjenester i størst mulig grad skal fastsettes med endelig virkning på forhånd (dvs. ikke lenger tillatt med avregning i etterkant i regnskapet for den enkelte pensjonsordning eller premieutjevningsfellesskap – "kontoføringen").

De nye reglene har altså betydning for hvordan et livsforsikringsselskap kan og skal ta seg betalt for tjenester knyttet til leveranse av kommunal tjenestepensjon i henhold til HTA. Mest sentralt er at det for nedenstående tre elementer skal beregnes og belastes i forkant:

- Premie for risikoen knyttet til å garantere en viss avtalt minimumsavkastning[24] i forkant
- Premie for å forsikre virkningen av tilfeldige variasjoner mht. levetid, uførehyppighet mv, risikopremien
- Premie for administrative tjenester

Ovennevnte elementer for prising av tjenester står i motsetning til lovbestemmelsene før 1. januar 2008, der den reelle og endelige prisen i stor grad ble fastsatt i etterkant gjennom fordeling av overskudd mellom eiere og kunder og mellom kunder.

Forsikringsloven legger opp til at pensjonskapitalen kan forvaltes etter to hovedprinsipper:

- I kollektivportefølje, der forsikringsselskapet beslutter forvaltningsstrategien
- Gjennom særskilt investeringsvalg, der den enkelte forsikringstaker beslutter orvaltningsstrategien for kapitalen knyttet til vedkommendes pensjonsordning

Valg av investeringsmodell vil også ha betydning for forsikringsselskapets prising og sikring av avkastningsgarantien. For kollektivporteføljer er ett-årig avkastningsgaranti det eneste alternativet. For særskilt investeringsvalg kan det alternativt tilbys avkastningsgaranti for gjennomsnittlig oppnådd forvaltningsresultat over en periode på inntil 5 år, og forsikringstager kan selv stille kapital til disposisjon for å ta del i risikoen ved å sikre garantien.

Konkurransegrunnlagets tildelingskriterier er utformet for (og begrenset til) de kommuner som vil innhente anbud på avtale med livsforsikringsselskap om forsikret løsning.

Tildelingskriterier

Oppdragsgiver foretar tildeling på basis av hvilket tilbud som er det økonomisk mest fordelaktige, jf. forskrift om offentlig anskaffelser (FOA) § 22-2(2).

[24] Dvs. grunnlagsrente, også kalt rentegaranti.

Følgende kriterier kan legges til grunn, her i uprioritert rekkefølge:

- Forsikringsteknisk del (personrisiko)
  - Premieutjevningsfellesskap
  - Pensjonskostnad
  - Forsikringsbart/ikke-forsikringsbart
  - Likviditet
  - Kapitalbinding
  - Administrasjon
  - Service og rådgivning
- Kapitalforvaltning
  - Kapitalforvaltningspremie for portefølje
  - Avkastning/risikoforhold for portefølje
  - Samfunnsansvar for portefølje
  - Service og rådgivning
  - Tilbyders forvaltningskompetanse, soliditet og risikostyring
  - Tilbyders selskapsform og egenkapitalbetjening (kun for gjensidig selskap)
- Annet
  - HMS
  - Lån til ansatte

For å klargjøre de forsikringsmessige forhold rapporterer tilbyder blant annet resultatet av ulike beregninger både for det etablerte premieutjevningsfellesskapet og for kommunens egen medlemsbestand. Det er den årlige sammensetningen av medlemsbestanden ved begynnelsen av hvert år som avgjør de pensjonsøkonomiske forhold i pensjonsordningen for tilsvarende år. Opplysninger om tilbyders totale kommunale medlemsbestand for 2009 vil ikke være kjent ved utarbeidelsen av tilbud gjennom 2008. For tilbudsprosessen vil det i praksis være mulig å være à jour med bestandsopplysninger pr. 1.1.2008, men ikke senere. Det legges derfor til grunn at tilbud utarbeides med 2008 som virkningsår, i den forstand at tilbudet reflekterer reelle og bindende størrelser som ville blitt gjort gjeldende hvis det var inngått avtale som trådte i kraft 1.1.2008.

9.1 FORSIKRINGSTEKNISK DEL (PERSONRISIKO)

9.1.1 PREMIEUTJEVNINGSFELLESSKAP

Formålet med dette punktet er å belyse hvordan premieutjevningsfellesskapet hos tilbyder har utviklet seg over tid.

En grunnleggende forutsetning i HTA er at premiekostnaden hos den enkelte leverandør skal utjevnes mellom alle kunder innenfor området kommunal tjenestepensjon. I utgangspunktet er dette i strid med det ordinære hovedprinsipp om at den enkelte kundes premiekostnad skal avregnes separat. Imidlertid åpner forsikringsloven for premieutjevning som et unntak spesielt for forretningsområdet kommunal tjenestepensjon[25].

Inntil 2005 var KLP alene om å benytte premieutjevning for området kommunal tjenestepensjon. De øvrige, Storebrand og Vital, avregnet inntil dette tidspunkt premie for

[25] Uten dette unntaket ville forsikringsselskapene i realiteten ikke hatt adgang til å tilby slik utjevnet premiefinansiering som HTA forutsetter.

den enkelte kommune separat, men innførte premieutjevning fra 2005.

For alle selskapene er det forretningsvolumet innenfor området kommunal tjenestepensjon som her skal belyses. Nøkkeltall som oppgis av tilbyder er status og bevegelse for samlet kapital, antall avtaler, antall medlemmer (alle medlemskategorier til sammen) og premieutjevningsfellesskapets fordeling på forskjellige medlemsgrupper. Opplysningene skal oppgis ved at tilbyder fyller ut Tabell 1 til Tabell 4 som er vist i det følgende.

For å kunne vurdere forutsigbarhet og stabilitet i premieutjevningsfellesskapene, bes tilbyder om å gi opplysninger om mål for utvikling av forretningsvolumet innenfor området kommunal tjenestepensjon. Tilbyder skal her fylle ut Tabell 5, og da spesifikt slik at høyre kolonne fylles ut med en grad av overensstemmelse på en skala fra 0 til 10 for hver av de to alternative målformuleringene, slik at disse summerer seg til 10.

Vurderingsveiledning – Premieutjevningsfellesskap

Den enkelte kommune avgjør selv hvilket premieutjevningsfellesskap de vil tilhøre. Man må her basere seg på informasjon om karakteristika ved de ulike fellesskapene året før anbudsvurderingen. Kommunen har ingen beslutningsmyndighet når det gjelder hvilke andre kommuner som i fremtiden slutter seg til eller går ut av fellesskapet. Fremtidig utvikling i sammensetning og størrelse av premieutjevningsfellesskapet avgjøres i realiteten av tilbyders strategi og markedsaktiviteter.

For de opplysninger som kan leses ut av de utfylte Tabell 1 til Tabell 4 gjelder: Jo større og jo mer stabil bestand, jo mer stabil pensjonskostnad og premieinnbetaling bør man kunne forvente, for så vidt angår betydningen av de forsikringsmessige forhold. Stort og stabilt volum trekker i retning av stabil pensjonskostnad.

For opplysninger om målformulering som er gitt i Tabell 5: Tilkjennegivelse av sterk vektlegging av volumvekst og svakere vektlegging av at langsiktig pensjonskostnad tilstrebes opprettholdt/oppnådd på et lavt nivå, trekker i retning av lavere forutsigbarhet for pensjonskostnad og premieinnbetaling. Dette kan videre indikere at *tilbyder vil kunne ha en interesse av å utvide premieutjevningsfellesskapet med nye kommunale pensjonsordninger, også i tilfeller der dette kan medføre høyere gjennomsnittlig pensjonskostnad for hver enkelt pensjonsordning i det etablerte premieutjevningsfellesskapet.*

Tabell 1: Utvikling i premieutjevningsfellesskapet 2002-2007 – Samlet kapital
(tall i hele tusen kroner)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Bestand pr. 1.1						
Tilgang i løpet av året						
Avgang i løpet av året						
Annen endring i løpet av året						
Bestand pr. 31.12						

Tabell 2: Utvikling i premieutjevningsfellesskapet 2002-2007 – Antall avtaler

	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Bestand pr. 1.1						
Tilgang i løpet av året						
Avgang i løpet av året						
Annen endring i løpet av året						
Bestand pr. 31.12						

Tabell 3: Utvikling i premieutjevningsfellesskapet 2002-2007 – Antall medlemmer

	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Bestand pr. 1.1						
Tilgang i løpet av året						
Avgang i løpet av året						
Annen endring i løpet av året						
Bestand pr. 31.12						

Tabell 4: Utvikling i premieutjevningsfellesskapet 2002-2007 – Antall medlemmer fordelt på medlemskategorier

	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Yrkesaktive[26]						
AFP						
Oppsatte[27]						
Midlertidig uførepensjon						
Varig uførepensjon						
Alderspensjon						
Ektefellepensjon						
Barnepensjon						
Totalt						

[26] Med yrkesaktive forstås oppdragsgivers nåværende arbeidstakere som er medlemmer i pensjonsordningen.

[27] Med oppsatte forstås oppdragsgivers tidligere arbeidstakere med medlemstid i pensjonsordningen, som ennå ikke er blitt pensjonister.

Tabell 5: Tilbyders mål for utvikling av forretningsområdet kommunal tjenestepensjon

Formulering av mål om volumvekst	Grad av overensstemmelse med mål 0-10 (hvor 0 utgjør minst grad av overensstemmelse)
Uten hensyn til hvordan dette påvirker langsiktig pensjonskostnad	
Opprettholdelse/oppnåelse av lav forventet langsiktig pensjonskostnad	

9.1.2 PENSJONSKOSTNAD

Formålet med dette punktet er å belyse den underliggende langsiktige pensjonskostnaden i premieutjevningsfellesskapet hos tilbyder og for oppdragsgivers bestand[28] *i henhold til Pensjonskontorets referanseplan.*

Den forhåndsberegnede verdi av pensjonsforpliktelsens omfang i en ytelsesbasert pensjonsordning er bestemt av pensjonsplanens innhold, størrelse og sammensetning av medlemsbestanden og beregningsmessige forutsetninger. Med en standardisert beskrivelse av pensjonsplanens innhold og standardiserte beregningsforutsetninger, står man igjen med *medlemsbestandens størrelse og sammensetning som avgjørende faktor for pensjonsforpliktelse og pensjonskostnad.* Størrelse og sammensetning av en medlemsbestand kalles i det følgende for bestandsprofil.

Hvis man tenker seg at alle tilbyderes premieutjevningsfellesskap hadde like bestandsprofiler for sine premieutjevningsfellesskap, ville tilbyderne stått overfor samme pensjonsforpliktelse. Langsiktig pensjonskostnad ville da vært den samme i alle premieutjevningsfellesskap. *Med dette skal forskjeller i premieutjevningsfellesskapenes bestandsprofiler forutsetningsvis være eneste årsak til at tilbyderne kommer frem til forskjell i beregnet pensjonskostnad.*

Konkrete kjennetegn ved bestandsprofilen som har betydning for pensjonskostnaden i et premieutjevningsfellesskap vil for eksempel være:

- Aldersgrenser – Lave aldersgrenser trekker i retning av høy pensjonskostnad
- Andel kvinner/menn – Høy andel kvinner trekker i retning av høy pensjonskostnad
- Lønnsnivå – Høyt lønnsnivå trekker i retning av høy pensjonskostnad

[28] Med bestand menes her alle medlemmer i pensjonsordningen, fordelt på de medlemsgrupper som er spesifisert i Tabell 9 og Tabell 10

- Aldersfordeling – Høy alder trekker i retning av høy pensjonskostnad
- Deltid – Stort innslag av deltid trekker i retning av høy pensjonskostnad

For å få et inntrykk av hvor på kostnadsskalaen et premieutjevningsfellesskap befinner seg, vil det vil i praksis være vanskelig å forholde seg til opplysninger om disse egenskapene som sådan. Hvis for eksempel et premieutjevningsfellesskap har stort innslag av lave aldersgrenser – som isolert sett trekker i retning av høy pensjonskostnad – og samtidig lavt lønnsnivå – som isolert sett trekker i retning av lav pensjonskostnad – så er det ikke uten videre mulig å avgjøre om nettoeffekten er høy eller lav pensjonskostnad. Tilbyderne bes derfor ikke om å gi opplysninger om slike egenskaper i deres premieutjevningsfellesskap. Det er i stedet meningen at betydningen av disse egenskapene for pensjonskostnaden skal komme direkte til uttrykk i en standardisert beregning som beskrevet i det følgende.

For å isolere effekten av ulikheter i bestandsprofilene tilbyderne i mellom, beregner hver tilbyder sine pensjonskostnader etter standardiserte metoder og forutsetninger oppgitt av Pensjonskontoret, uavhengig av hvordan tilbyders egen beregning av premie og premiereserve er bygget opp. I den standardiserte metoden inngår også en detaljert beskrivelse av hvilke pensjonsytelser det skal foretas beregning for – i det følgende kalt *referanseplanen* – som er uavhengig av hvordan tilbyder deler sin leveranse i forsikringsbart og ikke-forsikringsbart, jf. punkt 9.1.3. (Beregningsmetode og forutsetninger er beskrevet mer detaljert i separat dokument – *"Pensjonskontorets referanseplan"*)

Referanseplanen er en teknisk og presis beskrivelse av hvordan pensjonsytelsene skal beregnes, for eksempel formel for "beregnet folketrygd", regler for antatt reell pensjonsalder ut fra den enkelte stillings aldersgrense, regler for å avgjøre om en eventuell fremtidig enke(manns)pensjon skal regnes etter "ny"/netto eller "gammel"/brutto regel osv. I praksis vil pensjonsytelsene som er beskrevet i referanseplanen for det alt vesentlige være forsikringsbar (jf. punkt 9.1.3).

I prinsippet kan det være systematiske forskjeller mellom premieutjevningsfellesskapene når det gjelder nivå for dødelighet, levetid, uføretilbøyelighet mv. Med systematiske forskjeller menes her at for eksempel uføretilbøyeligheten i ett premieutjevningsfellesskap er særlig lav (eller høy) ved sammenligning med andre premieutjevningsfellesskaper, at det kan dokumenteres at slike forskjeller har vært et vedvarende fenomen og at det kan påregnes at slike forskjeller vil bli opprettholdt. Dette i motsetning til forskjeller i for eksempel uføretilbøyelighet som må antas å skyldes rene tilfeldige variasjoner, og som ikke kan anses å være vedvarende og påregnelige ved sammenligning av premieutjevningsfellesskaper.

I den grad systematiske forskjeller for dødelighet, levetid, uføretilbøyelighet faktisk gjør seg gjeldende, vil dette være en kilde til ulikt kostnadsnivå ved sammenligning mellom premieutjevningsfellesskapene. Betydningen av eventuelle slike systematiske forskjeller kunne man tenke seg at ble konkretisert ved at hver tilbyder regnet på forutsetninger som kan anses mest mulig realistisk for eget premieutjevningsfellesskap. *Pensjonskontoret legger til grunn at eventuelle systematiske*

forskjeller i nivå for dødelighet, levetid, uføretilbøyelighet mv. ikke kan anses tilstrekkelig påregnelig til at dette kan benyttes til å skille mellom tilbyderne.

Beregningsresultater vedrørende pensjonskostnad for tilbyders og kommunens medlemsbestand skal oppgis ved utfylling av Tabell 6 og Tabell 7. Som det fremgår er tabellene bygget opp ved å skille mellom verdien av de pensjonsrettigheter som allerede er opptjent i kolonne (1) og verdien av de totale fremtidige pensjonsrettigheter i kolonne (2). Differansen representerer verdien av pensjonsrettigheter som skal tjenes opp i fremtiden og vises i kolonne (3). For pensjonister og oppsatte medlemmer er de totale fremtidige pensjonsrettigheter allerede fullt opptjent og med dette skal kolonne (1) og kolonne (2) vise samme tall for disse medlemsgruppene. Differansen i kolonne (3) blir følgelig lik null for pensjonister og oppsatte medlemmer, slik dette er forhåndsutfylt med 0 i de to tabellene. Pensjonsgrunnlag i kolonne (4) og utregning av pensjonskostnad i kolonne (5) er ikke relevant for pensjonister og oppsatte medlemmer, noe som er vist med forhåndsutfylte kryss i tabellene.

Tabell 6: Beregning av langsiktig pensjonskostnad for tilbyders premieutjevnings-fellesskap (tall i hele tusen kroner pr. 1. januar 2008)

Medlems-kategorier	Forsikringsteknisk kontantverdi av				
	Opptjente pensjons-rettigheter (1)	Totale fremtidige pensjons-rettigheter (2)	Pensjonsret-tigheter for fremtidig opptjening (3)=(2)–(1)	Fremtidig pensjons-grunnlag (4)	Langsiktig pensjonskost-nad som % av pensjons-grunnlag (5)=(3)/(4) *100 %
Yrkesaktive					
AFP			0		
Oppsatte			0		
Midlert. uførep			0		
Varig uførep.			0		
Alderspensjon			0		
Ektefellepensjon			0		
Barnepensjon			0		
Sum					

Tabell 7: Beregning av langsiktig pensjonskostnad for oppdragsgivers bestand
(tall i hele tusen kroner pr. 1. januar 2008)

Medlems-kategorier	Forsikringsteknisk kontantverdi av				
	Opptjente pensjons-rettigheter (1)	Totale fremtidige pensjons-rettigheter (2)	Pensjonsret-tigheter for fremtidig opptjening (3)=(2)–(1)	Fremtidig pensjons-grunnlag (4)	Langsiktig pensjonskost-nad som % av pensjons-grunnlag (5)=(3)/(4) *100 %
Yrkesaktive					
AFP			0		
Oppsatte			0		
Midlert. uførep			0		
Varig uførep.			0		
Alderspensjon			0		
Ektefellepensjon			0		
Barnepensjon			0		
Sum			0		

Vurderingsveiledning - Pensjonskostnad

Ifølge HTA skal tilbyderne utjevne premie-kostnaden med pensjonsgrunnlag(lønn) som fordelingsnøkkel. Sumtallet i nederste linje under kolonne (5) ("Langsiktig pensjonskost-nad som prosent av lønn") i Tabell 6 og Tabell 7 gir med dette uttrykk for de lang-siktige pensjonskostnader som i hhv. tilbyders premieutjevningsfellesskap og tilbyders bestand. Premieutjevningsfellesskap med lavest kostnad er mest kostnadseffektivt

bedømt ut fra bestandsprofilene på beregningstidspunktet. Det premieutjevningsfellesskapet som har lavere kostnad enn beregnet for oppdragsgivers pensjonsordning, vil gi kommunen mulighet til å oppnå økonomisk fordel gjennom kostnadsutjevningen ved flytting til dette/ett av disse premieutjevningsfellesskapene.

Et mindre fellesskap vil være sterkere påvirket av tilgang nye og avgang etablerte ordninger enn et stort. Derfor vil et stort premieutjevningsfellesskap ha en mer stabil og påregnelig langsiktig pensjonskostnad enn et mindre (for så vidt gjelder betydningen av de forsikringsmessige forhold).

9.1.3 FORSIKRINGSBART/IKKE-FORSIKRINGSBART

Formålet med dette punktet er å belyse hvordan leveransen av tjenestepensjon i henhold til HTA er bygget opp hos tilbyder, når det gjelder det avtalemessige skillet mellom forsikringsbare og ikke-forsikringsbare ytelser og hvordan disse ytelsene blir finansiert, i henhold til Pensjonskontorets referanseplan i Tabell 9 og Tabell 10. (Herunder skal det forutsetningsvis kunne foretas en avstemning mellom tilbyders leveranse av forsikringsbart på den ene side og referanseplanen som er definert og beregnet i punkt 9.1.2 på den annen side).

I henhold til HTA skal premie for forsikringsbare ytelser utjevnes mellom kommunene som deltar i premieutjevningsfellesskapet. Ikke-forsikringsbare ytelser kan finansieres enten ved utjevning tilsvarende det som gjelder for forsikringsbare ytelser, eller ved at kostnadene for de hendelsene som inntreffer allokeres direkte til den enkelte kommune. Eventuelt kan finansieringen baseres på en kombinasjon, som innebærer delvis utjevning og delvis direkte allokering.

I Tabell 8 opplyser tilbyder hvordan de ikke-forsikringsbare hendelsene er finansiert.

Tilbyder konkretiserer det økonomiske omfanget av forsikringsbart og ikke-forsikringsbart ved å sammenlikne:

- Oppdragsgivers fullstendige pensjonsforpliktelse overfor nåværende og fremtidige pensjonister, slik disse følger av HTA
- Den del av HTA-forpliktelsen som vil være forsikringsmessig dekket

Tilbyder beregner og oppgir den forsikringstekniske kontantverdi av total fremtidig pensjonsforpliktelse for de to nevnte alternative omfang av fremtidig pensjonsforpliktelse ved utfylling av Tabell 9 og Tabell 10.

Til sammenligning gjentar tilbyder i Tabell 9 og Tabell 10 den forsikringstekniske kontantverdi av total fremtidig pensjonsforpliktelse for referanseplanen som er definert i punkt 9.1.2 (jf. Tabell 6 og Tabell 7). For alle beregninger av forsikringstekniske kontantverdier i herværende punkt benytter tilbyder de samme standardiserte forutsetninger som er oppgitt i punkt 9.1.2.

Vurderingsveiledning - Forsikringsbart/ikke-forsikringsbart

Med standardiserte beregningsforutsetninger skal tilbyderne i prinsippet komme frem til *sammenfallende resultat for den forsikringstekniske kontantverdi av HTA-forpliktelsen.*

(Tilbydernes IT-løsning for slike beregninger vil i praksis innebære noen forskjeller i de finere nyanser, og beregningsresultatene vil derfor ikke være fullstendig sammenfallende. Store forskjeller kan imidlertid være grunnlag for å anta at tilbyderne har ulik forståelse og vurdering av HTAs reelle innhold).

Utformingen av referanseplanen (definert i punkt 9.1.2) er ment å være slik at denne skal være fullt forsikringsbar. Omfanget av den forsikringsbare del av total fremtidig pensjonsforpliktelse bør derfor som et minimum være like stor som for referanseplanen, både for premieutjevningsfellesskapet og for oppdragsgivers medlemsbestand. Dette forholdet kan verifiseres i Tabell 9 og Tabell 10, der den forsikringstekniske kontantverdi for linjen "Forsikringsbart" bør være minst like stor som for linjen "Referanseplan".

For de forsikringsbare hendelsene finansieres fremtidige pensjonsytelser ved en plan for systematisk premiebetaling. Med dette menes at fondsmidler som skal dekke en arbeidstakers fremtidige pensjoner bygges opp så lenge vedkommende er i arbeid, og at man tilstreber noenlunde jevn fordeling av premiebetalingen over den yrkesaktive tiden. Slik systematisk premiebetaling vil forutsetningsvis gi mer stabil innbetaling over tid, enn når "pensjonshendelser" skal finansieres i det hendelsene inntreffer, slik tilfellet er for ikke-forsikringsbare hendelser.

Hensynet til stabil innbetalingsprofil taler da i favør av en størst mulig grad av forsikringsbar inndekning. Tilsvarende vil det forutsetningsvis være mer stabilt å finansiere ikke-forsikringsbare hendelser ved utjevning på hele den kommunale pensjonsbestand hos tilbyder enn ved direkte allokering til én kommune. Samtidig kan potensialet for subsidiering (positivt eller negativt) være betydelig hvis ikke-forsikringsbare hendelser finansieres ved utjevning. Et eksempel kan være en kommune som har markant lavere uttakstilbøyelighet vedrørende AFP enn gjennomsnittet (og/eller lavere potensial for AFP-uttak på grunn av aldersprofil), men som ved utjevning likevel betaler AFP-tilskudd som om uttaket var på gjennomsnittet.

Tabell 8: Fordeling av tilbyders kostnader for ikke-forsikringsbart (markeres med kryss i relevant kolonne)

Ytelse	Utjevning	Kombinasjon	Direkte allokering
AFP 62-64 år			
AFP 65-67 år			
85-årsregel			
Bruttogaranti			
Annet			

Tabell 9: Omfanget av totale fremtidige pensjonsforpliktelser for tilbyders premie-utjevningsfellesskap (tall i hele tusen kroner pr. 1. januar 2008)

Medlems-kategorier	Total fremtidig pensjonsforpliktelse		
	HTA	Forsikringsbart	Referanseplan
Yrkesaktive			
AFP			
Oppsatte			
Midlertidig uførepensjon			
Varig uførepensjon			
Alderspensjon			
Ektefellepensjon			
Barnepensjon			
Sum			

Tabell 10: Omfanget av totale fremtidige pensjonsforpliktelser for oppdragsgivers bestand
(tall i hele tusen kroner pr. 1. januar 2008)

Medlems-kategorier	Total fremtidig pensjonsforpliktelse		
	HTA	Forsikringsbart	Referanseplan
Yrkesaktive			
AFP			
Oppsatte			
Midlertidig uførepensjon			
Varig uførepensjon			
Alderspensjon			
Ektefellepensjon			
Barnepensjon			
Sum			

9.1.4 LIKVIDITET

Formålet med dette punktet er å belyse behovet for innbetaling av premie for forsikringsbare ytelser og budsjettert kostnad for å dekke ikke-forsikringsbare hendelser.

Vurderingsveiledning - Likviditet

Normalt vil lavest mulig likviditetsbelastning anses å være fordelaktig, men dette kan ikke uten videre tas som uttrykk for lav kostnad. Lav likviditetsbelastning kan også være utsatt finansiering av fremtidige pensjonskostnader. Det kan i utgangspunktet forventes at oppdragsgivers rangering av tilbyderne bør være den samme for pensjonskostnad (punkt 9.1.2) og for herværende punkt om likviditet. Det motsatte kan tyde på reelle forskjeller i tilbydernes finansierings¬planer. For eksempel kan høy pensjonskostnad kombinert med lav likviditetsbelastning indikere at én tilbyders finansieringsplan innebærer utsatt premieinnbetaling ved sammenligning med andre tilbydere.

Tilbyder som i punkt 9.1.3 har oppgitt en relativt stor andel av HTA-forpliktelsen som forsikringsbar ved sammenligning med andre tilbydere, bør tilsvarende ha en stor andel av likviditetsbudsjettet i Tabell 11 som forsikringsbart.

Tabell 11: Premie 2008, forsikringsbare ytelser og budsjett for innbetaling av ikke-forsikringsbare ytelser for oppdragsgivers pensjonsordning (tall i hele tusen kroner)

	% av pensjonsgrunnlag, aktive	Kroner
Premie forsikringsbare ytelser		
Avsetning til påløpte administrasjonskostnader		
Avsetning til fremtidige administrasjonskostnader		
Sum premie forsikringsbare ytelser		
Budsjett, lønns- og G-regulering forutsatt 3 %		
Budsjett, andre ikke-forsikringsbare ytelser		
Sum budsjett ikke-forsikringsbare ytelser		

Tabell 12: Premie 2008, forsikringsbare hendelser (tall i hele tusen kroner)

	% av pensjonsgrunnlag, aktive	Kroner
Netto premie		
Fortjenestemargin		
Sum premie		

9.1.5 KAPITALBINDING

Formålet med dette punktet er å belyse hvor stor avsetning til premiereserve og eventuelle andre avsetninger som vil kreves ved innlemmelse av kommunens pensjonsordning i det kommunale premieutjevningsfellesskapet hos tilbyder.

Tilbyder beregner premiereserven ut fra full forsikringsmessig dekning for alle pensjonsrettigheter som vil være juridisk opptjent i henhold til slik avtale som vil dekke de forsikringsbare ytelser. For oppsatte[29] medlemmer beregnes premiereserve også der opptjent tjenestetid ved fratredelse er mindre enn 3 år, og da med forholdsmessig (lineær) opptjening av pensjonsrett. (Tilbyder skal spesifisere eventuelle andre avsetninger enn premiereserve og administrasjonsreserve i nummererte vedlegg).

Vurderingsveiledning – Kapitalbinding

Det vil anses fordelaktig med lavest mulig kapitalbinding.

En mulig årsak til at en tilbyder kan ha lavere kapitalbinding enn andre, er at en mindre del av HTA-forpliktelsen inngår i den forsikringsbare del av leveransen. Dette forholdet kan analyseres ved å sammenlikne Tabell 9 og Tabell 10 fra hver enkelt tilbyder, i det tilbyderen(e) med relativt liten andel forsikringsbart i disse tabellene bør forventes å ha lav premiereserve i Tabell 13. Lav kapitalbinding kan da antas å være uttrykk for at en større andel av pensjonsforpliktelsen vil bli finansiert som ikke-forsikringsbart.

Lav kapitalbinding kan også skyldes at en tilbyder har mer optimistiske beregningsforutsetninger enn de øvrige. Under den nye forsikringsloven vil tilbyder være bundet av disse forutsetningene uten mulighet til å avregne et eventuell ugunstig forløp i etterkant. Dette er uttrykk for at tilbyderen er villig til å ta større risiko enn konkurrentene ved innfrielse av sin forpliktelse overfor premieutjevningsfellesskapet, noe som må anses å være en reell økonomisk fordel.

Kommunen må se tilbyders beregnede avsetningskrav i sammenheng med de avsetninger som faktisk er gjort for sin pensjonsordning hos eksisterende leverandør, og som ved eventuell flytting vil bli overført til ny leverandør. Foretatte avsetninger pr. 31.12.2007 vil fremgå av kontoutskrift 2007 fra nåværende leverandør.

[29] Med oppsatte medlemmer menes tidligere ansatte med pensjonsrettigheter

Tabell 13: Premiereserve pr. 31.12.2007 (tall i hele tusen kroner)

Kategori	Kroner
Yrkesaktive	
AFP	
Oppsatte	
Midlertidig uførepensjon	
Varig uførepensjon	
Alderspensjon	
Ektefellepensjon	
Barnepensjon	
Sum premiereserve	
Administrasjonsreserve	
Andel av selskapets egenkapital	
Andre avsetninger: I tillegg til kronebeløp skal redegjøres for formål og anvendelse i separat vedlegg	

9.1.6 ADMINISTRASJON AV OPPDRAGS-GIVERS PENSJONSORDNING

Formål med dette punktet er å beskrive omfanget av pensjonsordningens administrasjon og kostnadene forbundet med dette.

Tabell 14: Fast administrasjonspremie 2009 (tall i hele tusen kroner)

	Ikke meglerassistert		Meglerassistert	
	% av pensjons-grunnlag aktive	Kroner	% av pensjons-grunnlag aktive	Kroner
Netto				
Fortjenestemargin				
Premie				
Redegjør for de kostnadselementer som ikke er gjenstand for utjevning i henhold til HTA.				

Tabell 15: Aktiviteter inkludert i fast administrasjonspremie

Polise-ajourhold	Ja ❑ Nei ❑ Hvis nei, redegjør.
Pensjonsutbetaling	Ja ❑ Nei ❑ Hvis nei, redegjør.
Medlemslister	Ja ❑ Nei ❑ Hvis nei, redegjør.
Nøkkeltalloppstillinger	Ja ❑ Nei ❑ Hvis nei, redegjør.
Kundeiniterte pensjonsberegninger	Ja ❑ Nei ❑ Hvis nei, redegjør.
Forsikringsfaglig bistand	Ja ❑ Nei ❑ Hvis nei, redegjør.
Portalløsning	Ja ❑ Nei ❑ Hvis nei, redegjør.
Ajourhold (inn-/utmeldinger, lønns- og G-reguleringer)	Redegjør for mulighet til elektronisk dataoverførsel, herunder automatisert overførsel i forhold til kommunale lønns- og personalsystemer.
Pensjonsutbetaling	Redegjør herunder for: Gjennomsnittlig behandlingstid nye saker og rettidig pensjonsutbetaling, evt. forklar oppståtte avvik.
Kundeinitierte pensjonsberegninger	Beskriv hvilke typer (FT, TPO, AFP).
Årlig kontoregnskap ("kontoføring")	Herunder beskriv innhold, presentasjonsform og hvorvidt leveranse skjer iht. forskrift.
Kontoutskrifter, premiekonto/premiefond	Beskriv utsendelseshyppighet.
Regnskapsbilag, ajourhold	Sendes all dokumentasjon tilhørende ett ajourhold *samlet* til kunden?
Melderutiner, nye pensjonstilfeller	Beskriv den generelle veiledning som gis kunden.
Forsikringsfaglig bistand	Beskriv hvilken tilgang kunden har på direkte faglig bistand av for eksempel aktuar.
Årlig informasjon til medlemmer ■ Yrkesaktive ■ Pensjonister	

Tabell 15 fortsettelse: Aktiviteter inkludert i fast administrasjonspremie

Redegjør for omfang av, inklusiv kostnadsnivå for, øvrige områder/tjenester som ikke er omfattet av spørsmålene ovenfor.	

Tabell 16: Avregning for aktivitetsbaserte tjenester

Aktiviteter	
Vil deler av tjenesteytingen være gjenstand for aktivitetsbaserte fakturering?	Ja ❑ Nei ❑
Hvis ja, redegjør for ulike varianter	

Tabell 17: Oppbygning av administrasjonsreserve 2009 (tall i hele tusen kroner)

	Ikke meglerassistert		**Meglerassistert**	
	% av pensjonsgrunnlag aktive	Kroner	% av pensjonsgrunnlag aktive	Kroner
Netto				
Fortjenestemargin				
Sum vederlag				

Tabell 18: Tilbyders ambisjon for premie for fast administrasjonspremie (ikke meglerassistert) som % av pensjonsgrunnlaget kommende 5-årsperiode

Vederlag i % av pensjonsgrunnlaget	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**
Netto					
Fortjenestemargin					
Premie					

I Tabell 14 og Tabell 17 skal tilbyder oppgi fast administrasjonspremie og oppbygning av administrasjonsreserve i to alternativer: Hhv. uten og med assistanse fra forsikringsmegler for løpende oppfølging og ivaretakelse av forholdet mellom tilbyder og oppdragsgiver. For meglerassistert forvaltning inngår i tillegg meglers godtgjørelse i oppdragsgivers samlede kostnader.

9.1.7 SERVICE OG RÅDGIVNING

Formål med dette punkt er å beskrive pensjonsordningens kundebetjening og den rapportering som vil finne sted.

Tabell 19: Rapporter og innsyn inkludert i fast administrasjonspremie

Hvilke nøkkeltall rapporteres: ■ Medlemsbestand ■ Økonomiske størrelser	Herunder beskriv hyppighet og form.
Kundetilgjengelige oversikter: ■ Yrkesaktive ■ Pensjonister	Herunder beskriv uttrekksmuligheter, format, kostnad og leveringstid.
Elektroniske oversikter	Beskriv "portalmuligheter"

Tabell 20: Kundebetjening

Etableres det et navngitt kundeteam?	Ja ❑ Nei ❑ Redegjør.
Oppgave-/rollefordeling, kundeansvarlige	Redegjør.
Hvem hos kunden får tilgang på hvilke personer i teamet?	Beskriv, herunder hhv. representanter for arbeidsgiveren, de ansatte og pensjonistene.
Kontakt med kunden	Beskriv, herunder regularitet og form på ordinær kontakt, samt ad hoc-kontakt.

Tabell 21: Kompetanseheving	
Aktiviteter	
Tilbys skreddersydd kurs/opplæring?	Ja ❑ Nei ❑ Redegjør (herunder prising)
Finnes tilgjengelig pensjonsoppslagsverk/-litteratur?	Ja ❑ Nei ❑ Redegjør (herunder prising)
Tilbys nettbasert opplæring/kurs?	Ja ❑ Nei ❑ Redegjør (herunder prising)

9.2 KAPITALFORVALTNING – KOLLEKTIV-PORTEFØLJER

Konkurransegrunnlaget skal sikre at oppdragsgiver velger en kapitalforvaltning innenfor den kommunale tjenestepensjonsordning som gir en samlet økonomisk fordelaktige løsning. Ved vurdering av økonomi må det, innenfor kapitalforvaltning, legges en langsiktig tidshorisont til grunn og de ulike tildelingskriterier må tildeles vekt iht. oppdragsgivers prioriteringer. Konkurransegrunnlaget skal gjennom de fastlagte tildelingskriterier sikre at oppdragsgiver får en kapitalforvaltning med en avkastning/risikonivå i overensstemmelse med oppdragsgivers målsettinger, til et økonomisk fordelaktig premienivå og med en tilfredsstillende service.

Innenfor kapitalforvaltningsområdet er det utformet *to sett av tildelingskriterier*:

- Kapitalforvaltning ved kollektivporteføljer (Kapittel 9.2 med tilhørende tabeller)
- Kapitalforvaltning med særskilt investeringsvalg ("SI") (Kapittel 9.3 med tilhørende tabeller)

Oppdragsgiver må ved utsendelse av konkurransegrunnlag informere om det ønskes anbud for kapitalforvaltning av kollektivporteføljer (kapittel 9.2) eller kapitalforvaltning for særskilt investeringsvalg (kapittel 9.3) eller begge alternativer.

I konkurransegrunnlaget er fastlagt følgende tildelingskriterier for kollektivporteføljer:

1. KAPITALFORVALTNINGSPREMIE
2. AVKASTNING/ RISIKOFORHOLD
3. SAMFUNNSANSVAR
4. SERVICE OG RÅDGIVNING
5. TILBYDERS FORVALTNINGSKOMPETANSE, SOLIDITET OG RISIKOSTYRING
6. TILBYDERS SELSKAPSFORM OG EGENKAPITALBETJENING

Kriteriene er nærmere omtalt i kapittel 9.2.1 til 9.2.7.

Dersom tilbyder gir oppdragsgiver flere valgmuligheter mellom ulike forvaltningsporteføljer, skal tilbyder sørge for utfylling av "flere sett" av tildelingskriteriene 1,2 og 3 som gjenspeiler betingelsene i de alternative porteføljer uttrykt som (1...n).

9.2.1 PRINSIPPER OG BAKGRUNNS-INFORMASJON

Tabell 22: Prinsipper for utforming/tildeling av kollektivporteføljer

Beskriv kort overordnede prinsipper for utforming av kollektive porteføljer.	
Beskriv kort valgmuligheter for oppdragsgiver.	
Beskriv kort tilbyders eventuelle "innplasseringskriterier" for oppdragsgiver versus de ulike kollektivporteføljer. Herunder nivå for oppdragsgivers bufferkapital, grunnlagsrente og andre kriterier.	

Tabell 23: "Åpningsbalanse" – rentegaranti og bufferkapital

Oppdragsgivers rentegarantinivå (grunnlagsrente) i % av premiereserve	%
Oppdragsgivers bufferkapital (tilleggsavsetninger og kursreguleringsfond) i % av premiereserve ved siste årsskifte.	%
Oppdragsgivers bufferkapital – etter eventuell flytting (tilleggsavsetninger og kursreguleringsfond) i % av premiereserve ved siste årsskifte.	%

Vurderingsveiledning – Tabell 22 og Tabell 23

Tabell 22 skisserer tilbyders porteføljestruktur og beskriver oppdragsgivers eventuelle valgmuligheter innenfor disse.

Tabell 23 bekrefter oppdragsgivers grunnlagsrente samt gir oppdragsgiver informasjon om hvordan en eventuell flytting av porteføljen påvirker oppdragsgivers bufferkapital. En nedgang i bufferkapitalen som følge av flytting[30] må veies opp mot eventuelle muligheter for; bedret avkastning over tid, redusert kapitalforvaltningspremie og andre premier (administrasjon, personrisiko).

[30] Fra 2008 gjelder nye regler for kursreguleringsfondet. Ved flytting gjøres et fradrag i fondet tilsvarende 2 prosent av premiereserven. Alt utover disse 2 prosent følger med kontrakten ved flytting (dagens lovgivning: 75 prosent av kontraktens andel av fondet følger med ved flytting).

9.2.2 KAPITALFORVALTNINGSPREMIE FOR PORTEFØLJE (1 – n)

Tabell 24: Kapitalforvaltningspremie

Årlig kapitalforvaltningspremie (2009) (% av kapital som er omfattet av rentegarantien) ■ Herav rentegarantipremie (% av kapital som er omfattet av rentegarantien) ■ Herav forvaltningspremie (% av kapital som er omfattet av rentegarantien)	% % %
Redegjør kort for eventuelle prisforbehold i anbudsperioden og hvordan dette kan påvirke den kvoterte kapitalforvaltningspremien.	
Under forutsetning av uendret porteføljesammensetting og bufferkapital om ett år, anslå intervall for kapitalforvaltningspremien	% - %
Anslå tilbyders beregnede fortjeneste knyttet til kapitalforvaltning (i % av kapital som er omfattet av rentegarantien)	%

Vurderingsveiledning – Tabell 24

Ny forskrift/lov medfører at tilbyder skal kvotere en årlig kapitalforvaltningspremie med endelig virkning. Oppdragsgiver kan således på anbudstidspunktet direkte sammenligne premienivå mellom de ulike tilbyderne. Isolert sett vil det være økonomisk rasjonelt å velge tilbyder med lavest premienivå. Oppdragsgiver må imidlertid legge vekt på å vurdere:

- Om kapitalforvaltningspremien gjenspeiler porteføljeforvaltning som er sammenlignbar hos tilbyderne. Herunder om porteføljenes avkastning og risikoprofil er tilnærmet like.
- Om forvalter har en høy kapitalforvaltningspremie pga en aktiv forvaltningsstil og/eller bruk av risikostyringsinstrumenter som medfører at forvalter kan levere et bedre forholdstall mellom avkastning og risiko herunder;
  - høyere avkastning for et gitt risikonivå
  - gitt avkastningsnivå men med lavere risiko

  I en slik sammenheng kan det være vel verdt å betale en høyere kapitalforvaltningspremie med sikte på å få igjen en forbedret porteføljeforvaltning
- Eventuelle prisforbehold fra tilbyder fra anbudets inngivelse til Kapitalforvaltningens oppstart (førstkommende årsskifte)
- Indikasjoner fra tilbyder mht fremtidige årlige forvaltningspremier

9.2.3 AVKASTNING/RISIKOFORHOLD FOR PORTEFØLJE (1 – n)

Tabell 25: Rentegarantinivå og bufferkapital

Rentegarantinivå (Grunnlagsrente)	%
Krav til minimum bufferkapital (i % av premiereserve)	%

Vurderingsveiledning – Tabell 25

I de kollektive porteføljer vil tilbyderne videreføre dagens nivå for grunnlagsrenten. Iht. nye forskrifter/lov vil tilleggsavsetninger (inngår som en del av bufferkapital) individualiseres for den enkelte forsikringstaker/ordning. Tilbyderne vil, basert på oppdragsgivers bufferkapital, kunne utforme ulike porteføljevalg innenfor kollektivporteføljen. *En høyere bufferkapital vil normalt gi grunnlag for å kunne velge en porteføljestruktur med høyere forventet avkastning, men også med høyere risiko.*

Tilbyder skal redegjøre for hvilke alternative valgmuligheter som er åpen for oppdragsgiver. Det er viktig for oppdragsgiver å vurdere om det er ønskelig å benytte en høy kapitalbase (bufferkapitalen) som et grunnlag for å ta en høyere risiko i kapitalforvaltningen. En økt risiko kan gi større variasjoner i oppdragsgivers premiefond og derigjennom oppdragsgivers kostnader ved forsikringsordningen.

Tabell 26: Porteføljens avkastning/risikoprofil

■ Forventet årlig verdijustert avkastning. ■ Årlig avkastningsvariasjon med 66 % sannsynlighet (i.e. 1 standardavvik) Tilbyder bes kort dokumentere (i eget vedlegg) sammenhengen mellom avkastnings-/risikoberegningene i Tabell 26 og Tabell 27. Herunder beregningsteknisk tema som diversifiseringseffekt og risikokostnader.	% %
Beregnet sannsynlighet for å: ■ Trekke på oppdragsgivers bufferkapital ■ Halvere oppdragsgivers bufferkapital ■ Eliminere oppdragsgivers bufferkapital	 % % %

Tabell 27: Porteføljens aktivaallokering

Aktivaklasser	**Porteføljeandel**	**Frihetsgrader**	**Forventet årlig avkastning**	**Avkastningsvariasjon** (Standardavvik)
Aksjer norske ■ Referanseindikatorer ■ Tracking Error	%	% - %	%	%
Aksjer internasjonale ■ Referanseindikatorer ■ Tracking Error	%	% - %	%	%
Rentebærende verdipapirer norske ■ Durasjon gj.snittlig/maks: ....år/...år ■ Kredittkvalitet: Basel-vektet (gj.snitt): ....% Kredittkvalitet: Ratingkrav (gj.snittlig vektet rating (S&P):.....	%	% - %	%	%
Rentebærende verdipapirer utenlandske ■ Durasjon gj.snittlig/maks: ....år/...år ■ Kredittkvalitet: Basel-vektet (gj.snitt): ....% Kredittkvalitet: Ratingkrav – gj.snittlig vektet rating (S&P):	%	% - %	%	%
Utlån ■ Gj.snittlig sikringsgrad i utlånsporteføljen (utestående lån som andel av LVT):.....%	%	% - %	%	%
Eiendom Porteføljestyringskrav: ■ Andeler Norge/Norden/Internasjonalt: .... ■ Beliggenhetskrav: ■ Type (forretningsbygg, bolig): ■ Andre krav til risikobegrensning:	%	% - %	%	%
Andre instrumenter	%	% - %	%	%

Tabell 28: Overgangsregler – overskuddsdeling

Vil tilbyder benytte seg av retten til en andel av overskuddet – inntil 15 %/ 10 %/5 % av overskuddet i hhv 2008/2009/2010 (se forskriftens § 13-2)? Hvis ja, beskriv retningslinjer for slik overskuddsdeling.	Ja ❑ Nei ❑
Er eventuell overskuddsdeling tatt hensyn til i avkastningsestimat ovenfor?	Ja ❑ Nei ❑

Tabell 29: Porteføljens forvaltningsstrategi

Redegjør kort for porteføljens forvaltningsstrategi. Herunder beskrives også strategi for fordeling av aksjer/rentebærende instrumenter som omløps-/anleggsmidler.	
Redegjør kort for bruk av frihetsgrader i aktivaallokering i ulike markeds-scenarier.	
Redegjør kort for eventuell endringsadgang for porteføljesammensetting utover de beskrevne frihetsgrader.	

Vurderingsveiledning – Tabell 26 til Tabell 29

For oppdragsgiver er det sentralt å vurdere porteføljens avkastnings-/risikoprofil. Oppdragsgiver må avveie ønsket om en høy forventet avkastning mot den risiko som kan tolereres. Fokus på en høyeste mulig avkastning kan, på lang sikt, være gunstig for oppdragsgiver og medføre lavere kostnader ved forsikringsordningen. På den annen side tilsier finansiell teori og praktisk erfaring at ønsker man høy avkastning, så må man også påregne høyere risiko (avkastningsvariasjon). Dette kan medføre at overskuddstildeling til premiefondet kan vise større variasjoner og derigjennom større variasjoner i oppdragsgivers årlige totale premiekostnader/likviditetsbelastning ved ordningen.

I konkurransegrunnlaget benyttes risikomålet standardavvik. Dette er et statistisk mål for hvor mye avkastningen varierer fra år til år og er et mål på avvik fra gjennomsnittet. Standardavviksberegninger er basert på forutsetninger knyttet til porteføljenes statistiske fordeling. Et høyt standardavvik indikerer imidlertid en høy risiko.

Nedenfor er gitt noen meget forenklede eksempler på hvordan avkastning/risikoprofil

i en portefølje kan dokumenteres gjennom forventet årlig avkastning og standardavvik;

Eksempel portefølje 1:
- Forventet avkastning: 5 prosent
- Standardavvik: 2 prosent. Dvs. det er 66 prosent sannsynlighet for at den årlige avkastning vil variere mellom 3 prosent og 7 prosent.

Eksempel portefølje 2:
- Forventet avkastning 5,5 prosent
- Standardavvik: 3,5 prosent. Dvs. det er 66 prosent sannsynlighet for at den årlige avkastning vil variere mellom 2 prosent og 9 prosent.

Tallene ovenfor indikerer at en oppdragsgiver som legger vekt på høyest mulig langsiktig avkastning bør vurdere å velge portefølje 2. En oppdragsgiver som vektlegger større grad av stabilitet i sin avkastning bør vurdere portefølje 1.

Standardavvik kan være et ufullstendig mål for å beskrive risiko. I konkurransegrunnlaget er derfor også medtatt spørsmål knyttet til beregnet sannsynlighet for å trekke på/halvere/eliminere oppdragsgivers bufferkapital. Disse spørsmål avdekker på en god måte risiko i den aktuelle porteføljes forvaltning og er et godt supplement til standardavvikberegninger. Oppdragsgiver bør tillegge disse risikoberegningene vekt.

I Tabell 28 er stilt spørsmål om tilbyder vil benyttes seg av overgangsordninger for overskuddsdeling. Oppdragsgiver må forsikre seg om at tilbyderne har hensyntatt eventuell overskuddsdeling i de beskrevne avkastningstall.

I Tabell 29 redegjøres for tilbyders forvaltningsstrategi. Det er viktig at forvalter har tilstrekklig rom til å kunne gjennomføre en dynamisk forvaltning. Samtidig må ikke frihetsgraden være så stor, at forvalter risikerer å fjerne seg for langt fra den estimerte avkastning/risiko i porteføljen.

Valg av den rette porteføljе tilpasset oppdragsgivers risikokapasitet – og vilje, er et sentralt tildelingskriterium innenfor kapitalforvaltning. Det bør (i de fleste tilfeller) tillegges større vekt enn premienivå knyttet til kapitalforvaltning.

9.2.4 SAMFUNNSANSVAR FOR PORTEFØLJE (1 – n)

Tabell 30: Samfunnsansvar

Redegjør kort for strategi for samfunnsansvar for forvaltning av porteføljen.	
Tilbyder bes særskilt om å "benchmarke" sin strategi i forhold til etiske retningslinjer for Statens Pensjonsfond-Utland.	
Har tilbyder ulik strategi for samfunnsansvar i ulike kollektivporteføljer? Dersom ja, redegjør kort.	Ja ❑ Nei ❑

Vurderingsveiledning – Tabell 30

Oppdragsgivere innenfor kommunal sektor vil være opptatt av at det utøves et tilfredsstillende samfunnsansvar ved alle underliggende investeringsaktiviteter. Oppdragsgiver må forsikre seg om at de valg som tilbys for porteføljeforvaltning inneholder fullt ut akseptable strategier for utøving av samfunnsansvar. For å kunne sikre en tilfredsstillende standard innenfor dette området er tilbyder anmodet om å sammenligne sine retningslinjer med de allment akseptable kriterier som følges av Statens Pensjonsfond – Utland.

9.2.5 SERVICE OG RÅDGIVNING

Tabell 31: Service

Hyppighet på porteføljerapportering	Måned/Kvartal/ Halvår/Årlig
Rapportinnhold ■ Porteføljesammensetting i forhold til rammer/strategi ■ Avkastning – bokført og verdijustert -siste periode/hittil i år/siste 5 år ■ Prognostisert avkastning og oppdaterte sannsynligheter for å trekke på oppdragsgivers bufferkapital ■ Varsling av særskilt avvik fra forvaltningsstrategi	 Ja ❑ Nei ❑ Ja ❑ Nei ❑ Ja ❑ Nei ❑ Ja ❑ Nei ❑
Beskriv ■ Format/innhold i rapportering ■ Hvordan rapportering vil bli gjort tilgjengelig	
Legg ved (evt. lenke til) eksempel på rapporteringsformat	

Tabell 32: Rådgivningsbistand

Vil tilbyder stille gratis rådgivningskompetanse innenfor kapitalforvaltning til disposisjon? Hvis ja, redegjør kort for tilbyders rådgivningsbistand. Herunder ■ Øremerkede kompetanse/team ■ Omfang/hyppighet for rådgivningstjenestene	Ja ❑ Nei ❑

Vurderingsveiledning – Tabell 31 og Tabell 32

Tabell 31
Oppdragsgiver har behov for tilfredsstillende rapportering innenfor kapitalforvaltning. Det er ønskelig at tilbyder kan forplikte seg til å levere regelmessig informasjon om avkastning/risiko som er relatert til de måltall som ble forelagt oppdragsgiver ved valg av forvaltningsporteføljen.

Det kan være nyttig for oppdragsgiver å få regelmessige innspill knyttet til forventet

forvaltningsresultat som grunnlag for sin likviditetsstyring. Rapportering bør være tilgjengelig på det medium oppdragsgiver finner mest hensiktsmessig (papir/webbasert etc).

Tabell 32
Nytt lovverk medfører større transparens og økte muligheter for produktvarianter innenfor kapitalforvaltning. Oppdragsgiver vil sannsynligvis ha behov for rådgivningsbistand både mht. inngåelse og løpende vurdering av sin kapitalforvaltning. Dersom tilbyder kan bistå med fri tilgjengelig rådgivningskompetanse som en del av sin kundeoppfølging, bør dette tillegges vekt av oppdragsgiver.

9.2.6 TILBYDERS FORVALTNINGSKOMPETANSE, SOLIDITET OG RISIKOSTYRING

Tabell 33: Tilbyders historiske avkastning/risiko

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	Avkastning (10 år) Gjennomsnitt geometrisk	Risiko (standard-avvik)*
Bokført avkastning												
Verdijustert avkastning												

* Årlig avkastningsvariasjon med 66 % sannsynlighet (i.e. 1 standardavvik). Et statistisk mål for hvor mye avkastningen har variert fra år til år. Mål på avvik fra gjennomsnittet. Basert på forutsetninger knyttet til porteføljenes statistiske fordeling. Et høyt tall indikerer høy risiko.

Vurderingsveiledning – Tabell 33

Den historiske avkastning gir en indikasjon på hvordan tilbyder har forvaltet "en standard kollektivportefølje" basert på tilbyders kollektive forvaltning de siste 10 år. En høy gjennomsnittlig avkastning er fordelaktig. Oppdragsgiver må også vurdere risikonivået.

Tilbyder vil fremover kunne etablere kollektivporteføljer som avviker fra den historiske kollektivporteføljen. Oppdragsgiver bør likevel tillegge den historiske avkastning/risiko vekt som en indikasjon på tilbyders forvaltningskompetanse.

Tabell 34: Soliditet og risikostyring

	2005	2006	2007
Oppfyllelse av kapitaldekningskrav Redegjør kort for offentlige krav og tilbyders oppfyllelse av disse	%	%	%
Oppfyllelse av solvenskrav Redegjør kort for offentlige krav og tilbyders oppfyllelse av disse	%	%	%
Hva er tilbyders måltall for: ■ Kapitaldekning ■ Solvens ■ Rating (Fra ratingselskapet:"Standard & Poors", eller tilsvarende) Beskriv kort, tilbyders egenkapitalstrategi			 % %
Har offentlige myndigheter hatt vesentlige bemerkninger knyttet til oppfyllelse av lov og forskifter i de siste 3 år? Herunder medtas også eventuelle vesentlig offentlige pålegg fra Kredittilsynet ved gjennomførte tilsynsbesøk.	Ja ❑ Nei ❑		
Bufferkapital (mill. nok) (kursreguleringsfond, tilleggsavsetning, kjernekapital utover off. minimumskrav)			
Stresstest (Kredittilsynets rundskriv 07/2008 av 14. mars 2008). ■ Stresstestbeløp (mill nok) ■ Bufferkapital i % av stresstestbeløp.	%	%	%

Vurderingsveiledning – Tabell 34

Tilbyder må være tilstrekkelig solid til å kunne levere iht. de forpliktelser selskapet påtar seg i forsikringsordningen. Myndighetene har fastlagt måltall for kapitaldekning og solvens. Tilbyder bør oppfylle de offentlige krav med god margin og ha strategier som sikrer oppfyllelse av disse krav i fremtiden.

Livsforsikringsselskaper (herunder tilbydere av kommunal tjenestepensjon) er under tilsyn av Kredittilsynet som jevnlig vurderer selskapenes interne kontroll og risikostyring. Dersom tilbyder har hatt tilsynsbemerkninger fra Kredittilsynet eller andre bør oppdragsgiver få informasjon om dette, som et grunnlag for å vurdere tilbyders interne kontroll og leveranseevne.

Kredittilsynet har i tillegg til formelle kapitaldekningskrav også utarbeidet modeller for såkalt stresstesting av livselskapene. Tilbyder må gjennomføre "worst case-testing" av sine forvaltningsporteføljer. Resultatene av stresstestingen vurderes i sammenheng med den tilgjengelige bufferkapital. Kapitalen må være tilstrekkelig til å kunne dekke slike "stressituasjoner".

9.2.7 TILBYDERS SELSKAPSFORM OG EGENKAPITALBETJENING (KUN FOR GJENSIDIGE SELSKAP)

Tabell 35: Tilbyders selskapsform og egenkapitalbetjening

Beskriv nye prinsipper for overskudds/risikodeling mellom kunde og eier som følge av ny forsikringslov/forskrifter. Herunder endringer i tilbyders kapitalforvaltning (særskilt om selskapsportefølje) og pristariffer.	
Redegjør kort for tilbyders målsettinger for avkastning og risiko i selskapsporteføljen. Herunder: ■ Tidsperspektiv i porteføljeforvaltning ■ Forventet årlig avkastning ■ Forventet standardavvik Beskriv kort strategi for aktivaallokering og forvaltningsstrategi.	 år % %
Redegjør kort for tilbyders mål for totalavkastning for innskutt egenkapital	
Redegjør kort for rapportering til eier mht avkastning for selskapsporteføljen og totalavkastning for eier.	
Redegjør kort for: ■ Tilbyders planer for innkalling av egenkapital ■ Tilbyders muligheter for innkreving av tilleggspremie	

Vurderingsveiledning – Tabell 35

Nye forskifter medfører et klarere skille mellom tilbyders og oppdragsgivers resultater og risiko. Overskuddet tildeles oppdragsgiver, og tilbyders fortjenesteelement bakes inn i en årlige bindende fakturering (pristariffer) for administrasjon, personrisiko og kapitalforvaltningsrisiko.

Eierne i livselskapene bærer risikoen for at oppnådd avkastning på oppdragsgivers midler minst tilsvarer pensjonskontraktenes rentegaranti (grunnlagsrente). Bokført avkastning utover grunnlagsrenten kan avsettes som tilleggsavsetning tilordnet den enkelte kunde, så lenge avsetningen ikke overstiger 12 prosent av premiereserven. Dersom bokført avkastning er lavere enn grunnlagsrenten, kan tilleggsavsetning belastes.

Livselskapenes (aksjeselskap og gjensidige selskap) forvaltningskapital skal fra 2008 deles inn i selskapsportefølje (forsikringsgivers midler), kollektivportefølje(r) og særskilte investeringsvalgsporteføljer. Selskapsporteføljen består av eiendeler som motsvarer tilbyders ansvarlige kapital. Denne porteføljen skal sikre tilbyder en tilfredsstillende avkastning på egenkapitalen. I tillegg kommer eventuell fortjeneste ved de ulike pristariffer. Samlet utgjør disse elementer eiernes totalavkastning. Tilbyder bestemmer selv hvordan midlene i selskapsporteføljen skal forvaltes.

Forhold knyttet til overskuddsdeling mellom oppdragsgiver og tilbyder er således ikke relevant å vurdere (med unntak av forhold omtalt i Tabell 28).

Dersom tilbyder er et gjensidig selskap vil oppdragsgiver i tillegg til å være forsikringstaker også ha rollen som eier. I Tabell 35 fremkommer tildelingskriterier som skal klargjøre for oppdragsgiver hvilke risiko/forpliktelser oppdragsgiver påtar seg som eier og hvilken avkastning man kan forvente å få. Oppdragsgiver må, på selvstendig grunnlag, vurdere om dette er et tilfredsstillende avkastnings-/risikoforhold.

9.3 KAPITALFORVALTNING – SÆRSKILT INVESTERINGSVALG ("SI")

Tildelingskriteriene i konkurransegrunnlaget for særskilt investeringsutvalg (SI) er et generisk forslag til tildelingskriterier. Oppdragsgiver kan og bør tilpasse disse tildelingskriterier til den ønskede kapitalforvaltning. Det er for tildelingskriteriene 1-3 ikke utarbeidet særskilt vurderingsveiledning. Oppdragsgiver kan imidlertid benytte vurderingsveiledning under kollektiv forvaltning (se tildelingskriterier 1-3) som støtte for sin vurdering.

Konkurransegrunnlaget inneholder følgende tildelingskriterier for porteføljer med særskilt investeringsvalg;

1. KAPITALFORVALTNINGSPREMIE
2. RENTEGARANTI, BUFFERKAPITAL, AVKASTNING/ RISIKOFORHOLD
3. SAMFUNNSANSVAR
4. SERVICE og RÅDGIVNING
5. TILBYDERS FORVALTNINGSKOMPETANSE, SOLIDITET OG RISIKOSTYRING
6. TILBYDERS SELSKAPSFORM OG EGENKAPITALBETJENING

Tilbyder skal i konkurransegrunnlaget sørge for utfylling av "flere sett" av tildelingskriteriene 1 -3 som gjenspeiler betingelsene i de tilgjengelige porteføljer for investeringsvalg uttrykt som (1…n).

9.3.1 OVERORDNEDE PRINSIPPER – SÆRSKILT INVESTERINGSVALG

Tabell 36: SI – Prinsipper for utforming av tilbyders særskilte investeringsvalg

Beskriv overordnede prinsipper for utforming av tilbyders særskilte investeringsvalg: ■ Rett til valg av ulike investeringsporteføljer ■ Sammensetting av investeringsporteføljene (risikoprofil og aktivaallokering) ■ Endring av porteføljesammensetting, hyppighet ■ Utforming av avkastningsgarantier ■ Beregning av premie for avkastningsgaranti (bufferkapital, garantinivå og løpetid) ■ Krav til oppdragsgivers bufferkapital.	

Tabell 37: SI – "Åpningsbalanse" – rentegaranti og bufferkapital

Oppdragsgivers rentegarantinivå (grunnlagsrente) i % av premiereserve	%
Oppdragsgivers bufferkapital (tilleggsavsetninger og kursreguleringsfond) i % av premiereserve ved siste årsskifte.	%
Bufferkapital – etter eventuell flytting (tilleggsavsetninger og kursreguleringsfond) i % av premiereserve ved siste årsskifte.	%

Vurderingsveiledning - Tabell 37

Tabellen bekrefter oppdragsgivers rentegaranti (grunnlagsrente) samt gir oppdragsgiver informasjon om hvordan en eventuell flytting av porteføljen påvirker oppdragsgivers bufferkapital. En nedgang i bufferkapitalen som følge av flytting[31] må veies opp mot eventuelle muligheter for; bedret avkastning over tid, redusert kapitalforvaltningspremie og andre premier (administrasjon, personrisiko) samt eventuelt bedret rådgivning og kundeservice.

[31] Fra 2008 gjelder nye regler for kursreguleringsfondet. Ved flytting gjøres et fradrag i fondet tilsvarende 2 prosent av premiereserven. Alt utover disse 2 prosent følger med kontrakten ved flytting (dagens lovgivning: 75 prosent av kontraktens andel av fondet følger med ved flytting).

9.3.2 SI KAPITALFORVALTNINGSPREMIE FOR PORTEFØLJE (1 – n)

Tabell 38: SI – Premie

Årlig Kapitalforvaltningspremie 2009 (% av forvaltet kapital) ■ Herav avkastningsgarantipremie (% av forvaltet kapital) ■ Herav forvaltningspremie (% av forvaltet kapital) Under forutsetning av uendret porteføljesammensetting om ett år, anslå intervall for kapitalforvaltningspremien	% % % % - %
Har tilbyder forvaltningsordning basert på resultatavhengig forvaltningsvederlag for den aktuelle porteføljen? Dersom ja, beskriv prinsipp	Ja ❑ Nei ❑
Har tilbyder rett til å endre avkastningsgarantiens premienivå i anbudsperioden? Dersom ja, beskriv prinsipp Har tilbyder rett til å endre avkastningsgarantiens premienivå i avtaleperioden? Dersom ja, beskriv prinsipp	Ja ❑ Nei ❑ Ja ❑ Nei ❑
Avbruddsgebyr – nivå (i % av forvaltet kapital) Beskriv prinsipper for gebyrberegningen.	%
Anslå tilbyders beregnede fortjeneste knyttet til kapitalforvaltning (i % av forvaltet kapital)	%

9.3.3 SI RENTEGARANTI, BUFFERKAPITAL, AVKASTNING/RISIKO FOR PORTEFØLJE (1 – n)

Tabell 39: SI – Rentegaranti, bufferkapital og avkastning/risiko

■ Garantinivå	%
■ Løpetid – avkastningsgarantiens løpetid (varierende fra 1-5 år)	År
Beskriv retningslinjer for avkastningsavregning.	

Tabell 40: SI – Bufferavsetning

Krav til nedre grense (åpningsbalanse) for bufferavsetning iht. lov/forskrift *(i % av premiereserver)* Beskriv kontraktens prinsipper for inndekning av bufferavsetning dersom bufferavsetning er lavere enn nedre grense.	%
Avtalt øvre grense for bufferavsetning. Beskriv kontraktens prinsipper for anvendelse av avsetning utover øvre grense.	%

Tabell 41: SI – Forventet avkastning og ulike risikomål

■ Forventet årlig verdijustert avkastning.	%
■ Årlig avkastningsvariasjon med 66 % sannsynlighet (i.e. 1 standardavvik)	%
Tilbyder bes kort dokumentere (i eget vedlegg) sammenhengen mellom avkastnings/risikoberegningene i Tabell 41 og Tabell 42. Herunder beregningsteknisk tema som diversifiseringseffekt og risikokostnader.	
Beregnet sannsynlighet for å:	
■ Trekke på oppdragsgivers bufferkapital	%
■ Halvere oppdragsgivers bufferkapital	%
■ Eliminere oppdragsgivers bufferkapital	%

Tabell 42 SI – Porteføljens aktivaallokering

Aktivaklasser	Porteføljeandel	Frihetsgrader	Forventet årlig avkastning	Avkastningsvariasjon (Standardavvik)
Aksjer norske ■ Referanseindikatorer ■ Tracking Error	%	% - %	%	%
Aksjer internasjonale ■ Referanseindikatorer ■ Tracking Error	%	% - %	%	%
Rentebærende verdipapirer norske ■ Durasjon gj.snittlig/maks: ....år/...år ■ Kredittkvalitet: Basel-vektet (gj.snitt): ....% Kredittkvalitet: Ratingkrav (gj.snittlig vektet rating (S&P):.....	%	% - %	%	%
Rentebærende verdipapirer utenlandske ■ Durasjon gj.snittlig/maks: ....år/...år ■ Kredittkvalitet: Basel-vektet (gj.snitt): ....% Kredittkvalitet: Ratingkrav – gj.snittlig vektet rating (S&P):	%	% - %	%	%
Utlån ■ Gj.snittlig sikringsgrad i utlånsporteføljen (utestående lån som andel av LVT):.....%	%	% - %	%	%
Eiendom Porteføljestyringskrav: ■ Andeler Norge/Norden/Internasjonalt: .... ■ Beliggenhetkrav: ■ Type (forretningsbygg, bolig): ■ Andre krav til risikobegrensning:	%	% - %	%	%
Andre instrumenter	%	% - %	%	%

Tabell 43: SI – Overgangsregler - overskuddsdeling

Vil tilbyder benytte seg av retten til en andel av overskuddet – inntil 15 %/ 10 %/5 % av overskuddet i hhv 2009/2010/2011 (se forskriftens § 13-2)? Hvis ja, beskriv retningslinjer for slik overskuddsdeling.	Ja ❑ Nei ❑
Er eventuell overskuddsdeling tatt hensyn til i avkastningsestimat ovenfor?	Ja ❑ Nei ❑

Tabell 44: SI – Porteføljens forvaltningsstrategi

Redegjør kort for porteføljens forvaltningsstrategi. Herunder beskrives også strategi for fordeling av aksjer/rentebærende instrumenter som omløps/anleggsmidler.	
Redegjør kort for bruk av frihetsgrader i aktivaallokering i ulike markeds-scenarier.	
Redegjør kort for eventuell endringsadgang for porteføljesammensetting utover de beskrevne frihetsgrader.	

9.3.4 SI SAMFUNNSANSVAR FOR PORTE-FØLJE (1 – n)

Tabell 45: SI – Samfunnsansvar

Redegjør kort for strategi for samfunnsansvar for forvaltning av porteføljen.	
Tilbyder bes særskilt om å "benchmarke" sin strategi i forhold til etiske retningslinjer for Statens Pensjonsfond-Utland.	
Har tilbyder ulik strategi for samfunnsansvar i ulike kollektivporteføljer? Dersom ja, redegjør kort.	Ja ❑ Nei ❑

Vurderingsveiledning – Tabell 45

Oppdragsgivere innenfor kommunal sektor vil være opptatt av at det utøves et tilfredsstillende samfunnsansvar ved alle underliggende investeringsaktiviteter. Oppdragsgiver må forsikre seg om at de valg som tilbys for porteføljeforvaltning inneholder fullt ut akseptable strategier for utøving av samfunnsansvar. For å kunne sikre en tilfredsstillende standard innenfor dette området er tilbyder anmodet om å sammenligne sine retningslinjer med de allment akseptable kriterier som følges av Statens Pensjonsfond – Utland.

9.3.5 SI RAPPORTERING OG RÅDGIVNING

Tabell 46: SI – Service

Hyppighet på porteføljerapportering	Måned/Kvartal/ Halvår/Årlig
Rapportinnhold ■ Porteføljesammensetting i forhold til rammer/strategi ■ Avkastning – bokført og verdijustert – siste periode/hittil i år/siste 5 år ■ Prognostisert avkastning og oppdaterte sannsynligheter for å trekke på oppdragsgivers bufferkapital ■ Varsling av særskilt avvik fra forvaltningsstrategi	 Ja ❑ Nei ❑ Ja ❑ Nei ❑ Ja ❑ Nei ❑ Ja ❑ Nei ❑
Beskriv ■ Format/innhold i rapportering ■ Hvordan rapportering vil bli gjort tilgjengelig	
Legg ved (evt. lenke til) eksempel på rapporteringsformat	

Tabell 47: SI – Rådgivningsbistand

Vil tilbyder stille gratis rådgivningskompetanse til disposisjon som oppdragsgiver kan trekke på i forbindelse med valg/endring av porteføljesammensetting?	Ja ❑ Nei ❑
Hvis ja, redegjør kort for tilbyders rådgivningsbistand knyttet til kapitalforvaltning. Herunder ■ Øremerkede kompetanse/team ■ Omfang/hyppighet for rådgivningstjenestene	

Vurderingsveiledning – Tabell 46 og Tabell 47

Tabell 46
Oppdragsgiver har behov for tilfredsstillende rapportering innenfor kapitalforvaltning. Det er ønskelig at tilbyder kan forplikte seg til å levere regelmessig informasjon om avkastning/risiko som er relatert til de måltall som ble forelagt oppdragsgiver ved valg av forvaltningsporteføljen.

Det kan være nyttig for oppdragsgiver å få regelmessige innspill knyttet til forventet forvaltningsresultat som grunnlag for sin likviditetsstyring. Rapportering bør være tilgjengelig på det medium oppdragsgiver finner mest hensiktsmessig (papir/webbasert etc).

Tabell 47
Nytt lovverk medfører større transparens og økte muligheter for produktvarianter innenfor kapitalforvaltning. Oppdragsgiver vil sannsynligvis ha behov for rådgivningsbistand både mht. inngåelse og løpende vurdering av sin kapitalforvaltning. Dersom tilbyder kan bistå med fri tilgjengelig rådgivningskompetanse som en del av sin kundeoppfølging, bør dette tillegges vekt av oppdragsgiver.

9.3.6 SI TILBYDERS FORVALTNINGSKOMPETANSE, SOLIDITET OG RISIKOSTYRING

Tabell 48: Tilbyders historiske avkastning/risiko

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	Avkastning (10 år) Gjennomsnitt geometrisk	Risiko (standard-avvik)*
Bokført avkastning												
Verdijustert avkastning												

* Årlig avkastningsvariasjon med 66 prosent sannsynlighet (i.e. 1 standardavvik). Et statistisk mål for hvor mye avkastningen har variert fra år til år. Mål på avvik fra gjennomsnittet. Basert på forutsetninger knyttet til porteføljenes statistiske fordeling. Et høyt tall indikerer høy risiko.

Vurderingsveiledning – Tabell 48

Den historiske avkastning gir en indikasjon på hvordan tilbyder har forvaltet "en standard kollektivportefølje" basert på tilbyders kollektive forvaltning de siste 10 år. En høy gjennomsnittlig avkastning er fordelaktig. Oppdragsgiver må også vurdere risikonivået (representert gjennom standardavviket). Tilbyder vil fremover kunne etablere kollektivporteføljer som avviker fra den historiske kollektivporteføljen. Oppdragsgiver bør likevel tillegge den historiske avkastning/risiko vekt som en indikasjon på tilbyders forvaltningskompetanse.

Tabell 49: SI – Soliditet og Risikostyring

	2005	2006	2007
Oppfyllelse av kapitaldekningskrav Redegjør kort for offentlige krav og tilbyders oppfyllelse av disse	%	%	%
Oppfyllelse av solvenskrav Redegjør kort for offentlige krav og tilbyders oppfyllelse av disse	%	%	%
Hva er tilbyders måltall for: ■ Kapitaldekning ■ Solvens ■ Rating (Fra ratingselskapet:"Standard & Poors", eller tilsvarende) Beskriv kort, tilbyders egenkapitalstrategi			 % %
Har offentlige myndigheter hatt vesentlige bemerkninger knyttet til oppfyllelse av lov og forskifter i de siste 3 år? Herunder medtas også eventuelle vesentlig offentlige pålegg fra Kredittilsynet ved gjennomførte tilsynsbesøk.	Ja ❑ Nei ❑		
Bufferkapital (mill. nok) (kursreguleringsfond, tilleggsavsetning, kjernekapital utover off. minimumskrav)			
Stresstest (Kredittilsynets rundskriv 30/2001). ■ Stresstestbeløp (mill nok) ■ Bufferkapital i % av stresstestbeløp.	%	%	%

Vurderingsveiledning – Tabell 49

Tilbyder må være tilstrekkelig solid til å kunne levere iht. de forpliktelser selskapet påtar seg i forsikringsordningen. Myndighetene har fastlagt måltall for kapitaldekning og solvens. Tilbyder bør oppfylle de offentlige krav med god margin og ha interne strategier som sikrer oppfyllelse av disse krav i fremtiden.

Livsforsikringsselskaper (herunder tilbydere av kommunal tjenestepensjon) er under tilsyn av Kredittilsynet som jevnlig vurderer selskapenes interne kontroll og risikostyring.

Dersom tilbyder har hatt tilsynsbemerkninger fra Kredittilsynet eller andre bør oppdragsgiver få informasjon om dette, som et grunnlag for å vurdere tilbyders interne kontroll og leveranseevne.

Kredittilsynet har i tillegg til formelle kapitaldekningskrav også utarbeidet modeller for såkalt stresstesting av livselskapene. Tilbyder må gjennomføre "worst case-testing" av sine forvaltningsporteføljer. Resultatene av stresstestingen vurderes i sammenheng med den tilgjengelige bufferkapital. Kapitalen må være tilstrekkelig til å kunne dekke slike "stressituasjoner".

9.3.7 SI TILBYDERS SELSKAPSFORM OG EGENKAPITALBETJENING (KUN FOR GJENSIDIGE SELSKAP)

Tabell 50: SI – Tilbyders selskapsform og egenkapitalbetjening

Beskriv nye prinsipper for overskudds/risikodeling mellom kunde og eier som følge av ny forsikringslov/forskrifter. Herunder endringer i tilbyders kapitalforvaltning (særskilt om selskapsportefølje) og pristariffer.	
Redegjør kort for tilbyders målsettinger for avkastning og risiko i selskapsporteføljen. Herunder: ■ Tidsperspektiv i porteføljeforvaltning ■ Forventet årlig avkastning ■ Forventet standardavvik Beskriv kort strategi for aktivaallokering og forvaltningsstrategi.	 år % %
Redegjør kort for tilbyders mål for totalavkastning for innskutt egenkapital	
Redegjør kort for rapportering til eier mht avkastning for selskaps-porteføljen og totalavkastning for eier.	
Redegjør kort for: ■ Tilbyders planer for innkalling av egenkapital ■ Tilbyders muligheter for innkreving av tilleggspremie	

Vurderingsveiledning – Tabell 50

Nye forskifter medfører et klarere skille mellom tilbyders og oppdragsgivers resultater og risiko. Overskuddet tildeles oppdragsgiver, og tilbyders fortjenesteelement bakes inn i en årlige bindende fakturering (pristariffer) for administrasjon, personrisiko og kapitalforvaltningsrisiko.

Eierne i livselskapene bærer risikoen for at oppnådd avkastning på oppdragsgivers midler minst tilsvarer pensjonskontraktenes rentegaranti (grunnlagsrente). Positivt resultat i kapitalforvaltningen kan avsettes som tilleggsavsetning tilordnet den enkelte kunde, så lenge avsetningen ikke overstiger 12 prosent av premiereserven. Negativt resultat i kapitalforvaltningen kan belastes avsatt tilleggsavsetning.

Livselskapenes (aksjeselskap og gjensidige selskap) forvaltningskapital skal fra 2008 deles inn i selskapsportefølje (forsikrings-

givers midler), kollektivportefølje(r) og særskilte investeringsvalgsporteføljer (kundemidler). Selskapsporteføljen består av eiendeler som motsvarer tilbyders ansvarlige kapital. Denne porteføljen skal sikre tilbyder en tilfredsstillende avkastning på egenkapitalen. I tillegg kommer til eventuell fortjeneste ved de ulike pristariffer. Samlet utgjør disse elementer eiernes totalavkastning. Tilbyder bestemmer selv hvordan midlene i selskapsporteføljen skal forvaltes.

Forhold knyttet til overskuddsdeling mellom oppdragsgiver og tilbyder er således ikke relevant å vurdere (med unntak av forhold omtalt i Tabell 43).

Dersom tilbyder er et gjensidig selskap vil oppdragsgiver i tillegg til å være forsikringstaker også ha rollen som eier. I Tabell 50 fremkommer tildelingskriterier som skal klargjøre for oppdragsgiver hvilke risiko/forpliktelser oppdragsgiver påtar seg som eier og hvilken avkastning man kan forvente å få. Oppdragsgiver må, på selvstendig grunnlag, vurdere om dette er et tilfredsstillende avkastnings-/risikoforhold.

9.4 ANNET

9.4.1 HMS OG LÅN TIL ANSATTE

Tabell 51: HMS, seniorpolitikk, annet

Tjenester	
Tilbys bistand for mer aktiv seniorpolitikk?	Ja ❑ Nei ❑ Redegjør.
Tilbys HMS-relaterte tjenester?	Ja ❑ Nei ❑ Redegjør.
Tilbys lån til ansatte?	Ja ❑ Nei ❑ Redegjør.
Planlagte eller mulige endringer hos tilbyder.	Effekt for kundebetjening og avtaleforhold.

10 PENSJONS-KASSELØSNING[32] – MOMENTER TIL TILDELINGSKRITERIER

[32] De ytre rammebetingelser for pensjonskassene omtales nærmere i kapittel 6.2

Som beskrevet i foregående kapittel, er pensjonsforpliktelsene en kommune har overfor nåværende og fremtidige pensjonister fastsatt direkte i Hovedtariffavtalen innen KS' sektor (HTA). Lov om folketrygd, lov om samordning av pensjons- og trygdeytelser, lov om Statens Pensjonskasse og overføringsavtalen mellom tjenestepensjonsordninger i offentlig sektor får direkte eller indirekte virkning for kommunens pensjonsforpliktelser.

Pensjonsplanen i kommunal sektor er ytelsesbasert. I dette ligger det at pensjonsytelsene regnes ut på en eksplisitt måte når slike kjennetegn som lønn og avlagt tjenestetid på pensjoneringstidspunktet er kjente. (Dette i motsetning til innskuddsbasert pensjon, der det er samlet sparing og akkumulert avkastning over tid som bestemmer hvor stor pensjon som kan sikres).

Kommunens økonomiske forpliktelse ved "varen" ytelsesbasert pensjon kan karakteriseres ved at kommunen har forpliktet seg til fremtidig utbetaling av et beløp som:

- Står i forhold til fremtidig lønnsnivå mv. og derfor er av ukjent størrelse
- Muligens kan forfalle svært langt frem i tid (30-50 år er ikke uvanlig)
- Det er knyttet usikkerhet til om kommer til utbetaling, og eventuelt hvor lenge utbetalingen skal vare

En kommune kan alternativt velge å finansiere og sikre sine fremtidige pensjonsforpliktelser gjennom opprettelse av pensjonskasse.

I det følgende gis en beskrivelse av ulike forhold knyttet til pensjonskasseløsning. Beskrivelsen er ikke ment å være uttømmende men kun ment å gi et generelt innblikk i de ulike elementer i en pensjonskasse. Kommunen bør gjøre sine egne utredninger dersom det er aktuelt å etablere egen pensjonskasse.

Generelle forhold

En pensjonskasse er en selvstendig juridisk person som har som eneste formål å forvalte pensjonsordningen for én enkelt kommune med tilknyttede kommunale virksomheter (eventuelt for flere kommuner, såkalt interkommunal pensjonskasse).

Pensjonskassens økonomi er lukket, og pensjonskostnadene står i direkte forhold til de samlede pensjonsforpliktelser for pensjonskassen. Beregning og fordeling av premiekostnad i en interkommunal pensjonskasse skal følge de samme prinsipper som i et premieutjevningsfellesskap for en tjenestepensjonsordning i et livsforsikringsselskap.

Bestemmelsene i forsikringsloven med utfyllende forskrifter er for det alt vesentlige de samme for en pensjonskasse som for et livsforsikringsselskap. En pensjonskasse har et selvstendig ansvar for å ivareta og etterleve dette regelverket. Ved avtale om kollektiv pensjonsforsikring i et livsforsikringsselskap, er det forsikringsselskapets ansvar å sørge for at regelverket etterleves.

Opprettelse og drift

En kommunal pensjonskasse etableres ved beslutning i kommunestyret, og skal ha vedtekter som tilfredsstiller de minstekrav som stilles i forsikringsloven § 7-4 (jf. kapittel

6.2.5). Styret og daglig ledelse av pensjonskassen er nærmere beskrevet i kapittel 6.2.6.

Utgangspunktet er at en pensjonskasse tar seg av alle administrative oppgaver selv – så som pensjonsberegning, regnskapsførsel og kapitalforvaltning. Dette avhenger imidlertid av ressurser og kompetanse innad i pensjonskassen, og på hvilken måte de selv vil engasjere seg i administrasjon og forvaltning. For større kommuner med pensjonskasser er det vanlig at man selv står for store deler av administrasjonen.

De administrative oppgavene kan imidlertid settes ut. Dette kan gjøres på ulike måter – tjenestene kjøpes inn enkeltvis fra ulike leverandører, eller én og samme leverandør er ansvarlig for alle tjenester.

En løsning der én leverandør står for totalleveranse av alle tjenester kalles gjerne *"nøkkelferdig pensjonskasse"*. Det vises i denne forbindelse til kapittel 6.2.9.

Kapitalkrav

Forsikringsloven stiller som minimumskrav at en pensjonskasse har en grunnkapital tilsvarende 10 ganger folketrygdens grunnbeløp (G)[33]. I tillegg skal pensjonskassen til enhver tid ha forsvarlig ansvarlig kapital og solvensmarginkapital, som til enhver tid utgjør minst 8 prosent av selskapets aktiva og selskapets forpliktelser utenfor balansen, beregnet etter prinsipper for risikoveiing (jf. forsikringsloven §§ 7-5(1), 7-9 (1), 6-3 (1) og 6-4 (1) med tilhørende forskrifter).

Ansvarlig kapital kan bestå av innskutt egenkapital, oppsamlet egenkapital og ansvarlig lån, men likevel slik at eventuelt ansvarlig lån som overstiger 100 prosent av egenkapitalen ikke teller med.

Størrelsen på solvensmarginkapitalen beregnes med utgangspunkt i størrelsen og sammensetningen av pensjonskassens risiko knyttet til innfrielse av pensjons- og forsikringsforpliktelsene. (NB! Det er gitt overgangsregler til 1. januar 2010 for oppfyllelse av dette kravet, i medhold av nærmere forskrifter).

Man har liten erfaring med hva størrelsen på solvensmarginkapitalkravet vil være for kommunale pensjonskasser, herunder om kapitaldekningskravet eller solvensmarginkapitalkravet vil være det strengeste (kapitaldekningskravet i § 6-3(1) vil i praksis være vesentlig høyere enn minstekravet til grunnkapital i § 7-5(1)).

For ivaretakelse av kapitaldekningskravet vektes ulike eiendeler etter deres antatte risiko, varierende fra 100 prosent for aksjer og fast eiendom, til 0 prosent for stats- og statsgaranterte obligasjoner. Minimumskravet beregnes som 8 prosent av disse risikovektede eiendelene, og oppfylles ved at en pensjonskasses ansvarlige kapital minst skal nå opp i 8-prosentkravet.

Tildelingskriterier - momenter

En naturlig inndeling av tjenester som en pensjonskasse må gå til anskaffelse av – og som det må fastsettes tildelingskriterier

[33] Pr. 1. mai 2007 er grunnbeløpet lik kr 66.812

for – er vist i opplistingen i det følgende. Tildelingskriteriene må tilpasses den enkelte pensjonskasses planlagte operasjonelle innretning og for herværende veiledning har det ikke vært ambisjonen å beskrive slike kriterier i mer detalj.

Det understrekes at nedenstående opplisting av tildelingskriterier ikke er uttømmende.

- Administrasjon
  - Ajourhold av medlemsregistre
  - Beregning og utbetaling av pensjoner
  - Regnskapsføring og regnskapsrapportering
  - Gjenforsikring
  - Ansvarshavende aktuar
- Kapitalforvaltning

10.1 ADMINISTRASJON

Oppgaver som inngår i pensjonskassens løpende drift er:

- Ajourhold av medlemsregistre (aktive medlemmer og pensjonister)
- Beregning og utbetaling av pensjoner (herunder skattetrekk)
- Regnskapsføring og regnskapsrapportering
- Gjenforsikring
- Kapitalforvaltning

10.1.1 AJOURHOLD AV MEDLEMSREGISTRE

Ajourhold av medlems- og pensjonistregistre baseres på ajourføring fra kommunens lønns- og personalregistre, i hovedsak etter de samme rutiner og prosedyrer som følges av kommuner som har pensjonsordning i livsforsikringsselskap.

10.1.2 BEREGNING OG UTBETALING AV PENSJONER

Beregning av pensjoner er nært knyttet opp mot medlems- og pensjonistregistreringen, som oftest ved beregningsfunksjonalitet som er innebygget i IT-løsning for slik registrering. Pensjonsutbetalingen kan ivaretas av den som står for medlemsregistreringen, eller av en annen leverandør, evt. kommunens eget lønnsutbetalingssystem.

For å bistå med planlegging, styring og kontroll av pensjonskassens økonomi og finansielle stilling skal pensjonskassen knytte til seg aktuar, som er ansvarlig for alle forsikringstekniske beregninger og revisor. Aktuartjenesten kan kjøpes av et aktuarkonsulentselskap eller et livsforsikringsselskap.

10.1.3 REGNSKAPSFØRING OG REGNSKAPSRAPPORTERING

Pensjonskassenes regnskapsføring og regnskapsrapportering er regulert i forskrift av 16. desember 1998. Forskriften ble endret senest pr. 4. april 2008 og trådte da i kraft straks og med virkning for regnskapsåret 2008. Forskriften angir en detaljert og omfattende spesifikasjon for oppstilling av resultat, balanse, endringer i egenkapital, kontantstrømmer og noter i årsregnskapet. Utdrag av årsregnskapet med supplerende opplysninger skal rapporteres til Kredittilsynet og Statistisk Sentralbyrå på standardisert format innen tre måneder etter regnskapsårets avslutning.

Pensjonskassene skal også avlegge delårsregnskap på kvartalsbasis, uten at dette skal rapporteres til offentlige myndigheter.

Pensjonskasser med forvaltningskapital som overstiger 1 milliard kroner skal rapportere nærmere bestemte nøkkeltall på halvårsbasis.

10.1.4 GJENFORSIKRING

Etter forsikringsloven § 7-10(1), jf. § 6-8 er det obligatorisk for alle pensjonskasser å inngå avtale om reassuranse. Minstestandard for reassuransens utforming og omfang er ikke presisert nærmere i bestemmelsene.

I praksis vil det være tale om at man som et minimum etablerer en katastrofedekning, som beskytter pensjonskassen mot økonomisk tap som den kan bli påført hvis et stort antall medlemmer dør eller blir uføre som følge av én og samme hendelse.

10.1.5 ANSVARSHAVENDE AKTUAR

Pensjonskassen skal ha ansvarshavende aktuar til bistand med planlegging, styring og kontroll av pensjonskassens økonomi og finansielle stilling.

Aktuaren er ansvarlig for alle forsikringstekniske beregninger. Aktuartjenesten kan kjøpes av et aktuarkonsulentselskap eller et livsforsikringsselskap.

10.2 KAPITALFORVALTNING

Kapitalforvaltningen er løsrevet fra de forannevnte oppgavene. Pensjonskassen kan sette bort hele eller deler av forvaltningen gjennom avtale(r) med bank, livsforsikringsselskap eller virksomhet med tillatelse til å drive aktiv forvaltning. Avtaler der ekstern kapitalforvalter gis et handlingsrom innenfor fastsatte hovedretningslinjer, avkastnings- og risikomål (benchmark), rapportering, honorar osv. kalles *"aktiv kapitalforvaltning"*. Et annet alternativ vil være å investere i ulike fond. Pensjonskassen kan også selv stå for deler av kapitalforvaltningen.

Selv om det ikke er obligatorisk, kan det også være aktuelt for pensjonskassen å knytte til seg en rådgiver for kapitalforvaltningen. Slik rådgiver kan bistå ved utforming av strategi for kapitalforvaltningen og ved utforming av forvalternes rapporteringsrutiner.

En pensjonskasse skal sørge for forsvarlig kapitalforvaltning og hensiktsmessig plassering av eiendeler til dekning av de forsikringsmessige forpliktelser *"sett i forhold til arten av forsikringsforpliktelsene og hensynet til sikkerhet, risikospredning, likviditet og avkastning"* jf. forsikringsloven § 6-6(1).[34]

Pensjonskassen skal for alle oppståtte risikoer ved kapitalforvaltningen ha:

- Helhetlig styring (kapitalforvaltningsstrategi)
- Oversikt (kapitalforvaltningsrutiner)
- God kontroll (rapportering)

10.2.1 STRATEGI

Pensjonskassen skal ha en dokumentert kapitalforvaltningsstrategi som sørger for at

[34] Generelt krav til forsvarlighet i kapitalforvaltningen er nærmere utdypet i egen forskrift om livsforsikringsselskapers og pensjonsforetaks kapitalforvaltning av 20. desember 2007.

de risikoer pensjonskassen er eksponert for gjennom kapitalforvaltningen er forsvarlige i forhold til pensjonskassens bufferkapital.

Kapitalforvaltningsstrategien skal omfatte pensjonskassens *overordnede retningslinjer for forvaltningen av midler,* herunder:

- Overordnede forhold knyttet til organisering og ansvarsforhold
- Styre- og ledelsesrapportering
- Uavhengig kontroll

Kapitalforvaltningsstrategien skal sikre at det er klar uavhengighet og arbeidsdeling mellom enheter og personell med utøvende funksjoner, og enheter og personell med ansvar for overvåkning.

10.2.2 RUTINER

Det skal være etablert rutiner for å overvåke at kapitalforvaltningen utøves i henhold til myndighetsfastsatte krav og pensjonskassens kapitalforvaltningsstrategi.

10.2.3 RAPPORTERING

Den enhet som overvåker kapitalforvaltningen skal jevnlig rapportere skriftlig til styret og ledelsen om risiko, resultater og etterlevelse. Frekvensen og innholdet i rapportene skal tilpasses kompleksiteten og omfanget av virksomheten.

10.2.4 ANALYSER OG STRESSTESTING

Pensjonskassen skal jevnlig, og minst ved utgangen av hvert kvartal, analysere hvordan uvanlige markedsforhold, herunder rente- og valutakursendringer, samt utslag av forsikrings- og kredittrisiko, vil påvirke pensjonskassens bufferkapital.

Viser analysene at pensjonskassen kan bli påført tap som innebærer at den ikke lenger vil oppfylle soliditets- og sikkerhetskrav fastsatt i lov eller forskrift, skal pensjonskassen vurdere å iverksette tiltak som reduserer risikoen eller som øker bufferkapitalen. En enhet som er uavhengig av utøvende enhet skal ha ansvaret for analysene, og skal jevnlig rapportere resultatene av sine analyser til styret.

Med hjemmel i kapitalforvaltningsforskriften har Kredittilsynet fastsatt retningslinjer for slik "worst case-testing" av pensjonskassenes (og livsforsikringsselskapenes) forvaltnings-porteføljer, som er presisert senest i rundskriv nr 07/2008, datert 14. mars 2008.

Et hovedprinsipp i denne stresstestingen er å beregne konsekvensene av et fall i aksje- og eiendomsmarkedene samtidig med en økning i det generelle rentenivået. Stresstesten omfatter også tilsvarende analyser av risiko og tapspotensialet knyttet til innfrielse av pensjonsforpliktelsene.

Pensjonskasser med forvaltningskapital på 10 milliarder kroner eller mer (og alle livsforsikringsselskaper) er pliktige til å rapportere resultatet av slike stresstester kvartalsvis. Kredittilsynet har signalisert at de vil vurdere om rapporteringsplikten skal gjøres gjeldende for alle pensjonskasser, når de har vunnet erfaring med rapporteringen.

Definisjoner

Aktivaklasse:	Ulike investeringsgrupper slik som aksjer, obligasjoner, eiendom m.m.
Anleggsportefølje:	Investeringer som foretas med en langsiktig investeringshorisont. Livselskapene inndeler sine investeringer i omløpsmidler og anleggsmidler. Det er fastlagt særskilte retningslinjer for regnskapsmessig håndtering av anleggsmidler. Løpende verdiendringer i anleggsporteføljen vil ikke påvirke selskapets kursreguleringsfond.
Avkastningsgaranti:	Minste årlige avkastning som skal tilføres pensjonsordningen
Avkastningsmålsetning:	Målsetting for ønsket/forventet avkastning på investert beløp. Avkastning måles oftest som prosent av investert beløp og kan bestå blant annet av; kursgevinst/-tap, renteinntekter, utbytte etc.
Begrenset anbudskonkurranse:	Anskaffelsesprosedyre som bare tillater de leverandører som er invitert av oppdragsgiver til å gi tilbud, men som ikke tillater forhandling.
Bestandsprofil:	Hvordan pensjonsordningens medlemsmasse er sammensatt når det gjelder slike forhold som aldersfordeling, lønnsfordeling, andelen av kvinner/menn, andelen av uføre mv.
Bokført kapitalavkastning:	Prosentvis avkastning for en verdipapirportefølje, eksklusive verdiendringer som følge av urealiserte gevinster og tap.
DOFFIN-database:	Databasen for Offentlige Innkjøp.
Folketrygdens grunnbeløp:	Beløp som folketrygdens pensjoner regnes ut i fra. Brukes for å indeksjustere pensjonene. Vedtas med virkning fra 1. mai hvet år. Grunnbeløpet for 2007 var på kr 66 812. Gjenomsnittlig grunnbeløp for 2007 var kr 65 505. Ofte forkortet G.

Definisjoner

Forsikringsbart:	Risikoforhold ved en pensjonsytelse som kan overdras til forsikringsselskap med endelig virkning.
Forsikringsagentvirksomhet:	Forsikringsformidlingsvirksomhet som består i å tilby forsikringsprodukter for, og på vegne av, ett eller flere forsikringsselskap.
Forsikringsmegling:	Forsikringsformidlingsvirksomhet som består i å presentere kunden for forsikringsløsninger fra et eller flere forsikringsselskaper uten at det er inngått uttrykkelig avtale med forsikringsselskapene om dette.
Grunnlagsrente:	Diskonteringsrente for beregning av kontantverdien av fremtidige premieinnbetalinger og pensjonsutbetalinger.
Ikke-forsikringsbart:	Risikoforhold ved en pensjonsytelse som ikke kan overdras til forsikringsselskap med endelig virkning.
Kapitalbinding:	Se Pensjonsveileder kap. 9.1.5
Kapitalforvaltningsrisiko:	Risiko ved livselskapenes forvaltning av investeringsporteføljer. Kapitalforvaltningen beskrives gjennom en forventet avkastning og risiko. Kapitalforvaltningsrisiko måles ofte som variasjoner i investeringsporteføljens avkastning, slik at høy avkastningsvariasjon er et uttrykk for høy risiko.
Kollektiv pensjonsforsikring:	Avtale mellom arbeidsgiver og livsforsikringsselskap om sikring av ansattes pensjonsrettigheter.
Kollektivportefølje:	Investeringsportefølje som ivaretar kapitalforvaltning for hele/deler av livselskapenes kunder og med fastlagte strategier for kapitalforvaltningen. Fra 2008 gir forsikringsloven livselskapene mulighet til å etablere flere kollektivporteføljer med ulik risikoprofil. Kundene vil tilordnes/tilbys ulike kollektivporteføljer basert på kundenes bufferkapital.

Definisjoner

Konkurranse med forhandling:	Anskaffelsesprosedyre hvor oppdragsgiver har adgang til å forhandle med en eller flere leverandører.
Konkurransegrunnlag:	Anbudsgrunnlag – det dokument som ligger til grunn for konkurransen.
Kontoføring:	Oversikt over pensjonsordningens innbetalinger, utbetalinger og øvrige bevegelser i løpet av et år, sammen med status ved årets slutt.
Kusreguleringsfond:	Summen av urealiserte gevinster på finansielle omløpsmidler som inngår i kollektivporteføljen.
KS' tariffområde:	Tariffområde, med en egen hovedtariffavtale som omfatter ansatte i kommuner, fylkeskommuner, kommunale og interkommunale selskaper samt andre som har valgt å tilsutte seg avtalen.
Overføringsavtalen:	Avtale mellom Statens Pensjonskasse og andre pensjonsordninger innenfor offentlig sektor om overføring og avregning av ansattes pensjonsrettigheter mellom arbeidsgivernes pensjonsordninger.
Pensjonsinnretning:	Fellesbetegnelse på alle leverandører av tjenestepensjon innen KS' tariffområde (livselskap og pensjonskasser).
Pensjonskasse:	Egen stiftelse opprettet av arbeidsgiver for sikring av ansattes pensjonsrettigheter.
Pensjonskostnad:	Beregnet verdi av de pensjonsrettigheter som tjenes opp i løpet året.
Pensjonsleverandør:	Fellesbetegnelse på livselskapene innen KS' tariff område (KLP, Vital og Storebrand) omtales i teksten ofte som "leverandør" eller "tilbyder".

Definisjoner

Pensjonsplan:	Beskrivelse av hvordan ansattes pensjonsrettigheter skal fastsettes.
Premiefond:	Midler som er innbetalt eller tildelt pensjonsordningen og som skal anvendes til dekning av fremtidige premier.
Premiereserve:	Forsikringsteknisk kontantverdi av de pensjonsforpliktelser som pensjonsordningen har pådratt seg overfor sine medlemmer.
Premieutjevningsfellesskap:	Pensjonsordninger for flere arbeidsgivere, med beregning av pensjonspremien som et gjennomsnitt for alle ordninger.
Referanseplan:	Standardisert og tilnærmet beregningsmetode for pensjonsytelsene i en offentlig pensjonsordning. Benyttes for å oppnå best mulig sammenlignbarhet mellom leverandørene ved anbudskonkurranse.
Rentegarantinivå:	Minimumsnivå for den årlige avkastning som skal tilføres pensjonsordningen
Samfunnsansvar:	Beskriver hvordan livselskapene utøver sine investeringsaktiviteter for å ta hensyn til samfunnsmessige forhold utover de rent snevre finansielle hensyn. Omtales også som selskapets etiske retningslinjer og medfører at man tar hensyn til forhold som miljøvern, menneskerettigheter våpenproduksjon etc. ved gjennomføring av investeringsaktivitetene.
Selskapsportefølje:	Består av eiendeler (investeringer) som skal motsvare forsikringsgiver(livselskapets) ansvarlige kapital.
Soliditet:	Beskriver størrelsen på selskapets egenkapital (ansvarlig kapital). Måles ofte som prosent av selskapets risikovektede aktiva. Offentlige myndigheter har fastlagt soliditetskrav for livselskapene.

Definisjoner

Solvenskrav:	Kapitalkrav som står i forhold til risikoen ved innfrielse av pensjonsordningens forpliktelser
Særskilt investeringsvalg:	Fra 2008 gir forsikringsloven kundene adgang til å velge sin egen (særskilte)investeringsstrategi. Livsselskapene vil under denne ordningen inngå avtaler med hver enkelt kunde hvor det fastsettes retningslinjer for sammensetting (og eventuell endring) av investeringsporteføljen, bufferavsetninger, avkastningsgaranti etc. *(Tariffpartene vil vurdere i hvilken utstrekning det skal gis anledning til å benytte dette valg for pensjonskontrakter innen KS' tariffområde).*
TED-database:	Den europeiske offisielle databasen for kunngjøringer.
Terskelverdier:	Grenseverdier for kontraktens størrelse som er avgjørende for om anskaffelsesforskriften del II eller III skal benyttes.
Tildelingskriterier:	De kriterier som ligger til grunn for valg av tilbud.
Tilleggsavsetninger:	Avsetninger utover minstekravet til premiereserve for sikring av pensjonsinnretningens forpliktelser.
Verdijustert kapitalavkastning:	Prosentvis avkastning for en verdipapirportefølje, inklusive verdiendringer som følge av urealiserte gevinster og tap.
Ytelsesbasert pensjonsordning:	Pensjonsordning hvor ansattes pensjonsrettigheter regnes ut direkte i forhold til hvor lenge ansettelsesforholdet har vart og lønn i ansettelsesperioden.
Åpen anbudskonkurranse:	Anskaffelsesprosedyre som tillater alle interesserte leverandører å gi tilbud, men som ikke tillater forhandling.

STIKKORDREGISTER

A

AFP-vedtektene 49, 55
Akademierne-K 10, 43
anbudskonkurranse 10, 31
anleggsmidler 100, 112
anskaffelsesprotokoll 38
ansvarlig kapital 122, 129
ansvarshavende aktuar 53, 123, 124
Arbeidsretten 9
avkastningsgaranti 66, 71, 74, 108

B

bestandsprofiler 79
BNP 7, 11
Brønnøysund 41

D

daglig leder 53
DOFFIN 34
drøftingsplikt 19
DSKP 7, 51–52, 55

E

ECON Analyse 42
egenkapitalen 67, 106, 117
Energiavtalen 19
Enhetsregisteret 41
EUs direktiver 11, 27
evalueringsfasen 25
EØS-avtalen 11

F

Finansdepartementet 57
flyttekostnader 25
FNH 49, 59
fondsmidler 85
formannskapet 18, 24
Fornyings- og administrasjons-
departementet 34
forsikringsagentvirksomhet 58
forsikringsbart 75, 80, 84–89, 127
forsikringsformidlingsloven 58
forsikringsmeglere 58–59
forsikringsrådgivere 24–25, 57–58
forskrift om offentlige anskaffelser (FOA)
7, 11, 21, 27
fylkeskommunale pensjonskassene 51
fylkeskommune 14

G

gjenforsikring 53, 124
gjensidig selskap 49, 75, 107, 117

H

HA 19
HMS 33, 75, 118
Hovedavtalen 19
HTA 7, 17, 71, 84

I

ikke-forsikringsbart 84, 89
innbetalingsprofil 85
interkommunal pensjonskasse 52
investeringsstrategi 31, 67

K

kapitalbinding 89
kapitalforvaltningsrisiko 64, 107, 117
kjønns- og aldersnøytrale premier 19
KLP Forsikring (KLP) 7, 49
KLP-saken 9

KOFA 7, 11, 21, 24, 28, 37
kollektiv pensjonsforsikring 49, 73
kollektivporteføljen 104, 115
kommunale pensjonskassene 15, 51
kommunale pensjonsordninger 10, 17, 41, 51, 74, 76
kommunens administrasjon 19, 23
kommunestyret 19, 23
konkurranse med forhandling 32, 35
konkurransegrunnlag 33
konkurransepreget dialog 32, 35
kontoføringen 74
kontraktsinngåelse 38
Kredittilsynet 53, 69, 106, 115
KS 7, 10, 43
kundebetjening 118
kunngjøringsplikten 34
kursreguleringsfond 64, 66, 96, 105, 115

L

leverandørmøter 50
likviditet 87
likviditetsbelastning 66; 75, 71, 87, 100
livsforsikringsselskap 47–50, 53, 63, 71, 106, 116, 121, 123, 125
LO Kommune 7, 10, 43
lov om folketrygd 71, 121
lov om offentlige anskaffelser (LOA) 7, 21, 27–28
lov om samordning av pensjons- og trygdeytelser 71, 121
lov om Statens Pensjonskasse 71, 121

M

meglere 24–25, 56–61
meglerskikk 58
minimumsavkastning 74

N

Norske Pensjonskassers Forening (NPF) 7,52,55
Nærings- og handelsdepartementet 11

O

offentlige anskaffelser 10–11, 21, 27–28, 54
offentlige innkjøp 11
oppsatte medlemmer 81, 89
oppsigelse 17, 19, 30
oppspart kapital 25
Overføringsavtalen 71, 121, 128

P

pensjonsavtale 14–15, 17, 21, 23, 30
pensjonsinnretninger 18, 43–44, 46–47, 49–50, 66–68, 128
pensjonskasse 50–55, 64, 121–122, 124
Pensjonskasseforeningene 55
Pensjonskontoret 10, 13, 21, 24, 31, 38, 40–45, 48, 55, 80
Pensjonskontorets sekretariat 43, 49–50
Pensjonskontorets styre 10, 42–45, 48, 53
pensjonskostnad 42, 72, 75–76, 79–80, 83–84, 87, 121, 128
pensjonsleverandørene 10, 14–15, 18–19, 22, 25, 38, 42, 128
pensjonsprodukt 48
Pensjonsutredningsutvalget 10
Pensjonsveilederen 13–15
personrisiko 64, 66, 75, 107, 117
premiefond 92, 98, 100, 129
premieinnbetaling 76, 87
premieutjevningsfellesskap 47, 72–84, 89, 121, 129

R

reassuranse (Gjennforsikring) 54, 124
referanseplanen 80, 84, 85
risikopremien 74
rådgiverhabilitet 58

S

samfunnsansvar 95, 102, 107, 112–113, 129
selskapsporteføljen 66, 107, 117–118
soliditet 75, 95, 104, 114, 125, 129
solvensmarginkapital 122
Statens Pensjonsfond 102, 113
Statens Pensjonskasse 71, 121
Statistisk Sentralbyrå 123
Storebrand Livsforsikring 49
Styret for AFP 10, 43
særskilt investeringsvalg (SI) 7, 68–69, 74, 95, 107–108, 130

T

TED-databasen 30, 34
tildelingskriterier 14–15, 19, 37
tilleggsavsetninger (TA) 7, 64, 67, 96, 98, 108
tilsyn 24, 38, 43, 45
tilsynsmyndighet 52,55
Trygderetten 42, 44

U

uførehyppighet 71, 74
Unio 10, 43

V

vedtak om flytting 18-19, 22–23
vedtekter 9, 38, 41, 44–45, 48, 52, 72, 121
Vedtekter for Tjenestepensjonsordning 9, 17, 38, 41, 47, 52, 72
verdijustert avkastning 98, 104, 110, 114
Vital Forsikring 49

Y

YS-K 7, 10, 43
ytelsesbasert pensjonsordning 79, 130

Å

Åpen anbudskonkurranse 30-32, 35, 130